
VOORWOORD

Grootouders vormen op het huidig ogenblik -nog steeds- een belangrijke pijler van het kinderopvangaanbod in Vlaanderen. Nochtans rijzen er vragen bij deze betrokkenheid. In een vorig HIVA-rapport 'De rol van de grootouders in de kinderopvang' (Ruelens e.a., 1999) werden deze op basis van een literatuuronderzoek geïnventariseerd en werd de vraag opgeworpen of er een nieuwe generatie grootouders aantreedt voor wie de kinderopvang om diverse redenen minder vanzelfsprekend wordt: er is de hogere arbeidsparticipatie, grootouders vormen meer dan vroeger een gezonde en actieve groep die ook heel wat extrafamiliale activiteiten opneemt, ... Aangezien er de komende jaren nog een toename van de vraag naar kinderopvang wordt verwacht is het belangrijk meer te weten te komen over deze evolutie en de impact ervan naar de toekomst toe te objectiveren.

Van Kind en Gezin kreeg het HIVA de opdracht om, middels een uitgebreide enquête, de grootouders daarbij zelf aan het woord te laten. Welke grootouders nemen kinderopvang op? Hoeveel uren besteden ze aan kinderopvang? Wat zijn hun motieven? Hoe evalueren ze zelf hun betrokkenheid? Hoe zien ze hun betrokkenheid naar de toekomst toe? De bevraging omvatte naast een 2000-tal Vlaamse grootouders ook een beperkte groep allochtone grootouders en een groep andere familieleden of derden die eveneens een helpende hand toesteken bij de kinderopvang.

We zijn de opdrachtgever erkentelijk voor de toewijzing van de onderzoeksoopdracht. In het bijzonder vermelden we hier ook Mevrouw Bea Buysse, wetenschappelijk adviseur van de Algemene diensten van Kind en Gezin die het onderzoek hielp vorm te geven en tevens de leden van de stuurgroep Patrick Bedert, Cynthia Bettens, Elke Speltincx, Will Verniest en Els Wijnendaele.

Voor het onderzoek zelf konden we rekenen op de hulp van heel wat personen en instanties. Vooreerst de grootouders zelf, allochtone zowel als Vlaamse, en de andere familieleden of derden: ze getroostten zich de moeite om onze omvangrijke vragenlijst te beantwoorden en van boeiende commentaren te voorzien.

Vervolgens de ouders die ons in de eerste stap van de enquête de adressen van de grootouders doorgaven.

Voor de bevraging van de allochtone grootouders bedanken we het FMDO (Federatie voor Marokkaanse Democratische Organisaties) en het CDF (Federatie van Turkse Vooruitstrevende Verenigingen) die ons de deuren hielpen openen. Mevrouw Francine Van de Voorde van Kind en Gezin-Antwerpen en haar groep van interculturele medewerksters hielpen ons uit de nood voor de bevraging in Antwerpen waarvoor onze dank.

Aan de HIVA-kant verdient op de eerste plaats de ploeg van het DIVA (de dienst informatieverwerking van het HIVA aangevuld met de studenten-jobisten) een pluim voor de niet aflatende inzet en inventiviteit bij de steekproeftrekking, het veldwerk en de datainvoer. Het had heel wat voeten in de aarde om de groep grootouders van kinderen tot 11 jaar, die dan nog al of niet regelmatig kleinkinderen opvangen, op het spoor te komen en er ook voor te zorgen dat de vragenlijsten verstuurd en op tijd binnen geraakten.

Leen Sannen, medeauteur van het HIVA-rapport 'Kinderopvang in Vlaanderen' die er o.m. de kinderopvangvoorzieningen voor de allochtone ouders beschreef, vonden we opnieuw bereid zich te verdiepen in de allochtone groep, ditmaal van de grootouders, waarvoor onze dank.

Het sectorsecretariaat met Inge Vanderwaeren en Dana Morcan verzorgde zoals steeds de eindopmaak en we bedanken hen voor hun geduld en begrip bij het ontcijferen van onze – telkenmale - laatste aanvullingen en correcties.

Georges Hedebouw

INHOUD

Inleiding	1
<hr/>	
Hoofdstuk 1/ Probleemstelling en onderzoeksmethode	3
<hr/>	
1. Inleiding	3
2. Probleemstelling	4
3. Onderzoeksvragen	6
4. Steekproeftrekking en bevraging	7
4.1 Detectie betrokken en niet-betrokken grootouders en andere informele opvangverstrekkers (stap 1)	8
4.2 De bevraging van de grootouders (stap 2)	9
4.3 Wegingen bij de uiteindelijke steekproef van grootouders	9
4.4 De bevraging van de allochtone grootouders	10
<hr/>	
Hoofdstuk 2/ De betrokkenheid van grootouders bij de kinderopvang	13
<hr/>	
1. Inleiding	13
2. Kenmerken van de grootouders	14
2.1 Sociaaldemografische kenmerken	14
2.1.1 Leeftijd	14
2.1.2 Gezinssituatie en woonafstand tot de kinderen	15
2.1.3 Aantal kleinkinderen	16
2.2 Sociaal-economisch	17
2.2.1 Opleidingsniveau en beroep	17
2.2.2 Werksituatie van de grootouders	19
2.2.3 Aanpassingen van de werksituatie omwille van de kinderopvang	20
2.3 Betrokkenheid bij mantelzorg	21

2.4 Kenmerken van de grootouders en betrokkenheid	22
3. Kenmerken van de opvangsituatie bij de regelmatig betrokken grootouders	25
3.1 Aantal opgevangen kleinkinderen	25
3.2 Samenstelling van de groep opgevangen kleinkinderen	26
3.2.1 Regelmatig en beperkt opgevangen kleinkinderen	26
3.2.2 Samenstelling naar leeftijd	28
3.2.3 Aantal betrokken gezinnen	29
3.3 Plaats van de opvang	30
3.4 Bijkomende opvang van de kleinkinderen	30
3.5 Intensiteit van de opvang	31
3.6 Opgenomen taken	33
4. Kenmerken van de opvangsituatie bij de beperkt betrokken grootouders	34
5. Besluit	36
Hoofdstuk 3/ Motieven voor de betrokkenheid	39
1. Inleiding	39
2. Opvattingen van de grootouders i.v.m. kinderopvang van de kleinkinderen	40
2.1 Rolopvattingen van de grootouders	41
2.2 De pedagogische kwaliteit voor het kleinkind	43
2.3 Opvattingen over voor- en nadelen voor de ouders	45
2.4 Samenhang van de opvattingen	47
2.5 Verschillen in de opvattingen	49
3. Directe motieven	51
3.1 Directe motieven van de ouders (volgens de grootouders)	51
3.2 Directe motieven van de grootouders	52
4. Grenzen van de betrokkenheid	56
4.1 Beperkingen van het aanbod of van de vraag	56
4.2 Redenen voor de beperkingen	59
4.3 Dagdagelijkse grenzen van de opvang	62
5. Besluit	63
Hoofdstuk 4/ Evaluatie van de kinderopvang	65
1. Inleiding	65
2. Vragen i.v.m. de kinderopvang	65

3. Belasting bij het opnemen van kinderopvang	67
3.1 Problemen bij de grootouders en bij de kleinkinderen	67
3.2 Ervaren belasting	68
3.3 Determinanten van de belasting	69
4. Verwachtingen i.v.m. ondersteuning	71
5. Besluit	72
Hoofdstuk 5/ Toekomstige betrokkenheid	75
<hr/>	
1. Inleiding	75
2. De toekomstige betrokkenheid	75
3. Determinanten van de toekomstige bereidheid	78
4. Besluit	79
Hoofdstuk 6/ De allochtone grootouders	81
<hr/>	
1. Inleiding	81
2. Betrokkenheid bij de kinderopvang	81
2.1 Kenmerken van de grootouders	82
2.2 Kenmerken van de opvangsituatie	86
2.2.1 Aantal opgevangen kleinkinderen	86
2.2.2 Betrokkenheid van de grootouders in aantal uren	87
2.2.3 Samenstelling van de opgevangen groep	88
2.2.4 Bijkomende opvang van de kleinkinderen	89
2.2.5 Opnemen van bijkomende taken	89
3. Redenen voor de opvang	91
3.1 Opvattingen	91
3.2 Motieven voor de opvang	94
3.3 Grenzen voor betrokkenen en niet-betrokkenen	97
3.4 Dagdagelijkse grenzen van de opvang	99
4. Evaluatie van de opvang	99
4.1 Vragen i.v.m. de kinderopvang	99
4.2 Belasting bij het opnemen van kinderopvang	100
4.3 Verwachtingen i.v.m. ondersteuning	102
5. De toekomstige betrokkenheid	103
6. Besluit	106

Hoofdstuk 7/ Kinderopvang door andere familieleden of derden	109
<hr/>	
1. Inleiding	109
2. Kenmerken van de andere familieleden of derden	110
2.1 Relatie tot de ouders	110
2.2 Sociaaldemografisch	110
2.3 Werksituatie van de andere familieleden of derden	111
3. Kenmerken van de opvangsituatie	113
3.1 Kenmerken van de opgevangen kinderen	113
3.2 Intensiteit van de opvang	114
3.3 Bijkomende opvang van de kinderen	115
3.4 Opnemen van bijkomende taken	116
3.5 Plaats van de opvang	117
3.6 Geldelijke vergoedingen voor de opvang	117
4. Motieven voor de opvang	117
5. Vragen i.v.m. de opvang (regelmatig betrokkenen)	119
6. Toekomstige betrokkenheid	120
7. Besluit	122
Algemeen Besluit	123
<hr/>	
Bijlagen	129
<hr/>	
Bijlage 1: Vragenlijst ouders	130
Bijlage 2: Vragenlijst naar de betrokkenheid van de grootouders bij de kinderopvang	135
Bijlage 3: Vragenlijst naar de kinderopvang door familieleden, burens of kennissen	159
Bijlage 4: Berekening van het percentage grootouders van kinderen tot 11 jaar in de bevolking	169
Bijlage 5: Doorgevoerde wegingen bij de uiteindelijke steekproef van grootouders	170
Bijlage 6: Resultaten van de multivariate analyses	175
Bibliografie	183
<hr/>	

INLEIDING

In het HIVA-rapport 'De rol van de grootouders in de kinderopvang' (Ruelens e.a. 1999) werd de vraag opgeworpen of er een nieuwe generatie grootouders aan-treedt voor wie de kinderopvang om diverse redenen minder vanzelfsprekend is. Het antwoord was onvolledig mede omwille van de beperking van het onderzoek tot bestaande literatuurgegevens. Zowel omtrent de (objectieve) beschikbaarheid als van de (subjectieve) bereidheid bleven er vraagtekens hangen.

In een ander onderzoek 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000) werd een beeld opgehangen van de betrokkenheid van de grootouders gezien vanuit de ouders: het aantal betrokkenen, de intensiteit van de betrokkenheid, de redenen voor de voorkeur voor de grootouders, ... Deze studie gaf evenwel geen beeld van de kenmerken van de betrokken grootouders, de kenmerken van de opvangsitua-tie waar soms kleinkinderen uit verschillende gezinnen samenkomen, de opvat-tingen van de grootouders over kinderopvang van de kleinkinderen.

In dit rapport beschrijven we een rechtstreekse bevraging van een ruime groep grootouders (en andere familieleden of derden).

In hoofdstuk 1 gaan we dieper in op de probleemstelling en de gehanteerde onderzoeksmethode. Het had heel wat voeten in de aarde om de groep groot-ouders van kinderen tot 11 jaar die dan nog al of niet regelmatig kleinkinderen opvangen op het spoor te komen. Aangezien een rechtstreekse bevraging van de potentiële leeftijdsgroep naar verwachting weinig treffers zou opleveren (en hoge enquêteringskosten) werd gekozen voor een indirecte benadering via een bevra-ging van de ouders.

In hoofdstuk 2 beschrijven we in detail de kenmerken van de grootouders die opvangen versus deze die niet opvangen en de opvangsituatie bij de betrokken grootouders. We proberen er een aantal statistische determinanten van de betrok-kenheid en de intensiteit van de betrokkenheid uit af te leiden.

In hoofdstuk 3 onderzoeken we de subjectieve achtergronden van dit engage-ment. Welke opvattingen heeft men over opvang van de kleinkinderen door de grootouders? Welke subjectieve redenen geeft men op voor de betrokkenheid? Waar legt men de grenzen voor de betrokkenheid en waarom? Ook bekijken we

de (statistisch bepaalde) determinanten van de betrokkenheid zowel in termen van al of niet betrokken zijn als in termen van de grenzen van de betrokkenheid.

In hoofdstuk 4 gaan we na hoe grootouders de kinderopvang evalueren. Welke vragen stelde men zich reeds? Welke belasting ervaart men en door welke factoren wordt die bepaald? Is er nood aan ondersteuning?

In hoofdstuk 5 onderzoeken we de toekomstige betrokkenheid.

Hoofdstuk 6 behandelt de problematiek bij allochtone grootouders en hoofdstuk 7 bij andere familieleden of derden. Zoveel mogelijk wordt hier dezelfde structuur aangehouden als bij de modale Vlaamse groep.

Tot slot vatten we nog eens de voornaamste besluiten samen.

HOOFDSTUK 1

PROBLEEMSTELLING EN ONDERZOEKSMETHODE

1. Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de probleemstelling en de onderzoeksvragen en beschrijven we de gebruikte methodologie en steekproeftrekking.

Grootouders vervullen op het huidig ogenblik een belangrijke rol op het vlak van de opvang van de kleinkinderen. De komende jaren wordt nog een belangrijke toename van de vraag naar kinderopvang verwacht, mede ten gevolge van het beleid gericht op een hogere werkzaamheidsgraad - met nog toenemende activiteitsgraden bij jonge vrouwen - en de afname van de werkloosheid. Zal men hiervoor nog steeds in dezelfde mate terecht kunnen bij de grootouders?

De probleemstelling werd vertaald in een vijftal concrete onderzoeksvragen. Vooreerst wordt ingegaan op wat die *betrokkenheid* zoal omvat. Ten tweede worden de *rolopvattingen* van grootouders i.v.m. kinderopvang onderzocht. Belangrijke thema's voor de bevraging zijn hier: de aspiraties van de nieuwe cohorten grootmoeders (en -vaders) op het vlak van kinderopvang en de interactie met de wensen tot zelfontplooiing, de impact van de gezinsversmalling en de gezinsindividualisering, de 'afgedwongen' bereidheid doordat de ouders geen andere voorziening vinden. Ten derde wordt nagegaan hoe grootouders de kinderopvang *evalueren*. Welke zijn voor hen de belastende elementen (inperking van de eigen tijdsbesteding, de dubbele dagtaak, stress, onzekerheid i.v.m. opvoedingsregels, relatieproblemen met de ouders ...) en welke voldoening puren ze eruit? Ook wordt gepolst naar de houding tegenover mogelijke *ondersteuningsmaatregelen* vanuit de overheid of vanuit Kind en Gezin. Tenslotte peilen we naar de intenties voor de toekomst.

De populatie voor ons onderzoek zijn de grootouders van kinderen van 3 maanden tot 11 jaar, d.w.z. de kinderen bestemd voor de voorschoolse dagopvang, de kleuterschoolkinderen en de kinderen van de lagere school die terechtkomen in de buitenschoolse opvang.

2. Probleemstelling

In de inleiding werd reeds aangegeven dat grootouders op het huidig ogenblik een belangrijke rol vervullen op het vlak van de opvang van de kleinkinderen. De actuele betrokkenheid van de grootouders kan reeds tot op zekere hoogte ingeschat worden op basis van het vroegere HIVA-onderzoek 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000).

Voor wat de betrokkenheid bij de *regelmatige opvang* betreft, geven we de resultaten in de onderstaande tabel 1.1. 'Regelmatig' wordt hier begrepen als (volgens de definitie van Kind en Gezin): minstens wekelijks één opvangbeurt van minstens 5 uur voor de niet schoolgaande kleinkinderen (weekends en 's nachts inbegrepen) en één opvangbeurt voor of na de school voor schoolgaande kinderen.

Tabel 1.1 De betrokkenheid van een grootouder of andere familieleden bij de regelmatige opvang gezien vanuit de kinderen i.f.v. de leeftijdsgroep van het kind (in %)

	Niet-schoolgaand n=1 091	2,5-6 jaar n=719	6-12 jaar n=222	Gemiddeld
Kinderen in opvang	62	49	29	44
Betrokkenheid van de grootouders (t.o.v. de opgevangen kinderen)	54	59	61	58
Betrokkenheid van de grootouders (t.o.v. alle kinderen)	33	29	18	26
Betrokkenheid van andere familieleden en derden (t.o.v. de opgevangen kinderen)	14	12	14	13
Betrokkenheid van andere familieleden en derden (t.o.v. alle kinderen)	9	6	4	6

Bron: HIVA-onderzoek 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000)

We zien dat, variërend met de leeftijdsgroep van het kind, 1/5 tot 1/3 van de ouders of gemiddeld 26% een beroep doet op de grootouders, hetzij als de enige opvangvorm, hetzij samen met een andere opvangvorm.

De inschakeling van familieleden en derden ligt lager en schommelt rond de 5 à 10% of gemiddeld 6%.

Voor de *opvang bij ziekte van het kind* of op moeilijke momenten (niet in tabel) komt er nog eens extra een groep grootouders bij, zodat we kunnen stellen dat bij ongeveer 50 à 60% van de kinderen grootouders wel eens mee ingeschakeld worden (Vanpée e.a., 2000). Ook extra familieleden worden in dergelijke 'noodsituaties' ingeschakeld, zodat men ook hier komt tot een verdubbeling van de betrokkenheid van deze groep.

Het gaat hier om de betrokkenheid vanuit het perspectief van het kleinkind of de ouders. Dit percentage is niet noodzakelijk gelijk aan dat van de betrokkenheid bekeken vanuit de groep van de grootouders. Immers, sommige grootouders kunnen meerdere kleinkinderen opvangen en sommige kleinkinderen kunnen door beide grootouderparen worden opgevangen. In de Panel Studie van Belgische Huishoudens (Jacobs, 1993) stelde men vast dat 45% van de grootouders regelmatig instond voor de kleinkinderen. 'Regelmatig' werd hier niet verder gedefinieerd. We zien dat van deze groep 22% één keer per week één of meerdere kinderen opvangt, 19% twee of drie keer per week en 21% elke dag. De overigen vangen het kleinkind minder vaak op. Volgens de definitie van Kind en Gezin van minstens eenmaal per week opvang komen we (ongeveer) op 62% regelmatig betrokkenen of 27,9% van de gehele groep grootouders. Het betrof hier grootouders met kleinkinderen van alle leeftijden zodat we kunnen aannemen dat dit percentage voor een meer afgelijnde groep van grootouders met kleinkinderen tot 11 jaar hoger zal liggen.

Een CBGS-onderzoek van 1983 naar de betekenis van het grootouderschap (Vanderleyden, 1983) focuste wel op grootouders met jonge kleinkinderen (tot 10 jaar). Men stelde vast dat 28% van de grootouders vanaf 65 jaar 'regelmatig' instond voor kinderopvang van de kleinkinderen en dat ongeveer 36% 'occasioneel' oppas aanbod. 'Regelmatig' werd hier eveneens niet nader omschreven en waarschijnlijk leidt dit tot een overschatting.

We wezen reeds op de te verwachten belangrijke toename van de vraag naar kinderopvang, o.a. ten gevolge van het beleid gericht op een hogere werkzaamheidsgraad en de afname van de werkloosheid. Wel kan door de verbreiding van het deeltijds werk en de toenemende flexibilisering van de arbeidstijden de 'vraagstructuur' i.v.m. kinderopvang veranderen, met bijvoorbeeld een grotere nood aan vroege ochtend-, avond- of weekendopvang.

Zal men in dit geval nog steeds in dezelfde mate terecht kunnen bij de grootouders? Allerlei ontwikkelingen laten vermoeden dat deze situatie in de toekomst kan veranderen. Het is daarbij nuttig onderscheid te maken tussen de beschikbaarheid (op grond van een aantal objectieve factoren zoals gezinsverdunning, arbeidsparticipatie ...) en de bereidheid (de meer 'subjectieve' factoren zoals rolverwachtingen, attitudes ...) van grootouders.

Wat de *beschikbaarheid* betreft kan men verwachten dat sociaaldemografische factoren zoals bijvoorbeeld de gezinsverdunning (minder kinderen per grootouder) een rol zullen spelen. Daardoor verhoogt in principe de beschikbaarheid. Anderzijds zal de activiteitsgraad van de leeftijdsgroepen ouder dan 50 jaar toenemen, hetzij tengevolge van het verder afremmen van de stelsels voor vervroegde uittrekking, hetzij doordat de aankomende 50-plussers een hogere activiteitsgraad hebben dan de vroegere cohorten. Of hier de beschikbaarheid zo drastisch zal verminderen is nog zeer de vraag aangezien we er ook kunnen van uitgaan dat het deeltijds werken zal toenemen en allerlei deeltijdse uitstapbanen meer ingang zullen vinden. Waarschijnlijk zal hierdoor vooral de voltijdse betrok-

kenheid het moeilijk krijgen en komt er meer overleg tussen werkende grootmoeders en moeders i.v.m. de arbeidstijdregeling i.f.v. de kinderopvang. Een andere vraag betreft de combinatie van kinderopvang met concurrerende zorgverplichtingen i.v.m. de thuiszorg van ouderen. Welke zijn hier de perspectieven van de grootouders? Is er Hoe lost men 'loyauteitsconflicten' i.v.m. de thuiszorg op?

Naast een evoluerende beschikbaarheid kan ook tengevolge van gewijzigde verwachtingen i.v.m. de kwaliteit van het leven de *bereidheid* om (intensieve) kinderopvang op te nemen er anders gaan uitzien. Vinden de nieuwe grootouders het even 'vanzelfsprekend' hun vrije tijd te besteden aan kinderopvang als de voorafgaande generaties? Daarnaast kunnen ook de gewijzigde relatiepatronen tussen grootouders, kinderen en kleinkinderen een rol spelen (wegens een toegenomen streven naar autonomie, tengevolge van de geografische mobiliteit of bijvoorbeeld bij echtscheiding van de ouders of grootouders ...). Ook stelt zich hier de vraag naar de rol van de 'nieuwe grootvader'.

De grens tussen (objectieve) beschikbaarheid en (subjectieve) bereidheid is niet steeds duidelijk te trekken, en grootouders kunnen bijvoorbeeld hun werksituatie aanpassen om kinderopvang op te nemen.

T.a.v. van 'allochtone' grootouders zal zich dit 'aansluitingsprobleem' vraag-aanbod waarschijnlijk enigszins anders stellen. De factor 'arbeidsparticipatie' zal hier minder sterk spelen (voor de grootouders en voor de ouders), doch anderzijds kunnen culturele evoluties - bijvoorbeeld i.v.m. al of niet inwonen bij de grootouders - belangrijker worden. Zoals het onderzoek 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000) leerde, vormen nog heel wat jonge allochtone gezinnen een multigenerationeel gezin met de grootouders.

Een derde groep die in het onderzoek wordt betrokken zijn de andere familieleden (dan de grootouders) of derden (kennissen, burens of vrienden) die regelmatig of beperkt inspringen voor de kinderopvang.

3. Onderzoeksvragen

De probleemstelling werd vertaald naar een vijftal concrete onderzoeksvragen. Daarbij werd de opvangproblematiek beperkt tot kinderen tussen 3 maanden en 11 jaar, d.w.z. de kinderen die in aanmerking komen voor de voorschoolse dagopvang en de buitenschoolse opvang.

Vooreerst wordt ingegaan op de *betrokkenheid* zelf. Wie is betrokken? Wat stelt dat voor? Hoeveel kleinkinderen worden opgevangen? We onderzoeken in detail de kenmerken van de grootouders die opvangen versus deze die niet opvangen en de opvangsituatie bij de betrokken grootouders.

Ten tweede worden de *rolopvattingen* van grootouders i.v.m. kinderopvang onderzocht. Uit een enquête van het begin van de jaren '80 bleek dat het tot op

zekere hoogte tot het verwachtingspatroon van grootouders behoorde dat er voor kinderopvang op hen een beroep werd gedaan (Ruelens e.a., 1999). In de recentere literatuur wordt evenwel warm en koud geblazen en vooral voor wat de regelmatige opvang betreft blijken grootouders zich eerder gereserveerd op te stellen. Belangrijke thema's voor de bevraging zijn hier: de aspiraties van de nieuwe cohorten grootmoeders (en -vaders) op het vlak van kinderopvang en de interactie met de wensen tot zelfontplooiing, de impact van de gezinsversmalling (het aantal kleinkinderen) en de gezinsindividualisering, de houding bij nieuw samengestelde gezinnen, de 'afgedwongen' bereidheid doordat de ouders geen andere voorziening vinden. Ook komt hier de bereidheid tot het opnemen van opvang in een aantal specifieke situaties aan bod: bij ziekte of handicap van het kind, bij echtscheiding van de ouders ... Deze vragen werden zowel voorgelegd aan betrokken als niet-betrokken grootouders.

Ten derde wordt nagegaan hoe grootouders de kinderopvang *evalueren*. Welke zijn voor hen de belastende elementen (inperking van de eigen tijdsbesteding, de dubbele dagtaak, stress, onzekerheid i.v.m. opvoedingsregels, relatieproblemen met de ouders ...) en welke voldoening puren ze eruit? Dit onderdeel werd alleen voorgelegd aan de betrokken grootouders (alsook aan betrokken familieleden en derden).

Ten vierde wordt in het licht van de evaluatie van de activiteiten gepolst naar de houding tegenover mogelijke *ondersteuningsmaatregelen* vanuit de overheid of vanuit Kind en Gezin. Ook dit onderdeel werd uitsluitend voorgelegd aan de groep betrokken grootouders (en betrokken familieleden en derden).

Tenslotte werd gepeild naar de intenties om in de *toekomst* nog betrokken te zijn. Voor de betrokkenen slaat deze toekomstige betrokkenheid vooral op de kinderopvang wanneer de kleinkinderen ouder worden of op de nog aan te komen nieuwe kleinkinderen. Voor de niet-betrokken grootouders slaat ze in principe op alle kleinkinderen.

4. Steekproeftrekking en bevraging

De populatie voor ons onderzoek omvat de grootouders van kinderen van 3 maand tot 11 jaar. Het is niet eenvoudig grootouders, en dan nog grootouders van kinderen van 3 maand tot 11 jaar die al of niet betrokken zijn bij de kinderopvang van hun kleinkinderen in de totale bevolking te detecteren. Van de totale potentiële bevolking van ongeveer 40 tot 75 jaar is naar schatting slechts 15% grootouder van een kind tussen 3 maanden en 11 jaar (zie bijlage 4 voor de berekening van dit percentage).

We opteerden voor ons onderzoek niet voor een rechtstreekse bevraging van - potentiële - grootouders in de bevolking, doch voor een tweestapsaanpak: in een eerste stap werden via de ouders (met kinderen uit de jongste leeftijdsgroepen) adressen van grootouders opgevraagd die in een tweede stap een vragenlijst toegestuurd kregen. Deze aanpak had als bijkomend voordeel dat ook andere fami-

lieleden of derden die inspringen voor de kinderopvang konden gedetecteerd worden die anders helemaal niet te bereiken zijn. Aangezien grootouders met veel kleinkinderen een grotere kans hebben in de steekproef opgenomen te worden, werd daarvoor naderhand gecorrigeerd via wegingen (zie verder).

4.1 Detectie betrokken en niet-betrokken grootouders en andere informele opvangverstrekkers (stap 1)

Op basis van de adreslijsten van Kind en Gezin (Ikaros-bestand voor de 3 maand tot 5-jarigen of geboorteboeken voor de oudere kinderen) werd een groep ouders aselekt geselecteerd binnen de volgende strata:

- 5 strata gelijk verdeeld over de 5 provincies (Vlaams-Brabant zonder Brussel) en
- daarbinnen telkens drie strata verdeeld over de drie leeftijdsgroepen van kinderen (500 voorschoolse kinderen, 250 kleuterschoolkinderen en 250 kinderen van de lagere school tot en met 11 jaar).

Deze ouders kregen een korte vragenlijst i.v.m. hun gebruik van kinderopvang en de betrokkenheid van de grootouders of andere familieleden of derden (zie de vragenlijst in bijlage 1). Tevens werd de bevraging van de grootouders (of andere familieleden of derden) aangekondigd en werden de adressen opgevraagd van de grootouders (betrokken of niet betrokken) en van de betrokken andere familieleden of derden. We mikten daarbij op een uiteindelijke steekproefgroep van 2 000 grootouders waarvan 1 000 betrokkenen (bij de ‘regelmatige opvang’) en 1 000 niet-betrokkenen en op 200 familieleden of derden.

In totaal werden 6 518 brieven naar ouders verstuurd waarvan er 210 onbesteld terugkwamen wegens onbekend op het vermelde adres. Er was een respons van 41,6% of 2 625 van 6 308 (wanneer we de onbestelde brieven in mindering brengen). Daarvan hadden 1 950 ouders (of 74,2%) een grootouder en/of een ander familielid betrokken (in de breedste zin d.w.z. regelmatig, beperkt of occasioneel) bij de kinderopvang (zie bijlage 5, tabel B5.3, eerste kolom).

Niet steeds werd evenwel het adres van de grootouders doorgegeven en soms werd de reden daarbij vermeld: grootouders hebben gezondheidsproblemen of handicaps die een bevraging uitsluiten (hardhorig, ziek, dement, ...), ze zijn niet Nederlandstalig, ze hebben liever geen contact ...

De overige respondenten maakten ofwel geen gebruik van kinderopvang of deden daarbij geen beroep op de grootouders.

Om mogelijke vertekeningen door de non-respons op het spoor te komen en te neutraliseren en om de respons nog wat verder aan te vullen (teneinde voor de tweede stap over voldoende adressen te kunnen beschikken) werd bij de non-responsgroep van 3 683 ouders een aselekte steekproef van 1 492 ouders telefonisch gecontacteerd (zie bijlage 5, tabel B5.3, tweede kolom). Ook hier was er een uitval

van 702 ouders (wegens allerlei redenen zoals het niet opnemen van de telefoon, ziekte, weigering, geen tijd of interesse, een fout nummer, steeds het antwoord-apparaat, ...) wat het totaal op 790 effectieve contacten brengt. Bij 52,2% van deze groep was er betrokkenheid, hetzij van de grootouder, hetzij van andere familieleden of derden en bij 47,8% niet. We leiden daaruit af dat in de schriftelijke enquête vooral ouders met betrokken grootouders reageerden. Ook was er een vertekening naar opleidingsniveau van de moeders. Voor beide vertekeningen werd via wegingen gecorrigeerd (zie verder). In bijlage 5 beschrijven we meer in detail de daarbij gevolgde werkwijze.

Deze eerste stap leverde 3 114 adressen van grootouders op en 285 adressen van andere familieleden.

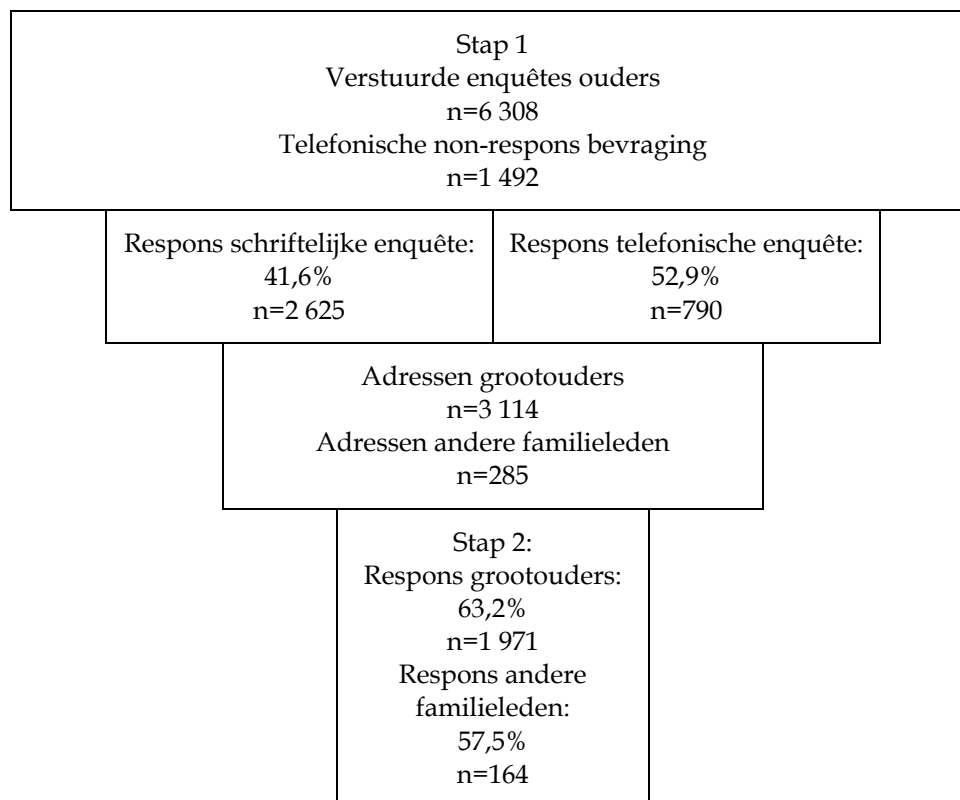
4.2 De bevraging van de grootouders (stap 2)

In de tweede stap werden deze grootouders of familieleden of derden aangeschreven. Het was de bedoeling een gelijke groep betrokkenen als niet-betrokkenen aan te schrijven, waarbij niet werd gestreefd naar een proportionele verdeling. Alle adressen werden daarbij gebruikt. De respons bedroeg voor de volledige groep grootouders 63,2% of 1 971 teruggestuurde en bruikbare formulieren. Het was niet mogelijk afzonderlijk de respons voor de betrokkenen en de niet-betrokkenen te berekenen omdat grootouders kunnen betrokken zijn bij de opvang van kleinkinderen uit verschillende gezinnen (zie ook bijlage 5). Voor de andere familieleden bedroeg de respons 57,5% of 164 ingevulde formulieren.

4.3 Wegingen bij de uiteindelijke steekproef van grootouders

Wegens de uitval door non-respons en wegens de disproportionele stratificatie van de steekproef (i.f.v. van de leeftijdsgroep van de kleinkinderen en naar provincie) was het nodig in de uiteindelijke steekproef van grootouders de proportionaliteit door wegingen te herstellen. We pasten wegingen toe ter correctie van de betrokkenheid (op basis van een pooling van de schriftelijke en telefonische enquête bij de ouders), de leeftijdsverdeling van de kinderen, de woonplaats, het opleidingsniveau van de moeders en het aantal kleinkinderen per grootouder (grootouders met een talrijke schare kleinkinderen zullen oververtegenwoordigd zijn in de steekproef aangezien ze meer kans hadden geselecteerd te worden). In bijlage 5 beschrijven we meer in detail de werkwijze.

Tenslotte geven we in onderstaande figuur nog eens een overzicht van de gevolgde procedure:

Figuur 1.1 Overzicht van de tweestapssteekproef en behaalde respons

4.4 De bevraging van de allochtone grootouders

Voor de groep allochtone grootouders volgden we een andere procedure. Van de allochtone gezinnen maakt slechts 13% regelmatig gebruik van kinderopvang en 8% van grootouders of andere familieleden (Vanpée e.a., 2000). Voor een deel hangt dit samen met de lagere activiteitsgraad in deze groep. De adressen werden geselecteerd op basis van het Ikaros-bestand van Kind en Gezin. We mikten daarbij op een totale steekproef van 50 (betrokken of niet-betrokken) grootouders (of familieleden of derden) verdeeld over Turken en Marokkanen in vier steden in Vlaanderen (Gent, Mechelen, Genk en Antwerpen). De interviews werden mondeling afgenomen door allochtone interviewers. Uiteindelijk konden 48 interviews worden afgenomen.

Om verschillende redenen verliepen de enquêtes niet zo vlot als bij de Vlaamse grootouders, ook al werd gewerkt met allochtone interviewers. Vooral bij de Marokkaanse groep liep het stroef. Volgens de interviewers was dit ten dele het gevolg van de houding t.a.v. kinderopvang door de grootouders. Deze grootouders waren niet erg geneigd mee te werken aangezien kinderopvang voor de kleinkinderen de laatste van hun zorgen is: ze hebben zelf nog grote gezinnen met

soms nog jonge kinderen of ze vinden dat ze al genoeg voor kinderen gezorgd hebben. Deze ervaring wordt gedeeltelijk bevestigd in het onderzoek.

HOOFDSTUK 2

DE BETROKKENHEID VAN GROOTOUDERS BIJ DE KINDEROPVANG

1. Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de hoe de betrokkenheid van de grootouders bij de kinderopvang er in de praktijk uit ziet. Wie zijn deze grootouders die kleinkinderen opvangen? Hoeveel kleinkinderen vangen ze op en wanneer? Hoe is de samenstelling van de opvanggroep?

Bij het nagaan van de betrokkenheid bij de kinderopvang maken we onderscheid tussen regelmatig betrokkenen, beperkt betrokkenen en niet-betrokkenen.

Regelmatig betrokkenen vangen, volgens de definitie van Kind en Gezin, niet-schoolgaande kinderen minstens wekelijks op gedurende een dagdeel van 5 uur per week (eventueel ook 's nachts of tijdens het weekend), of schoolgaande kinderen minstens wekelijks één maal voor- of naschools of op woensdagnamiddag. Binnen die regelmatige opvang is er een sterke variatie in aantal uren, soms is dit de enige opvang, soms is deze complementair met andere opvangvormen.

Beperkt betrokkenen vangen minder dan een dagdeel van 5 uur per week (voor de niet-schoolgaanden) of niet wekelijks op (voor de schoolgaanden). Dit kan inhouden dat men niet elke week, maar wel één of meerdere keren per maand opvangt, alleen tijdens de vrije schooldagen, alleen tijdens de schoolvakanties of alleen in bijzondere omstandigheden (bij ziekte van het kleinkind, bij afwezigheid van de onthaalmoeder, als de ouders onverwacht weg moeten, ...).

Niet-betrokkenen vangen het kleinkind in de loop van het jaar zelden of nooit op.

Bezoeken van het kleinkind aan de grootouders samen met de ouders worden uiteraard niet als opvang gerekend.

Van onze steekproef van 1 971 grootouders vangen er 939 of 47,6% regelmatig een of meerdere kleinkinderen op, 835 of 42,4% doen dit beperkt en 197 of 10% zelden of nooit. Regelmatig betrokken grootouders kunnen daarnaast ook nog kleinkinderen beperkt opvangen.

Aangezien het onderzoek mikte op een gelijk aandeel van betrokkenen en niet-betrokkenen komt deze verdeling niet overeen met de verdeling in de populatie grootouders van kinderen van 3 maand tot 11 jaar. We vermeldden reeds dat de

Panel Studie van Belgische Huishoudens de groep ‘regelmatig’ betrokkenen raamt op ongeveer 28% (zie hoger).

Ook is deze situatie een momentopname. Zo zien we dat van de actueel niet-betrokken grootouders vroeger toch ook 24,3% betrokken was.

We beschrijven eerst de kenmerken van de grootouders, bekijken daarna het aantal kleinkinderen voor de drie groepen en bespreken dan achtereenvolgens de opvangsituatie bij regelmatig en beperkt betrokken grootouders.

2. Kenmerken van de grootouders

In deze paragraaf bekijken we de kenmerken van de drie groepen grootouders *sociaaldemografisch* (leeftijd, gezinssituatie, woonafstand tot de kinderen, aantal kleinkinderen), *sociaal-economisch* (opleidingsniveau, beroep en werksituatie) en naar *betrokkenheid bij mantelzorg*. We geven eerst een beschrijving van de verschillen. Voor wat de statistische significanties daarvan betreft, kan men als vuistregel nemen dat voor de vergelijking van regelmatig (n=939) en beperkt betrokkenen (n=835) verschillen van 5% of meer statistisch significant zijn (op het 1%-niveau) en voor de vergelijking met de niet-betrokkenen (n=197) verschillen van 8% of meer. In een laatste rubriek onderzoeken we dan de samenhang tussen betrokkenheid en kenmerken van de grootouders in een multivariate analyse.

2.1 Sociaaldemografische kenmerken

In onderstaande tabellen bekijken we enkele sociaaldemografische kenmerken en de verschillen tussen de drie groepen grootouders: regelmatig en beperkt betrokkenen en niet-betrokkenen.

2.1.1 Leeftijd

De leeftijd van de groep grootouders wordt bepaald door enkele demografische parameters: er is een biologische ondergrens, er is samenhang met het aantal eigen kinderen (de vruchtbaarheidsgraad van de grootouders) en met de leeftijd daarvan, en met het aantal kinderen die deze kinderen hebben.

Tabel 2.1 Leeftijd van de grootouders (in %)

Leeftijd	Regelmatig betrokken grootouders n=939		Beperkt betrokken grootouders n=835		Niet betrokken grootouders n=197	
	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader
Gemiddelde	60,0	61,4	61,6	63,3	63,9	65,4
<45 j.	0,8	0,8	0,8	0,3	2,3	0,0
45-49 j.	5,5	5,2	4,9	4,2	0,3	0,0
50-54 j.	16,1	14,0	15,7	10,2	13,6	11,2
55-59 j.	28,7	24,8	23,4	20,4	20,5	20,3
60-64 j.	28,7	23,2	25,5	29,2	19,4	28,9
65-69 j.	13,4	18,9	18,2	17,9	19,4	14,8
70-74 j.	5,2	10,4	9,0	14,5	16,2	13,7
75-79 j.	1,3	1,3	2,0	2,9	3,6	9,2
>80 j.	0,1	1,5	0,5	0,5	4,7	1,9

We zien dat grootouders vooral behoren tot de leeftijdsgroepen 50 jaar tot 69 jaar, zij het dat er verschillen zijn tussen grootvaders en grootmoeders en naargelang de betrokkenheid: grootmoeders en grootvaders die regelmatig opvangen zijn iets jonger dan de rest van de groep. Dit verschil wordt bevestigd in de multivariate analyse naar de betrokkenheid (zie verder). Vooral de groepen 55-59 jaar en 60-64 jaar nemen (regelmatige) kinderopvang op. Beperkte opvang gebeurt ook nog frequent door oudere grootmoeders van 65-69 jaar.

2.1.2 Gezins situatie en woonafstand tot de kinderen

Wat de gezinssituatie betreft, zien we dat regelmatig betrokken grootouders minder alleenstaand zijn en meer een tweepersoonsgezin of de kinderen nog thuis hebben in vergelijking met zowel beperkt betrokkenen als niet-betrokkenen (tabel 2.2). Ook dit verschil wordt in de multivariate analyse bevestigd (zie verder).

Ook hebben regelmatig betrokken grootouders minder eigen kinderen: meer slechts 1 of 2 kinderen en minder 3 of 4.

Deze variabelen hangen voor een gedeelte samen met de leeftijd of eerder nog met de leeftijdsfase. De gezinsgrootte kan ook op een ander manier spelen, namelijk doordat men bij veel kinderen minder geneigd is aan de kinderopvang van kleinkinderen te beginnen omwille van het 'gelijkheidsbeginsel' of m.a.w. wat men voor het ene kind doet, moet men ook voor het andere doen.

Grootouders met regelmatige opvang wonen gemiddeld minder ver af van de kinderen. Bij de regelmatig betrokkenen is de gemiddelde woonafstand tot de kinderen van de helft van de ouders kleiner dan 5 kilometer. Van de niet-betrokken grootouders wonen de kleinkinderen in 60% van de gevallen gemiddeld op

meer dan 10 kilometer. De woonafstand is daarmee een (evidente) determinant voor de betrokkenheid (zie ook verder).

Tabel 2.2 Gezinssituatie van de grootouders (in %)

Gezinsgrootte gezin grootouders	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet betrokken grootouders n=197
<i>Gemiddelde</i>	2,1	2,0	2,2
1 persoon	12,1	19,0	17,3
2 personen	68,8	64,5	59,9
3 personen	13,7	10,9	17,5
4 personen	3,5	4,0	2,8
5 personen	1,6	1,4	0,0
6 personen	0,2	0,2	2,2
7 personen	0,2	0,0	0,4
<i>Gemiddeld aantal kinderen</i>	2,5	3,0	3,3
1 kind	17,3	11,5	6,3
2 kinderen	42,0	35,0	34,0
3 kinderen	22,2	23,8	29,3
4 kinderen	12,1	14,3	15,0
5 kinderen	3,5	7,7	5,8
6 kinderen	2,1	3,8	2,5
7 of meer kinderen	0,9	4,0	7,0
<i>Gemiddelde woonafstand van de kinderen (in km)</i>	8,3	13,0	21,4
<5 km	47,5	35,1	20,8
5-10 km	26,1	23,2	19,5
>10 km	26,4	41,7	59,7

2.1.3 Aantal kleinkinderen

Het totaal aantal kleinkinderen (voor alle leeftijden) per grootouder bedraagt voor de regelmatig betrokkenen gemiddeld 3,5; voor de beperkt betrokkenen 4,3 en voor de niet-betrokkenen 4,5 (tabel 2.3). Het absoluut aantal varieert daarbij van 1 tot 27. Op basis van de Panel Studie in 1992 kwam Jacobs (Jacobs, 1996) tot een gemiddelde van 5,3 kleinkinderen per grootouder (n=818). Het ging hier evenwel om alle grootouders (en niet alleen deze met kleinkinderen tot 11 jaar zoals in onze steekproef) zodat dit verschil aannemelijk lijkt. Deze grootouders waren gemiddeld ook ouder (zie ook verder).

Het aantal jongere kleinkinderen (d.w.z. tot de leeftijd van 11 jaar) bedraagt voor de regelmatig betrokkenen 2,9 kleinkinderen, voor de beperkt betrokkenen 3,3 en voor de niet-betrokkenen 3,0. De beperkt of niet betrokkenen hebben m.a.w. meer oudere kleinkinderen. Opnieuw laat deze vaststelling vermoeden dat de

betrokkenheid samenhangt met de leeftijdsfase waarin men zit of m.a.w. met de vraag. We onderzoeken dit verder in de volgende rubriek.

Tabel 2.3 Aantal kleinkinderen van de grootouders (in % of gemiddelden)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet betrokken grootouders n=197
<i>Gemiddelde</i>	3,5	4,3	4,5
1 kleinkind	16,5	11,2	19,5
2 kleinkinderen	28,5	26,6	13,5
3 kleinkinderen	17,1	13,0	13,8
4 kleinkinderen	14,7	14,8	18,7
5 kleinkinderen	6,3	8,8	8,4
6 tot 10 kleinkinderen	14,5	19,0	20,7
11 tot 20 kleinkinderen	2,3	0,0	0,1
Meer dan 20 kleinkinderen	0,2	0,3	0,8
<i>Aantal kleinkinderen naar leef- tijdsgroep (gemiddelden)</i>			
Niet-schoolgaande kleinkin- deren	0,8	0,9	0,9
Kleinkinderen in de kleuter- school	1,0	1,1	0,9
Kleinkinderen in de lagere school	1,1	1,4	1,3
Oudere kleinkinderen	0,6	1,0	1,5

2.2 Sociaal-economisch

2.2.1 Opleidingsniveau en beroep

In de onderstaande tabel geven we een overzicht van het opleidingsniveau en het beroep van de grootouders. We maken een onderscheid tussen grootmoeders en grootvaders.

Tabel 2.4 Opleidingsniveau en beroep van de grootouders (in %)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939		Beperkt betrokken grootouders n=835		Niet betrokken grootouders n=197	
	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader
<i>Opleidingsniveau</i>						
Geen diploma	10,6	8,9	17,2	9,1	12,9	8,9
Lager onderwijs	21,0	17,2	20,5	16,4	16,1	21,7
Lager secundair onderwijs	37,7	31,4	23,6	27,2	34,0	26,3
Hoger secundair onderwijs	18,4	25,3	22,6	25,4	19,8	21,8
Hoger onderwijs	12,3	18,2	16,1	22,0	17,3	21,2
<i>Beroep (of vroeger beroep)</i>						
Arbeider	15,8	35,1	14,2	32,7	11,7	30,2
Bediende (of kaderlid)	19,4	35,1	19,0	32,7	13,8	30,2
Ambtenaar (ook onderwijzend personeel)	10,3	18,3	9,6	14,1	13,4	13,6
Zelfstandige (of meewerkende echtgenoot of -genote)	11,6	12,8	13,8	19,1	15	23,2
Vrij beroep	1,7	1,8	0,5	2,9	0,3	1
Geen beroep	38,7	0	40,9	0	40,7	0
Ander	2,5	3,0	2,1	2,4	5,0	3,8

Wat het opleidingsniveau betreft, zien we een overwicht van lagere opleidingsniveaus wat voor deze leeftijdscohorten de regel is. Vooral bij de grootmoeders valt dit op en bij de regelmatig betrokkenen is dit nog duidelijker het geval dan bij de andere groepen. Voor de grootvaders zijn de verschillen minder groot. Blijkbaar bepaalt vooral het opleidingsniveau van de grootmoeders of men bij kinderopvang betrokken geraakt of niet.

In vergelijking met populatiegegevens vertoont de steekproef een ondervertegenwoordiging van de lager geschoolden. Wanneer we de grootvaders bekijken dan kan voor een groep met dezelfde leeftijdsverdeling het percentage met alleen lager onderwijs of zonder diploma geschat worden op ongeveer 42% (eigen berekeningen op basis van de NIS-enquête naar de beroepsbevolking, 1998, mannen, Vlaams Gewest) terwijl de verhouding in onze steekproef slechts ongeveer 30% bedraagt.

Wat de (vroegere) beroepsgroep betreft, is er globaal genomen een grote overeenstemming tussen de drie groepen voor de grootmoeders. Opvallend is het groot aantal grootmoeders dat geen beroep opgeeft, zowel bij de betrokkenen als niet-betrokkenen. Voor een gedeelte zullen dit huisvrouwen zijn, doch mogelijk hebben gepensioneerd ook deze categorie aangestipt. De volgende tabel over de tewerkstellingssituatie brengt daarover meer uitsluiting. Bij de grootvaders zijn er wel verschillen: bij de regelmatig betrokkenen zijn de arbeiders en ambtenaren

sterker vertegenwoordigd, bij de beperkt en niet-betrokkenen valt dan weer het groot aantal zelfstandigen op.

2.2.2 Werksituatie van de grootouders

Een ruim gedeelte van de grootoudersgroep is niet meer actief op de arbeidsmarkt. Grootvaders zijn doorgaans nog meer aan het werk dan grootmoeders (tabel 2.5).

Regelmatig betrokken grootouders zijn nog minder arbeidsactief en meer werkloos of huisvrouw dan (vooral) de niet-betrokkenen.

Ook hier weer zijn de verschillen het duidelijkst voor de grootmoeders. Van de grootmoeders die regelmatig kleinkinderen opvangen werkt nog slechts een kleine minderheid van ongeveer 1 op 10 en dan nog bijna de helft deeltijds. Ook is een belangrijkere groep werkloos (7,6%) of huisvrouw (40%), terwijl dit bij de niet-betrokkenen respectievelijk slechts 2,2% en 27,9% is. Voor wat betreft het aantal bruggepensioneerden of gepensioneerden is er geen duidelijk verschil.

De activiteitsgraad voor een vergelijkbare leeftijdsgroep in de bevolking (rekening houdend met de leeftijdsverdeling en de leeftijdsspecifieke activiteitsgraden) kunnen we schatten op 15,5% (zie Ruelens, 1999). De gemiddelde activiteitsgraad voor onze drie groepen bedraagt 14,8%, doch de regelmatig betrokken grootouders scoren lager (11,8% voor voltijds en deeltijds werkenden samen) en de beperkt betrokkenen en niet-betrokkenen hoger (respectievelijk 15,2% en 27,8%). Ook het aandeel van de deeltijds werkenden is voor de regelmatig betrokkenen hoger dan voor de bevolking (ongeveer 50% versus 30%) en dan voor de niet-betrokkenen die scoren op het niveau van de bevolking. Regelmatig kleinkinderen opvangen en voltijds werken gaan blijkbaar (en begrijpelijk) niet samen. Initiatieven om de arbeidsparticipatie bij oudere werknemers te stimuleren kunnen m.a.w. gevolgen hebben voor de beschikbaarheid van de grootouders voor de kinderopvang.

We zien tevens dat regelmatig betrokken grootmoeders minder uren tewerkgesteld zijn en minder dagen per week. Voor de grootvaders zijn er geen verschillen.

Tabel 2.5 Werksituatie van de grootouders (in %)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939		Beperkt betrokken grootouders n=835		Niet betrokken grootouders n=197	
	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader
<i>Huidige tewerkstellingssituatie</i>						
Voltijds werkend	6,1	22,8	7,8	25,6	20,4	33,6
Deeltijds werkend	5,7	2,2	7,4	2,6	7,4	0,4
Ziekteverlof of invaliditeit	2,6	5,1	0,9	4,3	1,6	6,3
Loopbaanonderbreking	0,3	0,2	0,1	0,1	1,1	0,0
Verlof zonder wedde	0,3	0,5	0,1	0,1	0,0	0,0
Werkloos	7,6	5,5	3,6	2,9	2,2	4,4
Brugpensioen	3,6	15,7	4,8	15,5	5,4	11,9
Gewoon pensioen	30,3	43,7	34,0	42,1	30,0	42,4
Huisvrouw/huisman	40,3	1,9	39,0	1,6	27,9	0,0
Andere	3,2	2,3	2,4	5,2	4,0	1,0
Aantal uren tewerkgesteld per week (werkenden, mediaan)	19,5	38	30	37,5	38	38
Aantal dagen tewerkgesteld per week (werkenden, mediaan)	3,5	4,6	4,6	4,5	4,8	5

2.2.3 Aanpassingen van de werksituatie omwille van de kinderopvang

Gaan grootouders zo ver dat ze hun werksituatie aanpassen om zich te kunnen wijden aan de kinderopvang en breekt men de beroepsloopbaan in sommige gevallen daarom af? Bereidheid en beschikbaarheid kunnen immers in elkaars verlengde liggen. We vroegen dit aan de betrokken grootouders en maakten onderscheid tussen aanpassingen *uitsluitend* omwille van de kinderopvang en *mede* omwille van de kinderopvang (bijvoorbeeld om het wat rustiger aan te doen, omdat de partner met pensioen ging, omdat het werk te zwaar werd, ...).

Tabel 2.6 Wijziging in de werksituatie omwille van de kinderopvang (in %, n=939, regelmatig betrokkenen)

	Grootmoeder	Grootvader
Wijziging uitsluitend omwille van de kinderopvang	3,9	1,2
Wijziging mede omwille van kinderopvang	7,1	6,1

We zien in tabel 2.6 dat slechts een kleine groep - van vooral grootmoeders - de werksituatie wijzigde uitsluitend omwille van de kinderopvang: men wijzigde de arbeidsuren, ging deeltijds werken, nam vervroegd pensioen, nam ontslag op het werk of nam loopbaanonderbreking. Deze groep moet weliswaar afgewogen worden t.a.v. de groep (actueel of vroeger) arbeidsactieve grootmoeders (ongeveer 60%), maar het blijft een kleine proportie. Kinderopvang van de kleinkinderen is m.a.w. slechts een beperkte 'pull'-factor voor wat betreft de arbeidsuitstroom van oudere vrouwen.

Daarenboven was voor een ruimere groep grootouders de kinderopvang een van de vele redenen waardoor men over de streep werd getrokken. De andere redenen waren: gezondheidsproblemen, een partner die met pensioen ging, men wilde het toch al wat rustiger aan doen, men wilde toch al wat meer deelnemen aan het verenigingsleven. Hier geldt waarschijnlijk dat, doordat er nu eenmaal uitstapregelingen bestaan, men er gebruik van maakt om zich te kunnen wijden aan de kinderopvang.

Enkelen pasten de werksituatie aan in twee snelheden en gingen bij een eerste kleinkind deeltijds werken en stapten bij het volgende over op vervroegd pensioen.

2.3 Betrokkenheid bij mantelzorg

De mogelijkheden om aan kinderopvang te doen kunnen bij de grootouders worden ingeperkt door de invaliditeit van de partner of van de eigen ouders waar men moet voor instaan. Deze generatie, die af te rekenen krijgt met concurrerende zorgvragen, is men de 'sandwichgeneratie' gaan noemen wegens het geprangd zitten tussen de zorg voor de kinderen (en kleinkinderen) enerzijds en de zorg voor de ouders (of partners) anderzijds.

De Panel Studie van Belgische Huishoudens ging daar enkele jaren geleden dieper op in (Cliquet, 1996). Voor de leeftijdsgroep vanaf 55 jaar was ongeveer 14% van de vrouwen betrokken bij de opvang van ouders (en/of oudere partners). Terzelfder tijd zag men dat de combinatie met de opvang van de kleinkinderen niet uitzonderlijk was: voor de jongste leeftijdsgroep 55-59 jaar gebeurde dit zelfs in 20% van de gevallen.

Hoe het zit met onze groep vatten we samen in de volgende tabel.

Tabel 2.7 Betrokkenheid van de grootouders bij mantelzorg (in %)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Bepert betrokken grootouders n=835	Niet betrokken grootouders n=197
Percentage betrokken bij mantelzorg	25,2	25,4	12,0
<i>Aantal verzorgde personen</i>			
1 persoon	67,5	67,1	83,3
2 personen	25,3	25,6	16,7
3 personen	4,8	3,7	-
4 of meer personen	1,8	3,7	-
<i>Frequentie van de hulp</i>			
Dagelijks	31,4	36,2	27,8
Enkele dagen per week	26,1	20,1	33,3
Eén dag per week	22,3	19,0	33,3
Minder dan 1 dag per week	20,2	24,0	5,6
Aantal uren per week (mediaan, weekend inbegrepen)	7 uren	6 uren	7,5 uur

Onze gegevens bevestigen deze van de Panel Studie dat de combinatie van kinderopvang en mantelzorg zeker niet uitzonderlijk is en we vinden zelfs nog een hoger percentage, namelijk 25% voor de regelmatig en beperkt betrokkenen. Merkwaardig genoeg zien we zelfs een samengaan van mantelzorg en kinderopvang en grootouders die zelden kleinkinderen opvangen zijn ook minder betrokken bij de mantelzorg, verzorgen minder personen en dit minder frequent. Mogelijk bepalen hier dezelfde kenmerken van de grootouders i.v.m. beschikbaarheid en bereidheid de betrokkenheid.

2.4 Kenmerken van de grootouders en betrokkenheid

Welke kenmerken van de grootouders bepalen de betrokkenheid? We voerden de analyse uit voor de vermelde sociaaldemografische en sociaal-economische kenmerken.

Grootouders beslissen meestal niet zelf of ze kleinkinderen opvangen, maar hangen daarbij af van de voorkeur van de ouders. De kenmerken van de ouders die hun kinderen bij de grootouders onderbrengen kwamen reeds aan bod in het onderzoek 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000). In de analyses stelden we vast dat vooral de volgende categorieën moeders iets vaker kiezen voor opvang door de grootouders:

- moeders die deeltijds werken (en daarom minder in de formele voorzieningen terecht kunnen of het de moeite niet vinden om een formele opvangvoorziening te zoeken);

- moeders met onregelmatige uren (die niet altijd terecht kunnen in de formele opvangvoorzieningen);
- moeders met een opleidingsniveau hoger secundair en hoger onderwijs buiten de universiteit;
- moeders met een lager inkomen (die om financiële reden de grootouders inschakelen);
- moeders in de provincies Limburg en Vlaams-Brabant.

Het huidig onderzoek is complementair en schetst een beeld van de afwegingen van de grootouders. We proberen de regelmatige betrokkenheid te voorspellen en daarom plaatsen we deze groep tegenover de rest van de groep (van beperkt en niet-betrokkenen). Uit de vorige bespreking bleek reeds dat er vooral verschillen waren met de niet-betrokkenen die blijkbaar in verschillende opzichten een specifieke groep vormen. Deze verschillen zullen hierdoor minder uit de verf komen.

We werkten met een multivariate variantieanalyse. In het model werden de volgende variabelen opgenomen:

- leeftijd, opleidingsniveau, tewerkstellingssituatie van de grootmoeder;
- gezinsgrootte;
- aantal eigen kinderen;
- woonafstand t.o.v. de (uitwonende) kinderen;
- aantal jonge kleinkinderen;
- provincie van de woonplaats;
- betrokkenheid bij mantelzorg.

De R^2 bedroeg 0.15 wat eerder laag is en er op wijst dat de betrokkenheid moeilijk te voorspellen is op grond van de onderzochte variabelen. Zoals gezegd hangt dit mogelijk samen met het feit dat grootouders slechts gedeeltelijk zelf bepalen of ze kleinkinderen al of niet opvangen (maar daarvoor afhankelijk zijn van de ouders) en vormen vooral de niet-betrokkenen qua kenmerken een afgelijnde groep.

Alle opgenomen variabelen met uitzondering van provincie van de woonplaats, het aantal jonge kleinkinderen en de betrokkenheid bij mantelzorg bleken significant ($p < 0.01$). In bijlage 6 geven we in een tabel de vastgestelde gemiddelden voor de statistisch significante variabelen en de herberekende gemiddelden na uitzuivering van de effecten van de andere variabelen in het model (LSMeans). We vatten hieronder de conclusies samen:

- Er is een rechtlijnige relatie met de leeftijd: vooral jongere grootmoeders zijn meer regelmatig betrokken bij de opvang van de kleinkinderen. Tot de leeftijd van 64 jaar is de betrokkenheid nog relatief hoog, daarna neemt ze drastisch af. De impact van de leeftijd kan gedeeltelijk verklaard worden door de correlatie met de gezondheidstoestand die een belangrijke factor is voor de belasting (zie verder). Men zou ook kunnen vermoeden dat oudere grootouders reeds in een andere levensfase zitten, met reeds oudere kinderen en kleinkinderen die de opvangjaren reeds ontgroeid zijn, en dat ze daarom minder geconfronteerd

- worden met een vraag. Aangezien in het model gecontroleerd werd voor het aantal jonge kleinkinderen moeten we deze hypothese verwerpen. Ook vertoont het aantal jonge kleinkinderen op zich geen samenhang met de betrokkenheid.
- Grotere gezinnen (waar nog meer kinderen thuis zijn) en tweepersoonsgezinnen zijn meer betrokken dan gezinnen met een alleenstaande grootouder. In de analyse werd gecontroleerd voor een mogelijk leeftijdseffect (doordat deze grootouders nog jonger zullen zijn). Grotere gezinnen hebben mogelijk meer draagkracht en daarom meer bereidheid.
 - Er is een rechtlijnige doch omgekeerde relatie met het aantal kinderen (van de grootouders): grootmoeders met minder eigen kinderen zijn meer betrokken. Vanaf 5 kinderen neemt de betrokkenheid duidelijk af. Voor een gedeelte is de onderliggende variabele mogelijk de leeftijdsfase, doch daarnaast speelt hier blijkbaar eveneens het alles of niets-dilemma (d.w.z. wat men voor één kind doet moet men voor alle kinderen doen) wat men oplost door niet aan kinderopvang te beginnen. Het feit dat het aantal kleinkinderen geen samenhang vertoont met de betrokkenheid, kan er op wijzen dat vooral het aantal kinderen hier de doorslaggevende factor is en dat grootouders zich vooral verantwoordelijk voelen t.a.v. de kinderen en niet zozeer t.a.v. de kleinkinderen.
 - De woonafstand tot de kinderen draagt in sterke mate bij tot het al of niet betrokken zijn, wat nogal evident is. Zoals gezegd wonen de uitwonende kinderen van regelmatig betrokkenen gemiddeld op 8,3 km, deze van beperkt betrokkenen op 13 km en deze van niet-betrokkenen op 21,4 km.
 - Er is een (omgekeerde) U-vormige relatie met het opleidingsniveau: vooral grootmoeders met een opleidingsniveau lager secundair zijn betrokken, terwijl grootmoeders uit het lager onderwijs enerzijds en het hoger secundair of hoger onderwijs anderzijds minder betrokken zijn. In vroegere studies (Jacobs, 1996) werd reeds de hypothese geformuleerd dat kinderopvang door grootouders ongelijk verdeeld is over de sociale klassen (van de grootouders). Onze gegevens ondersteunen die hypothese, zij het met enige nuancering. Dat er geen rechtlijnige relatie is, houdt mogelijk verband met de lagere activiteitsgraad van de moeders met de allerlaagste opleidingsniveaus, waardoor minder kinderopvang nodig is (in de mate dat er een correlatie is tussen het opleidingsniveau van moeders en dochters).
 - Grootmoeders die niet meer werken of huisvrouw waren zijn meer betrokken. We nemen aan dat hier vooral de beschikbaarheid een rol speelt. Toch zijn van de voltijds werkenden nog ongeveer 40% betrokken (versus ongeveer 55% voor de niet-werkenden en huisvrouwen). In een volgend hoofdstuk onderzoeken we een alternatieve hypothese die ervan uitgaat dat het voor huisvrouwen (of andere niet-werkenden) meer tot de rolopvatting behoort kleinkinderen op te vangen dan voor werkenden. We zullen daar vaststellen dat huisvrouwen en niet-werkenden zelfs een negatievere (of althans een minder

positieve) attitude hebben t.a.v. de opvang van kleinkinderen dan andere categorieën zodat deze hypothese niet bevestigd kan worden.

Samenvattend kunnen we stellen dat de betrokkenheid vooreerst bepaald wordt door enkele factoren i.v.m. de beschikbaarheid: de leeftijd op de eerste plaats mogelijk gedeeltelijk via het toenemend aantal gezondheidsklachten, de woonafstand t.o.v. de kinderen, het al of niet nog aan het werk zijn. Daarnaast spelen ook factoren i.v.m. de bereidheid waarvoor het opleidingsniveau een indicatie vormt evenals het aantal eigen kinderen (waarmee de betrokkenheid negatief gecorreleerd is) en de gezinsgrootte.

Ook de mate waarin men met een vraag geconfronteerd wordt speelt blijkbaar een rol ook al kwam via deze bevraging van de grootouders deze factor niet duidelijk op de voorgrond. We vinden aanwijzingen daarvoor in de lagere betrokkenheid van grootmoeders met alleen lager onderwijs. Het aantal kleinkinderen speelt hier blijkbaar niet en de bivariate relatie die hoger werd vastgesteld (betrokkenen hebben minder kleinkinderen) weegt blijkbaar minder zwaar dan de relatie met het aantal eigen kinderen.

Dat er geen (significante) verschillen zijn tussen de provincies is wat onverwacht gezien de aanbodverschillen voor wat betreft de formele opvang. Verder zullen we zien dat er voor de provincies wel verschillen zijn voor wat betreft de intensiteit van de opvang en de belasting.

Het onderzoek naar de achtergronden van de betrokkenheid is hiermee niet uitgeput en in een volgend hoofdstuk onderzoeken we nog de redenen die grootouders zelf opgeven voor hun betrokkenheid en de grenzen daarvan.

3. Kenmerken van de opvangsituatie bij de regelmatig betrokken grootouders

In deze rubriek onderzoeken we de opvangsituatie bij de *regelmatig* betrokken grootouders. Het is de bedoeling een beeld te schetsen vanuit het standpunt van de grootouder van de groep kleinkinderen die opgevangen wordt.

3.1 Aantal opgevangen kleinkinderen

Gemiddeld worden 2,5 kleinkinderen (van 3 maanden tot 11 jaar) opgevangen (tabel 2.8). Het aantal opgevangen kleinkinderen varieert van 1 tot 15. De meest voorkomende situatie is die met 2 opgevangen kleinkinderen. Minder frequent zijn er slechts 1 of 3 kleinkinderen en ongeveer een kwart van de regelmatig betrokken grootouders vangt 4 of meer kleinkinderen op. Niet al deze kleinkinderen worden regelmatig opgevangen (zie verder).

Daarnaast worden er gemiddeld ook nog 0,2 oudere kleinkinderen opgevangen door deze grootouders, doch deze laten we hier verder buiten beschouwing.

Ongeveer 3% van de grootouders vangt ook nog andere kinderen buiten de kleinkinderen op. Een aantal van deze grootouders is onthaalmoeder en vangt beroepshalve kinderen op.

Tabel 2.8 Aantal opgevangen kleinkinderen (in %, n=939, regelmatig betrokken grootouders)

Gemiddelde	2,5
1 kleinkind	21,0
2 kleinkinderen	31,9
3 kleinkinderen	18,2
4 kleinkinderen	11,4
5 kleinkinderen	6,3
6 tot 10 kleinkinderen	10,0
Meer dan 10 kleinkinderen	1,0
Onbekend	0,4

3.2 Samenstelling van de groep opgevangen kleinkinderen

In de vragenlijst werd omwille van de praktische uitvoerbaarheid het aantal kleinkinderen waarvoor kenmerken werden geregistreerd beperkt tot 4. We hebben registraties voor gemiddeld 2,4 kleinkinderen versus de 2,5 die werkelijk opgevangen worden, zodat de afwijking hier gering is. Indien er nog meer kleinkinderen waren, werd gevraagd de meest intensief opgevangen kleinkinderen te nemen: de niet geregistreerde kleinkinderen zullen dan ook vooral beperkt opgevangen kleinkinderen zijn.

3.2.1 Regelmatig en beperkt opgevangen kleinkinderen

Niet alle opgevangen kleinkinderen worden regelmatig opgevangen; een aantal wordt slechts beperkt opgevangen. Uit onderstaande tabel leiden we af hoe dit in mekaar zit. 34,9% van de grootouders vangt een aantal kleinkinderen beperkt op: meestal zijn dit 1, 2 of 3 kleinkinderen. In feite vangen de regelmatig betrokken grootouders slechts 1,8 kleinkinderen regelmatig op en de overige 0,6 beperkt. Wanneer we alleen de regelmatig opgevangen kleinkinderen bekijken, dan zien we dat de helft van de grootouders slechts 1 kleinkind opvangt, een derde 2 kleinkinderen en een minderheid 3 of meer. Aangezien regelmatig betrokken grootouders gemiddeld 2,5 jonge kleinkinderen (tot 11 jaar) hebben (zie hoger) vangt men gemiddeld 62% ervan regelmatig op.

Tabel 2.9 Aantal kleinkinderen in regelmatige en beperkte opvang (in %, n=939, regelmatig betrokken grootouders)

<i>Aantal kleinkinderen in regelmatige opvang</i>	
Gemiddelde	1,8
1 kleinkind	46,6
2 kleinkinderen	36,8
3 kleinkinderen	10,3
4 kleinkinderen (of meer)	6,3
<i>Aantal kleinkinderen in beperkte opvang</i>	
Gemiddelde	0,6
0 kleinkinderen	65,1
1 kleinkind	15,4
2 kleinkinderen	12,9
3 kleinkinderen	6,5
4 kleinkinderen (of meer)	-

In de volgende tabel geven we aan op welke tijdstippen de regelmatig betrokken grootouders de beperkt opgevangen kleinkinderen opvangen.

Tabel 2.10 Tijdstip van de beperkte opvang door de regelmatig betrokken grootouders (in %, n=939)

Niet elke week, doch wel één of meerdere keren per maand	15,1
De vrije schooldagen	35,9
Schoolvakanties	37,4
In bijzondere omstandigheden	32,8
Andere regelingen	8,9

Slechts in een beperkt aantal gevallen worden nog kinderen met een zekere regelmaat opgevangen (niet elke week doch wel één of meerdere keren per maand). Men vangt vooral nog kleinkinderen op tijdens de vrije schooldagen, tijdens de vakantieperiode of in bijzondere omstandigheden.

In onderstaande tabel geven we de combinaties van beide opvangregelingen (regelmatig en beperkt) en het aantal kleinkinderen dat erbij betrokken is.

Tabel 2.11 Combinaties van regelmatig en beperkt opgevangen kleinkinderen (in %, grootouders met regelmatige opvang, n=939)

Twee kleinkinderen in regelmatige opvang	26,3
Een kleinkind in regelmatige opvang	24,6
Een kleinkind in regelmatige opvang + een in beperkte opvang	9,3
Drie kleinkinderen in regelmatige opvang	7,9
Twee kleinkinderen in regelmatige opvang + twee in beperkte opvang	6,6
Een kleinkind in regelmatige opvang + drie in beperkte opvang	6,5
Een kleinkind in regelmatige opvang + twee in beperkte opvang	6,3
Vier (of meer) kleinkinderen in regelmatige opvang	6,2
Twee kleinkinderen in regelmatige opvang + een in beperkte opvang	3,9
Drie kleinkinderen in regelmatige opvang + een in beperkte opvang	2,3
Andere	0,1

De meest voorkomende opvangsituatie is deze waarbij 2 kleinkinderen regelmatig opgevangen worden (in een kwart van de situaties). In mindere mate is er slechts één kind in regelmatige opvang. Andere situaties komen nog minder voor: één kleinkind regelmatig en één beperkt, drie kleinkinderen in regelmatige opvang en allerlei combinaties van regelmatige en beperkte opvang.

3.2.2 Samenstelling naar leeftijd

In de volgende tabel gaan we de samenstelling van de groep regelmatig opgevangen kleinkinderen na naar leeftijdsgroep.

Tabel 2.12 Samenstelling naar leeftijdsgroep van de groep regelmatig opgevangen kleinkinderen (in %, n=939)

Alleen niet-schoolgaande kinderen	27,9
Niet-schoolgaande en schoolgaande kinderen	25,3
Alleen schoolgaande kinderen	46,7

Een kwart van de grootouders vangt alleen niet-schoolgaande kleinkinderen op en de helft alleen schoolgaande. Eveneens een kwart vangt kleinkinderen op uit beide groepen. De regelmatige opvang door de grootouders is m.a.w. in ruime mate een zaak voor schoolgaande kinderen.

We kunnen ook de heterogeniteit nagaan van de groep kleinkinderen al naargelang ze tot dezelfde leeftijdsgroep behoren, tot aangrenzende leeftijdsgroepen of tot niet aangrenzende leeftijdsgroepen. We onderscheiden daarbij 3 leeftijdsgroepen: de voorschoolse kinderen, de kleuterschoolkinderen en de kinderen uit de

lagere school. In een verdere rubriek gaan we na in welke mate deze samenstelling bijdraagt tot de belasting.

Tabel 2.13 Combinaties van leeftijdsgroepen van de groep regelmatig opgevangen kleinkinderen (in %, n=939)

<i>Slechts 1 kleinkind</i>	46,6
<i>Twee kleinkinderen</i>	36,8
Eenzelfde leeftijdsgroep	11,7
Twee aangrenzende leeftijdsgroepen	22,5
Twee leeftijdsgroepen niet-aangrenzend	2,5
<i>Drie kleinkinderen</i>	10,3
Eenzelfde leeftijdsgroep	1,4
Twee aangrenzende leeftijdsgroepen	6,2
Twee leeftijdsgroepen niet-aangrenzend	1,1
Drie leeftijdsgroepen	1,7
<i>Vier kleinkinderen</i>	6,3
Eenzelfde leeftijdsgroep	0,8
Twee aangrenzende leeftijdsgroepen	3,4
Twee leeftijdsgroepen niet-aangrenzend	0,2
Drie leeftijdsgroepen	1,7

We zien dat grootouders vooral kleinkinderen opvangen uit aangrenzende leeftijdsgroepen en in mindere mate uit dezelfde leeftijdsgroepen en niet-aangrenzende groepen. Een beperkt aantal grootouders zit met drie leeftijdsgroepen in huis. In een volgend hoofdstuk gaan we de impact van die samenstelling na voor de belasting die men ervaart.

3.2.3 Aantal betrokken gezinnen

De samenstelling van de groep kan ook variëren i.f.v. het aantal (ouderlijke) gezinnen dat er bij betrokken is.

Tabel 2.14 Aantal betrokken gezinnen (in %, n=939)

Een gezin (slechts een kleinkind)	46,6
Een gezin (meerdere kleinkinderen)	24,8
2 gezinnen	20,9
3 gezinnen	5,2
4 of meer gezinnen	2,6

Uit de tabel leiden we af dat situaties waar meerdere gezinnen voorkomen beperkt zijn tot ongeveer een kwart van de groep. Meestal gaat het dan nog slechts om 2 gezinnen.

3.3 Plaats van de opvang

De plaats van opvang is in het merendeel van de gevallen de woning van de grootouder alhoewel ook de woning van de ouders frequent gebruikt wordt en in een beperkt aantal gevallen (6%) zelfs uitsluitend.

Tabel 2.15 Plaats van de opvang (in %, n=939)

In de woning van de grootouder(s)	70,0
In de woning van de ouders van het kleinkind	6,1
In beide woningen	23,4
Andere situatie	0,5

3.4 Bijkomende opvang van de kleinkinderen

In heel wat situaties is de opvang van de grootouders niet de enige opvangvorm doch wordt de opvang gecombineerd met andere vormen (zie ook Vanpée e.a., 2000). In onderstaande tabel vatten we deze combinaties samen.

Tabel 2.16 Bijkomende opvang van de kleinkinderen in regelmatige opvang (in %, n=939)

Formele of informele bijkomende opvang	
Geen bijkomende opvang	31,5
Alleen bijkomende informele opvang	37,2
Alleen bijkomende formele opvang	23,1
Bijkomende formele en informele opvang	8,2
Opvangvorm van de bijkomende opvang (meerdere zijn mogelijk)	
De andere grootouder(s)	32,5
Een onthaalmoeder	9,7
Een kinderdagverblijf	9,3
Andere familieleden, burens of kennissen	6,5
De school van het kleinkind (voor en na de schooluren)	4,5
Een specifieke voorziening voor buitenschoolse opvang buiten de school	2,5
Andere opvangsituatie	0,5

Bekeken vanuit het perspectief van de grootouders zien we dat ongeveer 1 op 3 grootouders alleen instaat voor de opvang. De overigen vormen een duobaan met de andere informele opvang (de andere grootouders of andere familieleden of derden) en bij ongeveer 1 op 4 wordt de opvang gecombineerd met formele opvang (kinderdagverblijf, onthaalmoeder, school of IBO). Nog andere opvangvormen waarmee gecombineerd wordt waren: opvang door au pairs of door een werkvrouw.

3.5 Intensiteit van de opvang

In de volgende tabel geven we een overzicht van het aantal uren per week dat grootouders in totaal, voor alle kleinkinderen samen, instaan voor de kinderopvang. Zowel opvang in het weekend als opvang 's nachts werden meegerekend.

Tabel 2.17 Aantal uren per week betrokken bij kinderopvang (gemiddeld en in %, n= 939, grootouders met regelmatige opvang, week en weekend samen, alle opgevangen kleinkinderen)

Gemiddelde	25,9
<5	3,4
5-9 uur	11,9
10-14 uur	19,0
15-19 uur	11,4
20-24 uur	16,6
25-29 uur	5,2
30-34 uur	8,8
35-39 uur	2,3
40 uur of meer	21,5
<15uur	34,3
15-29 uur	33,2
30 of meer	32,6

Gemiddeld zijn de regelmatige grootouders 25,9 uur per week in de weer met de opgevangen kleinkinderen (alle kleinkinderen samen, weekends en nachten inbegrepen). We stellen vast dat ongeveer een derde van de groep meer dan 30 uur per week een of meerdere kleinkinderen opvangt en eveneens telkens ongeveer een derde van 15 tot 30 uur en minder dan 15 uur. Daarbij zitten een aantal weekends en nachten: 10,5% van de grootouders vangt kleinkinderen op in het weekend en 12,1% 's nachts.

Waarmee hangt deze intensiteit nu samen? We bekijken naast een aantal kenmerken van de grootouders ook een aantal kenmerken van de opvangsituatie:

- *kenmerken van de grootouders (of de grootmoeder)*: leeftijd, opleidingsniveau, tewerkstellingssituatie, gezinsgrootte, aantal eigen kinderen, aantal jonge kleinkinderen, provincie van de woonplaats, het al dan niet hebben van gezondheidsklachten, betrokkenheid bij mantelzorg;
- *kenmerken van de opvangsituatie*: al dan niet alleen instaan voor de opvangvoorziening, de samenstelling van de groep naar leeftijd (voorschoolse kinderen, schoolgaande kinderen of gemengd).

De R^2 bedroeg 0.20 en zowel leeftijd, opleidingsniveau, provincie van de woonplaats, gezondheidsklachten hebben en er alleen voor staan bleken significante voorspellers (we geven in bijlage 6 de tabel met de resultaten):

- Vooral jongere grootmoeders blijken intensief betrokken (gemiddeld 36 uur per week) terwijl oudere (vanaf 65 jaar) iets minder uren besteden aan kinderopvang. De tussenliggende leeftijdsgroepen zitten ongeveer op hetzelfde niveau. Deze correlatie stemt overeen met de samenhang met de betrokkenheid.
- In tegenstelling tot de algemene betrokkenheid is er nu wel een rechtlijnige relatie met het opleidingsniveau en grootmoeders met een laag opleidingsniveau zijn het intensiefst betrokken (grootouders met alleen lager onderwijs gemiddeld 29 uur, grootouders met hoger onderwijs gemiddeld slechts 20 uur). Dit betekent dat de groep grootouders met slechts een diploma lager onderwijs globaal genomen wel minder betrokken is, doch wanneer ze dit is, dan is dit ook heel intensief. De groep lager secundair is eveneens frequent betrokken en dit met een hoge intensiteit.
- Merkwaardig genoeg vinden we voor de tewerkstellings situatie geen samenhang met de intensiteit. Ook voltijds werkenden nemen gemiddeld gedurende 25,5 uren per week kinderopvang op (versus 25,9 gemiddeld voor de gehele groep) terwijl voltijds werken blijkbaar niet samen gaat met betrokken zijn (zie hoger). Het aantal voltijds werkende en regelmatig betrokken grootmoeders is wel beperkt ($n=57$ of 6,1% van de groep) en een mogelijke verklaring voor deze intensiteit is hier dan ook dat het gaat om specifieke situaties.
- Grootouders met gezondheidsklachten beperken hun opvang gemiddeld tot 22 uur (versus 26 uur voor de overigen).
- Grootouders in de provincies Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant zijn het intensiefst betrokken (gemiddeld respectievelijk 33 en 29 uur), deze uit de overige provincies veel minder (gemiddeld ongeveer 23 uur). Een mogelijke verklaring voor Oost-Vlaanderen is het belang in die provincie van de pendelarbeid met vroege vertrekuren of een late thuiskomst. Voor Vlaams-Brabant speelt waarschijnlijk de discrepantie tussen vraag en aanbod i.v.m. de formele opvangvoorzieningen een rol. Ook andere factoren bepalen natuurlijk de vraag naar informele opvang: de werkzaamheidsgraad van de ouders, de sectoren waarin men tewerkgesteld is (al of niet gekenmerkt door flexibele werkuren) ...
- Grootouders die alleen instaan voor de kinderopvang (d.w.z. wanneer er geen andere opvangvoorziening is ingeschakeld) zijn het intensiefst betrokken (gemiddeld 29 versus 22 uur).

Naast de relatie met de 'logische' voorspellers zoals leeftijd en opleidingsniveau die we ook terugvinden i.v.m. de betrokkenheid in het algemeen vinden we hier ook een relatie met specifieke kenmerken van de grootouders (gezondheidstoestand) en met kenmerken van de opvangsituatie (er alleen voor staan). Er zijn ook verschillen tussen de provincies. Daarentegen is er geen verschil in intensiteit voor

de tewerkstellingssituatie wat mogelijk te verklaren is doordat voltijds werkenden die heel wat uren kinderopvang opnemen toch wel een specifieke groep vormen.

3.6 Opgenomen taken

Grootouders kunnen ook taken opnemen die buiten de sfeer van de eigenlijke oppas liggen. Dit gaat van ophalen en/of brengen van kleinkinderen van en naar school of van en naar huis, over het helpen bij de hobbybeoefening (muziek, sport, ...) tot zelfs het overnemen van huishoudelijke taken van de ouders van het kleinkind (de was doen, maaltijden bereiden wanneer ouders blijven eten, ...).

Tabel 2.18 Bijkomende opgenomen taken van de grootouders (in %, n=939)

	Grootmoeder	Grootvader
Ophalen en/of brengen kleinkinderen van en naar school	21,3	22,0
Ophalen en/of brengen kleinkinderen van en naar huis	41,8	38,8
Helpen bij de hobbybeoefening (muziek, sport, ...): naar toe brengen, helpen beoefenen	9,6	11,0
Helpen bij het huiswerk	16,8	8,5
Indien nodig doktersbezoeken regelen, naar de dokter brengen, bezoeken consultatiebureau Kind en Gezin, ...	20,8	6,7
Huishoudelijke taken overnemen van <i>de ouders van het kleinkind</i> (de was doen, maaltijden bereiden wanneer ouders blijven eten ...)	34,7	6,6
Andere taken	10,3	5,4
Geen bijkomende taken	23,3	14,9

We zien dat heel wat grootouders bijkomende taken opnemen. Meestal gaat het hier om het ophalen of brengen van de kinderen van en naar huis wat meer dan 40% van de grootmoeders op zich neemt. Ook het overnemen van huishoudelijke taken gebeurt frequent (in 1 op 3 gevallen). De andere taken komen minder frequent voor, doch hebben ook alleen maar betrekking op de schoolgaande kinderen.

Opvallend is ook de inbreng van de grootvaders, blijkbaar vooral op het vlak van het transport van de kinderen. De taakverdeling tussen grootvaders en grootmoeders is daarbij nogal klassiek.

Andere bijkomende taken waren: een uitgebreide verzorging van het kleinkind doen (kleinkinderen 's morgens een bad geven, de kinderen klaarmaken voor school, slaapkleren aandoen en in bed stoppen, ...), het kleinkind naar een andere opvang brengen (de onthaalmoeder, de andere grootouders, ...), uitgebreide huishoudelijke hulp voor de ouders opnemen (de aankopen doen, strijken en naaien, ...), helpen bij renovatie van woning of klusjes doen, bijspringen in de zaak. Deze laatste taken houden niet per definitie verband met de kinderopvang of met de problemen die ontstaan bij de combinatie van gezin en arbeid.

We analyseerden verder door middel van een multivariate analyse met welke kenmerken van de grootouders of van de opvangsituatie het uitvoeren van bijkomende taken samenhangt. Er werden twee (reeksen) variabelen in het model opgenomen:

- *kenmerken van de grootouders*: leeftijd, opleidingsniveau, tewerkstellingssituatie van de grootmoeder, gezinsgrootte (of aantal kinderen nog thuis), aantal kinderen, aantal jonge kleinkinderen, provincie van de woonplaats, betrokkenheid bij mantelzorg;
- *kenmerken van de opvangsituatie*: intensiteit van de betrokkenheid in aantal uren per week, samenstelling van de opvanggroep naar leeftijd (alleen niet-schoolgaande of alleen schoolgaande kleinkinderen of een gemengde groep), geen gebruik van andere opvang, opvangen van kleinkinderen met problemen.

We vonden een R^2 van 0.31 wat een redelijke voorspelbaarheid inhoudt. Bijkomende taken gebeuren vooral door:

- Niet-werkende grootmoeders (en minder door werkende grootmoeders en huisvrouwen);
- Intensief betrokkenen: de intensieve betrokkenheid hangt blijkbaar voor een gedeelte samen met de bijkomende taken;
- Grootouders die kinderen met problemen opvangen (gezondheidsproblemen, schoolproblemen, spanningen in het gezin ...);
- Grootouders die schoolgaande kinderen opvangen (versus niet-schoolgaande);
- Grootouders met minder eigen kinderen;
- Grootouders met meer kleinkinderen;
- Grootouders uit tweepersoonsgezinnen (versus alleenstaande grootouders en grootouders met nog eigen kinderen thuis);
- Grootouders uit de provincie Oost-Vlaanderen (versus West-Vlaanderen en Limburg die een middenpositie innemen en Antwerpen en Limburg die het minst bijkomende taken opnemen).

Met leeftijd was er geen duidelijke samenhang.

Het uitvoeren van bijkomende taken is een luxe (voor de ouders) die blijkbaar niet alle grootouders kunnen of willen aanbieden of die niet alle ouders verwachten. Er is een samenhang met aanbodsfactoren (de vrije tijd die men heeft of niet heeft ...) maar blijkbaar ook met vraagfactoren (kinderen met problemen, schoolgaande kinderen, meerdere kleinkinderen, ...).

4. Kenmerken van de opvangsituatie bij de beperkt betrokken grootouders

Beperkt betrokken grootouders vangen niet wekelijks kleinkinderen op doch mogelijk wel één of meerdere keren per maand, tijdens de vrije schooldagen, tijdens de schoolvakanties of in bijzondere omstandigheden (bij ziekte van het

kleinkind, bij afwezigheid van de onthaalmoeder, als de ouders onverwacht weg moeten, ...). Het aantal opgevangen kleinkinderen lezen we af van volgende tabel. Het gemiddeld aantal kleinkinderen is iets hoger dan bij de regelmatig betrokken grootouders namelijk 2,7 i.p.v. 2,5.

Tabel 2.19 Aantal opgevangen kleinkinderen bij beperkt betrokken grootouders (in %, n=835)

Gemiddelde	2,7
1 kleinkind	15,6
2 kleinkinderen	35,1
3 kleinkinderen	15,4
4 kleinkinderen	12,2
5 kleinkinderen	5,7
6 tot 10 kleinkinderen	8,1
Meer dan 10 kleinkinderen	3,5
Onbekend	2,4

Uit de volgende tabel blijkt dat een ruim percentage van de beperkt betrokken grootouders een of meerdere kleinkinderen niet wekelijks opvangt, doch wel dikwijls één of meerdere keren per maand. Voor de rest gebeurt de opvang op vrije schooldagen, tijdens schoolvakanties of in bijzondere omstandigheden (bij ziekte van het kind, afwezigheid van de onthaalmoeder, ...).

Tabel 2.20 Tijdstip van opvang door de beperkt betrokken grootouders (in %, n=835)

Niet elke week doch wel één of meerdere keren per maand	41,0
De vrije schooldagen	27,8
Schoolvakanties	30,7
In bijzondere omstandigheden	44,9
Andere regelingen	31,2

De plaats van de opvang is veel minder dan bij de regelmatig betrokken grootouders uitsluitend de eigen woning van de grootouders, doch meer beide woningen.

Tabel 2.21 Plaats van de opvang bij de beperkt betrokken grootouders (in %, n=835)

In de woning van de grootouder(s)	53,8
In de woning van de ouders van het kleinkind	6,1
In beide woningen	39,8
Andere situatie	0,2

5. Besluit

In dit hoofdstuk beschreven we de opvang van de kleinkinderen door de grootouders morfologisch: wie zijn deze grootouders en hoe ziet de opvangsituatie er uit?

Grootouders (van kinderen van 0 tot 11) behoren vooral tot de leeftijdsgroepen tussen 55 en 69 jaar en vormen in de meeste gevallen een tweepersoonsgezin. De grootouders hebben gemiddeld ongeveer 3 kleinkinderen (tussen 0 en 11 jaar). Een ruime meerderheid is niet meer arbeidsactief, zij het dat er duidelijke verschillen bestaan tussen grootmoeders en grootvaders. Heel wat grootouders zijn ook betrokken bij de mantelzorg van zieken, gehandicapte personen of zorgbehoevende ouderen en heel dikwijls wordt dit gecombineerd met kinderopvang.

Er zijn duidelijke verschillen tussen de regelmatig betrokkenen, beperkt betrokkenen en niet-betrokkenen. Uit de analyses blijkt dat betrokkenheid vooral bepaald wordt door verschillende factoren. Vooreerst de leeftijd zelf, waarbij we zien dat regelmatig betrokken grootouders over het algemeen jonger zijn. Ten tweede de gezinsgrootte: regelmatig betrokkenen behoren meer tot een twee- of meerpersoonsgezin, wat mogelijk vooral iets zegt over de draagkracht van het gezin. Ten derde het aantal kinderen dat men zelf had en niet het aantal (jonge) kleinkinderen. Ten vierde de beschikbaarheid: regelmatig betrokkenen zijn minder voltijds aan de slag. We zagen ook dat een beperkte groep - van vooral grootmoeders - de werksituatie wijzigde naar aanleiding van de kinderopvang. Ook de woonafstand tot de kinderen is relevant en heeft eveneens te maken met beschikbaarheid. Tenslotte speelt het opleidingsniveau een rol. Tussen de provincies waren er geen (significante) verschillen.

De regelmatig betrokken grootouders vangen gemiddeld ongeveer 1,8 kleinkinderen regelmatig op en 0,6 beperkt. De helft van de grootouders vangt slechts 1 kleinkind regelmatig op, een op drie vangt er 2 op en een minderheid 3.

Wanneer men meerdere kleinkinderen opvangt, is deze groep soms heel heterogeen: in een kwart van de gevallen worden schoolgaande en niet-schoolgaande kleinkinderen opgevangen, in eveneens een kwart van de gevallen gaat het om 2 of meer betrokken gezinnen (van de ouders).

Meestal staan de grootouders niet alleen in voor de opvang en heel dikwijls wordt deze gecombineerd met andere informele opvang (hetzij de andere grootouders, hetzij andere familieleden of derden) of met formele opvangvormen of beide.

Gemiddeld zijn de regelmatige grootouders 25,9 uur per week in de weer met de opgevangen kleinkinderen. Daarbij zitten een aantal weekends en nachten: 1 op 10 grootouders vangt kleinkinderen op in het weekend en ongeveer evenveel 's nachts. Ook de intensiteit van de betrokkenheid hangt samen met de leeftijd en het opleidingsniveau, maar daarnaast ook met specifieke kenmerken van de grootouders (gezondheidstoestand) en met kenmerken van de opvangsituatie (er

alleen voor staan). Hier waren wel verschillen tussen de provincies die vooral kunnen geïnterpreteerd worden in relatie tot de tewerkstellingsstructuur, zoals bijvoorbeeld het voorkomen van pendelarbeid.

We zien dat heel wat grootouders in het verlengde van de kinderopvang ook nog bijkomende taken opnemen. Meestal gaat het hier om het ophalen of brengen van de kinderen van en naar huis of het overnemen van huishoudelijke taken. In een aantal gevallen, o.m. waar het gaat om kinderen met problemen (gezondheidsproblemen, schoolproblemen, spanningen in het gezin, ...) spelen de grootouders blijkbaar vervangouder.

De betrokkenheid van grootouders die slechts beperkt kleinkinderen opvangen betreft gemiddeld 2,7 kleinkinderen die doorgaans niet wekelijks doch minstens elke maand enkele keren opgevangen worden of op vrije schooldagen, tijdens schoolvakanties of in bijzondere omstandigheden.

HOOFDSTUK 3

MOTIEVEN VOOR DE BETROKKENHEID

1. Inleiding

In het vorig hoofdstuk poogden we een aantal statistische determinanten van de betrokkenheid scherp te stellen. In dit hoofdstuk bekijken we de subjectieve achtergronden ervan.

Grootouders kunnen verschillende motieven hebben om zich te engageren voor de opvang van de kleinkinderen. Voor een beleid dat ook naar de toekomst toe wenst een beroep te doen op deze 'arbeidsreserve' is het nodig de achtergronden ervan te kennen. Voor onze analyse maakten we een opsplitsing tussen de principiële houding tegenover kinderopvang door de grootouders, de directe motieven, de afbakening van de grenzen en de redenen daarvoor.

Vooreerst zijn er de meer *principiële opvattingen* over kinderopvang door de grootouders. We onderscheiden: de rolopvattingen van de grootouders t.a.v. de opvang van kleinkinderen, de opvattingen omtrent de pedagogische waarde voor het kleinkind en over de impact voor de relaties met de ouders. Deze opvattingen over kinderopvang werden bevraagd bij de volledige groep grootouders (zowel betrokkenen als niet-betrokkenen) en zouden een maat moeten zijn voor de - principiële - bereidheid.

Vervolgens onderzoeken we de *directe motieven* van de grootouders zoals: de ouders willen helpen, het zelf graag willen, zijn vrije tijd willen opvullen, ingaan op een dringende vraag van de ouders ... Grootouders beslissen niet autonoom of ze de kleinkinderen wel of niet opvangen. Er gaat eerder een complex samenspel aan vooraf van overwegingen van de ouders (op basis van voorkeur, haalbaarheid van alternatieven ...) en de beschikbaarheid en bereidheid van de grootouders (Vanpée e.a., 2000). In het overlegproces is er een wederzijds aftasten en beïnvloeding en kan er druk uitgaan van de ouders of van de grootouders. In onderhavig onderzoek focussen we op de grootouders en blijven de overwegingen van de ouders buiten beeld.

Ten derde onderzoeken we *waar men de grens legt* van de betrokkenheid en waarom men (ook de niet-betrokkenen) deze grenzen handhaaft. We vragen ons

onder meer af of er bij de grootouders nog een sluimerend potentieel aanwezig is om meer op te vangen.

2. Opvattingen van de grootouders i.v.m. kinderopvang van de kleinkinderen

Uit een enquête van het begin van de jaren '80 bleek dat het tot op zekere hoogte tot het verwachtingspatroon van grootouders behoorde dat er voor kinderopvang op hen een beroep werd gedaan (Ruelens, 1999). In de meer recente literatuur wordt evenwel warm en koud geblazen en vooral voor wat de regelmatige opvang betreft, blijken grootouders zich eerder gereserveerd op te stellen.

In deze paragraaf gaan we verder in op deze thematiek. We lieten de grootouders reageren op een aantal uitspraken omtrent de opvattingen over hun rol i.v.m. kinderopvang van de kleinkinderen.

Uit het literatuuroverzicht in Ruelens (Ruelens, 1999) en Vanpée (Vanpée e.a., 2000) bleek dat grootouders bij de afweging i.v.m. het wel of niet opnemen van kinderopvang rekening houden met voor- of nadelen voor de verschillende betrokken partijen: de grootouders zelf, de ouders en de kleinkinderen.

T.a.v. de *grootouders* zelf is de vraag of de opvang inpasbaar is binnen het levensproject dat men voor zichzelf uitstippelde, bijvoorbeeld i.v.m. blijven werken, i.v.m. de vrijetijdsbesteding of de mantelzorg. Deze inpasbaarheid kan samenhangen met verschillende elementen: de ontplooiingskansen die opvang biedt (bijvoorbeeld door de contacten met de jongere generatie), de winst die men eruit haalt op sociaal-emotioneel vlak (de grootouders vinden het aangenaam of nuttig ...), het in praktijk brengen van de solidariteit tussen ouders en kinderen.

T.a.v. van de *kleinkinderen* is de vraag naar de pedagogische waarde het meest relevant.

T.a.v. de *ouders* is er vooral een afweging van de voordelen op het vlak van dienstkwaliteit (flexibiliteit, kostprijs, ...) en de nadelen i.v.m. de interferentie met het gezin van de ouders.

In de onderstaande rubrieken overlopen we de opvattingen in deze volgorde. Niet steeds is deze afbakening tussen deze drie belangengroepen duidelijk te maken en voordelen voor de grootouders (bijvoorbeeld dat men het aangenaam vindt) zijn soms ook voor andere partijen een voordeel.

We maken daarbij telkens het onderscheid tussen de regelmatig en beperkt betrokken grootouders en de groep grootouders die zelden of nooit kinderopvang opneemt. Ook hier weer geldt voor de statistische significanties dat bij vergelijking van individuele items tussen regelmatig (n=939) en beperkt betrokkenen (n=835) verschillen van 5% of meer statistisch significant zijn (op het 1%-niveau) en bij vergelijking met de niet-betrokkenen (n=197) deze verschillen ongeveer 8% of meer moeten bedragen. In een laatste rubriek toetsen we deze verschillen in een multivariate analyse.

2.1 Rolopvattingen van de grootouders

Hoe kijken de drie groepen grootouders aan tegenover het opnemen van kinderopvang en hoe pogen ze dit in te passen in hun levensproject?

Tabel 3.1 Voor- of nadelen voor de grootouders (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet betrokken grootouders n=197
<i>Mogelijke voordelen</i>			
Grootouders kunnen op die manier hun kinderen nog helpen	88,3	84,3	58,8
De grootouders beleven er plezier aan het kleinkind eens alleen voor zich te hebben	75,7	72,9	57,5
De familiebanden worden er door versterkt	67,9	69,1	50,1
Grootouders behouden zo het contact met de jongere generatie	64,3	65,5	55,7
Andere voordelen	5,6	5,7	6,7
<i>Mogelijke nadelen</i>			
Grootouders verliezen hun vrijheid en hebben recht op het genot van hun vrije dagen	22,5	16,2	28,9
Kinderen opvangen is te vermoeiend voor oudere mensen	20,6	25,9	44,5
Grootouders kunnen niet tegelijkertijd opvoeder en grootouder zijn	10,2	11,2	15,3
Grootouders hebben het moeilijk hun grenzen te laten respecteren door de ouders (bijvoorbeeld omtrent de uren, de soepelheid, ...)	9,7	7,4	8,1
Andere nadelen	6,0	6,2	7,0

Bij de betrokkenen (regelmatig of beperkt) is er een grote eensgezindheid tot quasi unanimitieit omtrent de voordelen voor de grootouders die op die manier hun kinderen nog een *dienst kunnen bewijzen*. Ook in de literatuur werd veelvuldig gewezen op het belang van deze solidariteit ouders-kinderen, die ook nadat de kinderen zelf een gezin stichten nog heel sterk is (Jacobs, 1993; Langeveld, 1985). Sommige grootouders merken daarbij op dat dit in beide richtingen speelt: 'het is een wisselwerking: als ik eens iets nodig heb, staan zij ook klaar'.

Bijna even sterk evenwel spelen *sociaal-emotionele redenen*, d.w.z. het willen genieten van de aanwezigheid van de kleinkinderen.

Ook het *versterken van de familiebanden* en het betrokken blijven bij de nieuwe aankomende generatie kan men in die zin opvatten: 'door de opvang hoop ik dat de band met mijn kleinkinderen heel hecht blijft', 'kleinkinderen leren zo hun grootouders beter kennen', 'zo zien grootouders hun kinderen regelmatig, zoniet bijna nooit', 'je kent uw kleinkinderen door en door', 'er ontstaat een stevige

band', 'de kleinkinderen zijn zo snel zelfstandig en dan komen ze zo dikwijls niet meer', 'mijn kleinkinderen zijn zot op mij en kunnen mij slecht missen', 'je leert het kleinkind beter kennen', 'grootouders beleven de groei van de kleinkinderen'.

Evenzeer onderschrijft men het belang voor de grootouders om het *contact met de jongere generatie* op die manier te kunnen behouden: 'grootouders leren nieuwe dingen en blijven actueel', 'we blijven in de maatschappij en houden contact met anderen', 'spelenderwijze blijven wij ons jong voelen', 'het is fantastisch deze jonge mensen te observeren en stimuleren', 'we blijven bij qua voeding, opvoeding, spel ...', 'je voelt je nuttig, jonger en sportiever', 'grootouders blijven actief en zijn betrokken bij de algemene ontwikkeling en opvoeding', 'grootouders leren dingen herontdekken'.

De rubriek 'andere voordelen' betreft vooral omschrijvingen van voordelen uit het aangeboden lijstje.

Er zijn beperkte verschillen tussen regelmatig en beperkt betrokken grootouders. We zien wel dat niet-betrokken grootouders veel minder overtuigd zijn van de voordelen.

Heel wat betrokken grootouders onderschrijven ook een of meerdere *nadelen* waarbij vooral de *inperking van de vrije tijd* en de *fysieke belasting* aangeduid worden. Enkele getuigenissen illustreren deze nadelen: 'er is minder tijd voor jezelf', 'we zijn bang het niet meer aan te kunnen na ons 65-ste', 'er rest weinig vrije tijd en soms is het belastend en lawaaierig', '1 is plezant, maar 3 is te zwaar, het zijn te lange dagen', 'we staan vroeger op als ze blijven slapen en hebben een minder goede nachtrust', 'soms moeten afspraken worden verzet of afgezegd omwille van een ziek kind of schoolvakanties', 'er is soms misbruik van de vrije tijd van de grootouders ten voordele van de vrije tijd van de ouders', 'we durven niet altijd weigeren', 'uw eigen programma vervalft', 'ouders mogen niet profiteren van de grootouders, kinderen worden soms gedumpt', 'grootouders hebben hun taak al volbracht door hun eigen kinderen groot te brengen', 'steeds moet je alles in orde zetten als ze weg zijn en afkuisen, ze maken het huis vuil'.

De *rolvermenging* die kinderopvang met zich brengt doordat grootouders zich als opvoeder moeten gedragen ziet ongeveer 1 op 10 grootouders als een nadeel. Ook voor het kleinkind zelf kan dit averechts werken: 'het moet nog een gebeurtenis zijn voor het kleinkind om naar de grootouders te komen'.

Dat het soms *misloopt met de afspraken* met de kinderen onderschrijft eveneens ongeveer 1 op 10 grootouders: 'alles hangt af van het goed bespreken en afstemmen met de ouders', 'er wordt te gemakkelijk beslag gelegd op de grootouders', 'er zijn soms meningsverschillen met de schoondochter'.

De verschillen tussen regelmatig en niet betrokken grootouders betreffen vooral de hoge score i.v.m. de fysieke belasting ('kinderen opvangen is te vermoeiend voor oudere mensen') wat laat vermoeden dat dit een belangrijke reden is om niet op te vangen. Ook bij beperkt betrokken grootouders kwam dit iets meer aan bod.

Alles bij mekaar wijzen deze gegevens erop dat de drie groepen qua opvattingen i.v.m. de inpassing binnen het levensproject toch wel enigszins uit mekaar liggen, waaruit we afleiden dat - naast meer praktische redenen - deze opvattingen zullen meespelen bij de beslissing om wel of niet kleinkinderen op te vangen.

2.2 De pedagogische kwaliteit voor het kleinkind

In 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000) werd reeds een beeld geschetst van de pedagogische kwaliteit van opvang door de grootouders zoals de ouders die ervaren: $\frac{3}{4}$ van de ouders zag voordelen, doch ook $\frac{1}{2}$ zag nadelen. Ouders waarderen de familiale sfeer, de tijd en aandacht die er voor de kinderen is ... maar zijn bevreesd voor verwennerij. Hoe zit het met de grootouders?

Tabel 3.2 Voor- of nadelen voor het kleinkind (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet betrokken grootouders n=197
<i>Mogelijke voordelen</i>			
Het kleinkind kent de grootouders goed	80,3	72,1	44,3
Grootouders kunnen veel tijd besteden aan het kind	75,6	64,1	50,0
De relatie van de grootouders met het kleinkind is belangrijk voor het kind	70,6	73,3	61,1
Bij de grootouders is er een gezinssfeer en de opvang is er persoonlijk	66,7	53,2	33,3
De oudere generatie weet goed hoe ze kinderen moet opvoeden	28,5	23,3	16,5
Andere voordelen	3,2	3,0	5,6
<i>Mogelijke nadelen</i>			
Grootouders hebben de neiging de kleinkinderen te verwennen of overbezorgd te zijn	49,5	47,6	55,6
De oudere generatie heeft andere waarden die soms niet meer van deze tijd zijn	18,0	17,4	26,9
Bij de grootouders zijn er te weinig andere kinderen en dit is niet goed voor het kind	12,4	11,0	21,0
Grootouders zijn oudere mensen en kinderen moeten door jonge mensen opgevangen worden	4,1	6,2	14,9
Andere nadelen	3,1	2,2	2,0

De voordelen voor het kleinkind van de opvang door de grootouders betreffen vooral de heel *eigen pedagogische band* die men als grootouder heeft en die volgens heel wat grootouders bevorderlijk is voor een goede opvang en voor de opvoeding van het kind: de bekendheid van het kleinkind met de grootouder, de gezinssfeer,

de persoonlijke opvang, de tijd die men er kan aan besteden. Deze gegevens stroken met vroegere Vlaamse onderzoeksgegevens (zie Ruelens, 1999) omtrent de troeven die grootouders inzake opvang voor de kleinkinderen kunnen op tafel leggen (Vanderleyden, 1983; LISO, 1991).

De commentaren en aanvullingen bij de vragenlijst bieden een bloemlezing van de voordelen:

- *I.v.m. de gezinssfeer en de persoonlijke opvang*: ‘ze stellen soms vragen en vertellen zaken die ze aan niemand anders kwijt kunnen’, ‘kinderen komen graag bij grootouders ten rade, vooral de oudere’, ‘ze krijgen meer affectie en meer liefdevolle aandacht van grootouders want deze hebben meer tijd’, ‘grootouders brengen warmte en zachtheid en liefde in het leven van de kleinkinderen’, ‘de kinderen verblijven in een warm nest’, ‘men krijgt veel liefde, soms meer dan van de ouders’, ‘de kinderen blijven in hun eigen omgeving’, ‘er is een ontspannen sfeer bij grootouders’, ‘het is er meestal rustiger dan thuis, meer ruimte’, ‘het kind wordt niet heen en weer gesleurd, het kan op tijd naar bed’, ‘de kleinkinderen hoeven zich niet telkens aan te passen aan andere personen’, ‘we hebben liever dat de kinderen hier een thuis hebben dan dat ze op straat lopen’.
- *I.v.m. de bekwaamheid van de grootouders als opvoeder*: ‘ik ben nu rijper en doe het veel beter dan vroeger met mijn eigen kinderen’, ‘de rust van oudere mensen heeft een gunstige invloed op jonge kinderen’ ‘grootouders bezitten vaak levenservaring en respect voor de christelijke waarden’, ‘we brengen oude vaste waarden aan’, ‘wij grootouders kunnen nog discipline bijbrengen bij de kinderen’, ‘grootouders zijn soms toleranter dan de ouders zelf’.
- *I.v.m. de overdracht van vaardigheden*: ‘grootouders hebben meer mogelijkheden manuele vaardigheden aan te leren aan kleinkinderen’, ‘we kunnen over vroeger vertellen’, ‘je kan ook je kleinkind stimuleren, iets leren, samen iets doen’, ‘grootouders kunnen een specifiek pedagogisch aanbod geven’, ‘we kunnen zelf kennis en vaardigheden bijbrengen’, ‘ik leer ze ook in velerlei: knutselen, boetseren, papierscheppen, vertellen’, ‘de kinderen gaan ook met oudere mensen om, het verbreedt hun blik’, ‘de kleinkinderen leren via hun grootouders bepaalde dingen over hun ouders’, ‘jongeren leren contact te hebben met ouderen’.

Het ‘gezagsargument’ dat ouderen het allemaal goed weten en ervaringsdeskundig zijn, wordt evenwel door heel wat minder grootouders uitgespeeld.

Anderzijds zijn heel wat grootouders blijkbaar ook niet blind voor mogelijke nadelen. Vooral van het gevaar van *verwenning* van de kleinkinderen is men zich blijkbaar heel goed bewust.

Daarnaast ziet men vooral de *verschillen in waardepatronen* tussen jong en oud als potentiële struikelblokken: ‘we hebben een iets strengere opvoeding dan de huidige generatie’, ‘grootouders zijn soms niet zo vertrouwd met moderne technieken zoals computers’.

Ook de *afwezigheid van andere kinderen* zien een aantal grootouders als nefast. Hierbij kan de situatie verschillen i.v.m. het aantal kleinkinderen want: 'bij ons zijn er soms 8 kleinkinderen, daardoor worden ze niet verwend', 'bij ons zijn er meerdere kleinkinderen samen en die amuseren zich'.

Dat de *leeftijd* van de grootouders op zich een probleem zou zijn en dat het voor de kinderen beter is door jonge mensen opgevangen te worden, wordt evenwel weinig onderschreven.

Enkele grootouders die nog andere nadelen aangeven vinden zelfs de stap naar de grootouders voor het kleinkind te ver: 'het is toch niet echt hun eigen nestje'.

Ook hier zien we dat niet-betrokkenen voor alle uitspraken sceptischer zijn dan betrokkenen.

2.3 Opvattingen over voor- en nadelen voor de ouders

Opvang door de grootouders kan ook voor- en nadelen voor de *ouders* met zich brengen en, op basis van de literatuur (Ruelens, 1999), brachten we er enkele samen in de vragenlijst. De aangeboden mogelijke *voordelen* betreffen vooral de zogenaamde 'service quality' of dienstkwaliteit: betrouwbaarheid, flexibiliteit, inspraakmogelijkheid, kostprijs ... De keerzijde van de medaille betreft vooral de verstoring van de ouder-kindrelatie, zowel op emotioneel vlak, als op opvoedkundig vlak die in de literatuur reeds uitvoerig becommentarieerd werd.

Tabel 3.3 Voor- of nadelen voor de ouders (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet betrokken grootouders n=197
<i>Mogelijke voordelen</i>			
Ouders zijn geruster want van de grootouders weet men tenminste wat men er aan heeft	80,8	72,5	52,8
De opvang kan soepel inspelen op de noden van de ouders	70,3	64,1	52,1
Opvang door de grootouders is goedkoper	67,6	53,7	63,9
Met de grootouders kunnen de ouders goede afspraken maken	65,0	60,9	43,4
De opvoeding verloopt er volgens de familie-traditie	45,7	42,0	30,9
Andere voordelen	2,9	3,8	2,0
<i>Mogelijke nadelen</i>			
Het kind gaat zich soms meer hechten aan de grootouders dan aan de ouders	16,2	13,3	24,9
Grootouders hebben een andere aanpak waardoor de ouders soms in de problemen komen (bijvoorbeeld het kind luistert niet meer naar de ouders, ...)	10,7	11,1	36,3
Grootouders komen dan te dicht te staan bij het gezin van de kleinkinderen	7,6	5,2	16,6
Andere nadelen	2,2	2,1	2,1

Grootouders zijn zich blijkbaar heel goed bewust van de troeven die ze te bieden hebben naar de ouders toe. Vooral het vertrouwen dat men kan hebben scoort hier hoog samen met de flexibiliteit, het prijsvoordeel en de afspraken die men kan maken. Enkele commentaren omschrijven dit beeldend:

- *I.v.m. de flexibiliteit:* ‘de grootouders sluiten nooit’, ‘bij een onthaalmoeder moet het kind op een bepaald uur afgehaald worden’, ‘oma is steeds de laatste toevlucht als de onthaalmoeder niet beschikbaar is’, ‘grootouders hebben geduld en tijd’, ‘kinderen kunnen meer activiteiten bijwonen’, ‘er is praktisch geen verplaatsing, het kind blijft ‘thuis’.
- *I.v.m. de inspraak:* ‘men kan persoonlijk situaties bespreken’, ‘bij noodsituaties zijn er gemakkelijker afspraken te maken’, ‘de ouders hebben meer inspraak in de opvoeding’.

Sommigen vermelden nog andere voordelen voor de ouders: ‘er zijn geen schuldgevoelens bij moeder omdat kinderen uitbesteed worden bij vreemden’.

De mogelijke *nadelen* worden slechts door een beperkte groep grootouders onderschreven. Vooral de verstoring van de *emotionele relatie* met de ouders wordt hier aangehaald en, in mindere mate, het doorkruisen van de *pedagogische aanpak* van

de ouders en de *inmenging* in het gezin. Dit laatste nadeel kreeg in de gezins-sociologische onderzoeksliteratuur in het verleden veel aandacht i.v.m. de toenevende gezinsindividualisering (zie een overzicht in: Ruelens, 1999). Jonge gezinnen zouden kiezen voor 'intimiteit op afstand' t.o.v. de grootouders en de kinderopvang van de kleinkinderen zou dit bedreigen. We leren uit onze gegevens dat alvast de Vlaamse grootouders daar niet zwaar aan tillen en dat zelfs de niet-betrokken grootouders dit niet echt een nadeel vinden. We weten uit 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000) dat ook ouders hier niet zo veel moeite mee hebben en dat slechts 13% (van de ouders van voorschoolse kinderen) aangeven dat 'grootouders zich teveel zouden kunnen moeien met het gezin'. Veel hangt hier natuurlijk af van de intensiteit van de opvang en de vrijwilligheid waarmee men er aan begon. Dit komt verder aan bod bij de directe motieven van de grootouders.

Sommige grootouders vermelden nog een ander heel *praktisch nadeel*: 'er is telkens heel die verhuis met allerlei materiaal'.

Ook hier weer zien we dat beperkt en niet-betrokken grootouders een kritischer houding aannemen en minder de voordelen onderschrijven en meer de nadelen benadrukken. Alleen met het *financiële argument* is iedereen het eens.

Besluitend kunnen we stellen dat er een brede consensus is onder de betrokken grootouders dat kinderopvang voor de diverse partijen een *win-win-win-situatie* is: de grootouders zelf beleven er plezier aan en kunnen er hun kinderen mee helpen, men vindt het ook voor de kleinkinderen een goede zaak omwille van de vertrouwdheid en de gezinssfeer, en ook ouders hebben er baat bij omdat men geruster is, omwille van de flexibiliteit en het financieel voordeel. Toch is men ook niet blind voor mogelijke nadelen en vooral van de neiging om de kleinkinderen te veel te verwennen is men zich bewust.

Heel wat grootouders lijken hiermee vragende partij om kinderopvang op te nemen omdat ze deze zien als een persoonlijke verrijking. We exploreren in een volgende rubriek welke *grenzen* hierbij gehanteerd worden en in welke situaties er een overschrijding is van die grenzen. Beperkt betrokkenen en vooral niet-betrokken grootouders denken daar meestal anders over en nemen een kritischer houding aan.

2.4 Samenhang van de opvattingen

Een factoranalyse van deze opvattingen levert, na varimax-rotatie, een zevental factoren op. Deze factoren geven aan dat stellingen die tot deze factor behoren onderling sterk gecorreleerd zijn. Vier hebben betrekking op de voordelen voor de betrokkenen en drie op de nadelen:

- Een eerste factor groepeerde de items met betrekking tot de winst die men uit de kinderopvang haalt op *sociaal-emotioneel vlak*: 'grootouders beleven er plezier

aan het kleinkind eens voor zichzelf alleen te hebben' (factorlading .74), 'we vinden het voor onszelf aangenaam' (.65) en 'grootouders kunnen veel tijd besteden aan het kleinkind' (.58). Deze stellingen worden door de meeste grootouders onderschreven.

- Een tweede factor houdt verband met het belang van de *traditie* voor de opvoeding van het kleinkind: 'de oudere generatie weet hoe ze kinderen moet opvoeden' (.64) en 'de opvoeding verloopt er volgens de familietraditie' (.64).
- Ten derde hebben een aantal items betrekking op de *bijzondere relatie* grootouder-kleinkind waar beiden hun voordeel uit halen: 'grootouders behouden zo het contact met de jonge generatie' (.73), 'de relatie met de grootouders is belangrijk voor het kleinkind' (.64), 'de familiebanden worden erdoor versterkt' (.55) 'we vinden het voor onszelf nuttig' (.54) en 'het kleinkind kent de grootouders goed' (.48).
- Een vierde factor verwijst naar het belang van de *intergenerationele solidariteit* en de diensten die grootouders hun kinderen nog kunnen bewijzen: 'grootouders kunnen hun kinderen nog helpen' (.71), 'bij de grootouders is er een gezinssfeer' (.62), 'de opvang kan soepel inspelen op de noden van de ouders' (.38), 'met de grootouders kunnen de ouders goed afspreken' (.32).
- Een volgende factor groepeert de nadelen i.v.m. de belasting: 'grootouders verliezen hun vrijheid' (.67), en 'het is vermoeiend voor oudere mensen' (.53).
- Ten zesde zijn er de pedagogische nadelen voor het kind: 'het kind gaat zich soms meer hechten aan de grootouders' (.72) en 'grootouders hebben een andere aanpak' (.60), 'grootouders hebben de neiging het kleinkind te verwenen' (.38) en 'de oudere generatie heeft waarden die niet meer van deze tijd zijn' (.35).
- Tenslotte zijn er ook *nadelen voor de verstandhouding* met de ouders: 'grootouders hebben het moeilijk hun grenzen te laten respecteren' (.69), 'grootouders kunnen niet tegelijkertijd opvoeder en grootouder zijn' (.60), 'grootouders komen dan te dicht te staan bij het gezin van de kleinkinderen' (.49).

Dit overzicht leert ons dat we de *voordelen* van de kinderopvang voor de grootouders kunnen zien op vier vlakken: de sociaal-emotionele voldoening voor de grootouders, de traditie wordt erdoor verder gezet, de bijzondere relatie grootouder-kleinkind wordt erdoor gecultiveerd en de intergenerationele solidariteit wordt er in praktijk gebracht. De *nadelen* betreffen vooral de belasting, de pedagogische nadelen voor het kleinkind en de nadelen voor de verstandhouding met de ouders.

2.5 Verschillen in de opvattingen

In deze rubriek gaan we na of er verschillen in de opvattingen voorkomen voor de diverse deelgroepen van grootouders. We voerden deze analyse uit door middel van een multivariate variantieanalyse. Er werden vier (reeksen) onafhankelijke variabelen in het model opgenomen:

- De *betrokkenheid* (regelmatig, beperkt of niet betrokken): in de bivariate analyse wezen de verschillen tussen de drie groepen reeds op een zekere samenhang in de richting van een kritischer houding bij de niet-betrokkenen. Hier onderzoeken we deze samenhang op statistische significantie en in samenhang met de andere variabelen.
- *Kenmerken van de grootouders*: leeftijd, opleidingsniveau, tewerkstellingssituatie van de grootmoeder, gezinsgrootte (of aantal kinderen nog thuis), aantal kinderen, aantal jonge kleinkinderen, provincie van de woonplaats, betrokkenheid bij mantelzorg.
- *Kenmerken van de opvangsituatie*: intensiteit van de betrokkenheid in aantal uren per week, samenstelling van de opvanggroep naar leeftijd (alleen niet-schoolgaande of alleen schoolgaande kleinkinderen of een gemengde groep), geen gebruik van andere opvang, opvangen van kleinkinderen met problemen.
- *Motieven van de ouders* (een beroep doen op de grootouders omwille van de bereikbaarheid, de onregelmatige werkuren of omdat het de goedkoopste oplossing is).

We overlopen eerste de verschillende factoren en proberen dan een aantal conclusies te trekken.

Over het algemeen zijn de vastgestelde verbanden eerder zwak zodat we er kunnen van uit gaan dat belangrijke specifieke factoren de houding bepalen.

- Grootouders die aanstippen dat kinderopvang sociaal-emotionele voldoening schenkt hebben een groter gezin (nog meer kinderen thuis), meer eigen kinderen, meer kleinkinderen en een hoger onderwijsniveau ($R^2=.9$).
- Het aanstippen van het belang van de traditie en de ervaring ingebracht door de grootouders is met geen enkele variabele gecorreleerd.
- Grootouders die wijzen op de bijzondere relatie grootouder–kleinkind hebben een groter gezin, zijn meer betrokken bij mantelzorg en zijn ouder. Hier waren ook verschillen naar provincie: Oost-Vlaanderen scoort het hoogst, West-Vlaanderen, Antwerpen en Vlaams-Brabant gemiddeld, Limburg het laagst ($R^2=.9$).
- Het benadrukken van de familiale solidariteit ('grootouders kunnen hun kinderen nog helpen') gebeurt meer door grootouders die mantelzorg opnemen en grootouders met minder kinderen ($R^2=.10$).
- Vooral oudere grootouders geven nadelen aan i.v.m. de belasting ($R^2=.11$).
- Op de pedagogische nadelen voor het kind wijzen vooral grootouders met nog een groot gezin en huisvrouwen (in vergelijking met werkenden en niet meer werkenden) ($R^2=.7$).

- Op de nadelen voor de verstandhouding met de ouders wijzen vooral grootouders met veel kleinkinderen ($R^2=.14$).

Wanneer we alle uitspraken samennemen en de positieve groep (het hoogst scorende kwartiel) vergelijken met de rest van de groep dan zien we dat een positieve attitude samengaat met volgende factoren:

- *De betrokkenheid*: regelmatige betrokkenheid gaat samen met een positieve attitude en dit hoeft ons niet te verwonderen. Wel is hiermee nog niets gezegd omtrent de causale relatie: het kan dat men minder betrokken is omdat men eerder negatieve opvattingen heeft omtrent kinderopvang door grootouders, doch ook het omgekeerde is mogelijk want ‘onbekend is onbemind’.
- *Het aantal eigen kinderen*: grootouders met minder eigen kinderen nemen een positiever attitude aan. Dit kan te maken hebben met het ‘gelijkheidsbeginsel’ t.a.v. de kinderen dat dicteert dat wat men voor de ene doet men ook voor de andere moet doen. Ook de vaststelling dat grootouders met veel kinderen vooral gevaren zien i.v.m. de verstandhouding met de kinderen wijst in die richting (zie hoger).
- *De tewerkstellingssituatie*: voltijds werkende grootmoeders en huisvrouwen zijn mentaal minder ingesteld op kinderopvang. Voor voltijds werkende grootmoeders is dit aannemelijk. Zij die toch kinderopvang opnemen, zullen dit mogelijk slechts beperkt doen of onder grote druk van de kinderen (zie hoger). Dat huisvrouwen daar eveneens minder voor voelen, kan te maken hebben met het feit dat men reeds zijn hele leven huishoudelijk actief is geweest en dat men op oudere leeftijd deze kelk liever aan zich laat voorbij gaan. We wezen er ook reeds op dat huisvrouwen meer pedagogische nadelen zien voor het kleinkind.
- *Betrokkenheid bij mantelzorg*: betrokkenen bij mantelzorg hebben een positiever attitude dan niet-betrokkenen. Dit kan er op wijzen dat er een onderliggende factor ‘familiale solidariteit’ of ‘altruïsme’ speelt (naast praktische overwegingen en noodzaak of druk) die beide engagementen verklaart.

Voor leeftijd, opleidingsniveau en de provincie van de woonplaats vonden we geen verschillen. We kunnen daaruit besluiten dat de attitude t.a.v. kinderopvang door de grootouders (en de bereidheid om kleinkinderen op te vangen) toch duidelijk bepaald worden door de *persoonlijke situatie*. Daarbij zijn blijkbaar niet zozeer de variabelen leeftijd en opleidingsniveau van belang, doch wel de arbeids-situatie en het aantal kinderen.

Positief vooringenomen zijn t.a.v. kinderopvang is één zaak en is alleen maar indicatief voor de *princiële bereidheid*. Directe motieven bepalen verder de *feitelijke bereidheid* en daar gaan we nu verder op in.

3. Directe motieven

In deze rubriek onderzoeken we de directe motieven voor de kinderopvang door de grootouders. We vertrekken van de vraag van de ouders en gaan daarna in op de afwegingen van de grootouders, alhoewel in de praktijk het beslissingsproces waarschijnlijk niet steeds in die volgorde verloopt.

3.1 Directe motieven van de ouders (volgens de grootouders)

In 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000) werd een bloemlezing opgenomen van redenen die door de ouders zelf worden opgegeven om hun kinderen bij de grootouders onder te brengen. We behandelen hier de redenen van de ouders zoals die gepercipieerd worden door de grootouders.

We maakten opnieuw een indeling naargelang de motieven betrekking hebben op de grootouders, het kleinkind of de ouders. We gaan ervan uit dat deze t.a.v. de grootouders vooral de sociaal-emotionele redenen betreffen t.a.v. het kleinkind vooral de pedagogische kwaliteit en t.a.v. de ouders vooral praktische redenen of de noodzaak.

Tabel 3.4 Redenen van de ouders om een beroep te doen op de grootouders (in %, n=939, regelmatig betrokkenen, meerdere redenen zijn mogelijk)

<i>Motieven i.v.m. de grootouders</i>	
De ouders wilden er ons een plezier mee doen	19,2
<i>Motieven i.v.m. het kleinkind</i>	
De ouders vinden opvang door de grootouders het beste voor het kleinkind	51,1
Het kleinkind wilde het zelf graag	19,9
<i>Motieven i.v.m. de ouders</i>	
Het kwam het best uit gezien de werkuren van de ouders (het kind kan bij ons vroeg komen of laat blijven ...)	33,0
Het kwam het best uit omwille van de bereikbaarheid (het is dichtbij huis, dichtbij het werk, dichtbij de school ...)	26,5
De ouders zochten de goedkoopste oplossing	19,1
De ouders zochten aanvullende opvang voor de onthaalmoeder, de crèche ...	15,6
De ouders vonden geen andere opvang	4,1

De belangrijkste reden is volgens de grootouders blijkbaar dat de ouders overtuigd zijn van de *weldaden* van deze opvang voor het kind ('de ouders vinden opvang door de grootouders het beste voor het kleinkind'). Het gaat hier uiteraard om regelmatig betrokken grootouders. Uit 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000) weten we dat ouders dit beamen en dat 'de goede verzorging' door een meerderheid van ouders opgegeven wordt als voornaamste reden om voor de grootouders te kiezen.

Op de tweede plaats komen *praktische redenen*: voor de werkuren kwam het goed uit, voor de bereikbaarheid zat het goed. Ook hier zien we een overeenstemming met de ouders die vooral de geboden flexibiliteit en bereikbaarheid waarderen (Vanpée e.a., 2000).

De *sociaal-emotionele argumenten* komen op de derde plaats: 'de ouders wilden ons er een plezier mee doen' en 'het kleinkind wilde het zelf graag'. Deze laatste motieven werden ook in de ouderenquête sterk benadrukt.

We zien ook dat *financiële redenen* kunnen doorwegen. Door de ouders evenwel werd dit nog sterker benadrukt, althans voor de dagopvang van niet-schoolgaande kinderen.

Een aantal ouders zocht blijkbaar ook *aanvullende opvang*. Hier is het probleem blijkbaar niet zozeer dat men geen opvang vindt, doch dat men deze niet flexibel genoeg vindt, of dat die niet overeenstemt met de werkuren ...

Tenslotte *vond* een beperkte groep ouders blijkbaar helemaal *geen opvang*.

In beide laatste situaties komen grootouders mogelijk onder enige druk om kinderopvang op te nemen. In 'Kinderopvang in Vlaanderen' bleek eveneens dat heel wat ouders (16,4% voor de niet-schoolgaande kinderen, 24% voor de kleuterschoolkinderen en 36% voor de kinderen in de lagere school) kiezen voor de grootouders omdat ze dit als enige oplossing zien.

Andere *directe redenen* voor het beroep op de grootouders waren: de grootouders stellen het zelf voor, de grootouders wilden niet dat de kinderen naar de crèche gingen, de moeder heeft gezondheidsproblemen, de grootmoeder is zelf onthaalmoeder geweest.

We onderzoeken verder in welke mate deze motieven van de ouders een verklaring bieden voor de *belasting*.

3.2 Directe motieven van de grootouders

In een volgende stap focussen we op de directe motieven van de grootouders voor hun beslissing. De attitudes en rolopvattingen van grootouders, zoals die beschreven werden in een vorige rubriek, kunnen evenzeer als motieven gelden, doch deze spelen eerder op de achtergrond: de winst die men er voor zichzelf uit haalt (sociaal-emotioneel of qua ontplooiingskansen), de waarde van de opvangvorm voor het kleinkind ...

Hier hebben we het meer over de *onmiddellijke redenen* voor de beslissing kinderopvang op te nemen. In de literatuur komen daaromtrent als motieven naar voor: de traditie in de familie, het plichtsgevoel, de gelijke behandeling van de verschillende kinderen, het belang dat men hecht aan loyaliteit (t.o.v. de eigen ouders, de kinderen t.o.v. de ouders), opportunistische motieven (men was toch beschikbaar en heeft veel vrije tijd), toegeven aan druk of noodzaak (omwille van probleemsituaties, omdat men geen andere opvang vindt ...).

We onderscheiden hier eveneens motieven die meer te maken hebben met de grootouders zelf, motieven i.v.m. de kleinkinderen en motieven i.v.m. de ouders.

Tabel 3.5 Directe motieven van regelmatig betrokkenen om kleinkinderen op te nemen (in %, n=939, meerdere antwoorden waren mogelijk)

<i>Motieven i.v.m. de grootouders</i>	
We vinden het voor onszelf aangenaam (bijvoorbeeld om het kleinkind meer te zien, we vinden het leuk, ...)	83,1
We vinden het voor onszelf nuttig (het is de beste manier is om jong te blijven, we behouden zo het contact met de volgende generatie ...)	52,1
We hebben toch veel vrije tijd	33,9
We deden het reeds voor een ander kleinkind en wilden iedereen gelijk behandelen	29,2
Ook onze ouders vingen onze kinderen op	18,4
Later zullen onze kinderen ook voor ons zorgen mocht het nodig zijn	7,8
Andere motieven in verband met de grootouders	8,8
<i>Motieven i.v.m. het kleinkind</i>	
We vinden opvang door de grootouders het beste voor het kleinkind	56,2
We wilden liever niet dat het kleinkind (zo dikwijls) naar een onthaalmoeder of een kinderdagverblijf ging	41,2
Het kleinkind wilde het zelf en we wilden het een plezier doen	21,2
We wilden het kleinkind helpen omdat het een handicap heeft, gezondheidsproblemen heeft ...	3,2
We wilden het kleinkind helpen omdat er moeilijkheden zijn op school, gedragsproblemen	0,9
Andere motieven in verband met het kleinkind	7,8
<i>Motieven i.v.m. de ouders</i>	
We wilden de ouders helpen omdat ze in een moeilijke gezins-situatie zitten	14,0
We voelden ons min of meer verplicht (bijvoorbeeld omdat men geen opvang vond ...)	10,2
We wilden de ouders helpen omdat ze in een moeilijke financiële situatie zitten	9,9
Andere motieven in verband met de ouders	36,6

Voor wat de motieven betreft i.v.m. de *grootouders* zelf, zien we dat een ruime meerderheid de opvang als *aangenaam ervaart* en deze een positieve bijdrage aan het leven vindt. Onder deze omschrijving schuilt een diversiteit van motieven die sterk samenhangen met de reeds beschreven rolopvatting als grootouder: 'ik vind kinderen boeiend', 'het liefste wat ik doe is voor mijn kleinkind zorgen als haar ouders uit werken gaan', 'opvang scheidt een band tussen ons en de kleinzoon', 'zo bouw je een hechte relatie op, zeker wanneer slechts één kindje komt', 'ik zie heel graag kinderen en tracht ze waarden mee te geven', 'omdat we verschrikkelijk veel van haar houden', 'als gepensioneerde kleuterleidster zie ik graag kinderen', 'om de leegte op te vullen van het verlies van mijn man', 'we willen contact houden met kleinkinderen'.

Ook zich op die manier *nuttig willen maken* scoort hoog: 'we zijn dan zelf actief bezig', 'ik ben zeer vroeg weduwe geworden en door voor de kleinkinderen zor-

gen maak ik me nuttig', 'we hebben zelf een groot gezin, dus ervaring met opvang', 'een stevige band met baby's en kleuters in de hoop die band te kunnen behouden', 'kleinkinderen opvangen is een hobby', 'omdat ik alleen ben en me zo nuttig voel'.

Een derde van de grootouders verwijst naar de beschikbare vrije tijd en ziet kinderopvang - onder meer - als een soort *vrijtijdsbesteding*.

De motieven die eerder met *loyauteit* verband houden of met verwachte reciprociteit (hetzij t.o.v. de eigen ouders, t.o.v. van de verschillende kinderen en van de eigen kinderen t.o.v. de ouders) worden, in tegenstelling tot wat vroegere studies later uitschijnen (Ruelens, 1999), minder onderstreept.

Voor wat de redenen i.v.m. de *kleinkinderen* betreft, vindt een ruime meerderheid van de grootouders opvang door de grootouders toch wel het *beste voor het kleinkind*, al of niet in combinatie met wat huiver tegenover andere opvangvormen: 'de kinderen krijgen van kleins af goede waarden die we zelf thuis gekregen hebben', 'we helpen aan opvoeding', 'we oefenen een grote en goede invloed uit op de kinderen die ze zullen waarderen', 'we zijn bang om onze kleinkinderen bij vreemden achter te laten', 'we willen er gewoon zijn voor onze kleinkinderen', 'het is belangrijk dat kinderen contact hebben met de grootouders', 'anders zitten die te lang op school', 'bij de schoolgaande kinderen vinden wij het belangrijk dat kinderen niet aan hun lot worden overgelaten', 'het oudste kleinkind heeft niemand buiten de mama', 'het uitwisselen van pure liefde is onvervangbaar'.

Enkele kleinkinderen drongen zelf aan op opvang door de grootouders.

Opvang omwille van de *handicaps of de gezondheidsproblemen* komt slechts in beperkte mate voor overigens min of meer in overeenstemming met de prevalentie daarvan in de populatie kinderen van 0 tot 3 jaar die kan geraamd worden op 2,2% (zie Vanpée e.a., 2000).

Het *negatief motief* van niet willen dat het kleinkind van een formele voorziening gebruik maakt kwam ook in ander onderzoek naar voor (De Naeyer, 1998; Jendrek, 1993). Omwille van het belang voor het onderzoek, spitten we dit verder uit voor onze groep, waarbij we via een multivariate analyse nagaan welke kenmerken van de grootouders (of van de kleinkinderen) met deze opvatting samenhangen. Uit de analyses blijkt dat deze huiver vooral samenhangt met:

- De leeftijd van het kleinkinderen: vooral wanneer men voorschoolse kleinkinderen opvangt, vinden de grootouders een formele opvangvoorziening niet geschikt.
- Het aantal eigen kinderen: grootouders met weinig eigen kinderen geven dit meer aan dan grootouders met veel eigen kinderen. Blijkbaar versoepelt de houding onder druk van de omstandigheden.
- Niet-werkenden (50%) en deeltijds werkenden (39%) beweren dit meer dan voltijds werkenden (21%) en huisvrouwen (24%).

- Vooral grootouders in Oost-Vlaanderen (54%) en Antwerpen (45%) geven dit als reden op. In mindere mate grootouders in West-Vlaanderen (36%), Vlaams-Brabant (28%) en Limburg (26%).

Van de andere kant is er geen duidelijke samenhang met leeftijd of onderwijsniveau, gezinsgrootte, het aantal kleinkinderen, betrokkenheid bij mantelzorg of de opvattingen omtrent kinderopvang door grootouders.

Wel stelden we een samenhang vast met de intensiteit van de betrokkenheid in die zin dat intenser betrokkenen ook minder de formele voorziening zien zitten. Intensiteit moeten we hier waarschijnlijk eerder als een afhankelijke variabele beschouwen: de huiver draagt er toe bij dat men zich meer in de opvang engageert.

Grootouders kunnen ook vooral willen steun geven aan de *ouders omdat die het moeilijk* hebben in het gezin of op financieel vlak: 'om een indirecte ruggesteun te geven op financieel vlak aan de kinderen', 'wij doen het voor onze kinderen vooruit te helpen', 'zo kunnen jonge mensen sparen', 'het werk van onze kinderen willen we verlichten', 'ik weet hoe moeilijk het is: werken en kinderen hebben na een echtscheiding', 'om onze dochter te ontlasten en onze weekends op te vullen', 'omdat de moeder veel ziek is', 'we hopen te kunnen helpen met opvoeding van kinderen', 'het is nodig sinds het co-ouderschap'.

Een op 10 van de grootouders voelde zich min of meer *verplicht* in te springen: 'er is onvoldoende opvang in kinderdagverblijf voor 2 voltijds werkende ouders', 'bij ziekte was er geen oplossing', 'een dochter heeft 6 kleine kindjes', 'wij vinden dat dit onze verantwoordelijkheid is als grootouders', 'opvang na 18 uur is moeilijk te vinden', 'we willen een oplossing geven bij afwezigheid van de moeder (verpleegster) of bij sluiting van de crèche'. Dat grootouders 'noodgedwongen' moeten inspringen kan leiden tot overschrijding van de grenzen. We gaan in de volgende paragraaf na of de belasting die daaruit resulteert de draagkracht niet overschrijdt en of ondersteuning hier niet op zijn plaats is.

Tenslotte sommen heel wat grootouders ook nog andere redenen op die meestal omschrijvingen zijn van de aangeboden redenen. Men legt vooral de nadruk op de wens om de kinderen verder te blijven helpen, zonder dat er daarom specifieke moeilijkheden hoeven te zijn. Dit sluit aan bij de beschrijving van de rolopvattingen, waaruit bleek dat heel wat grootouders het niet meer dan normaal vinden hun kinderen te blijven helpen.

Ook hier vonden we samenhangen via een factoranalyse tussen sommige motieven. De motieven i.v.m. het 'plichtbesef': 'we voelden ons min of meer verplicht' en 'we willen iedereen gelijk behandelen' vertonen een duidelijke samenhang wat erop wijst dat het gevoel van verplichting niet noodzakelijk met het niet vinden van opvang samenhangt.

Ook 'het kleinkind wilde het zelf' en 'we wilden de ouders helpen omdat ze in een moeilijke gezinssituatie zitten' worden dikwijls samen aangekruist. Groot-

ouders die deze beide motieven aangeven, nemen blijkbaar de rol op zich van vervanggezin en de kinderopvang gebeurt dan ook in die context.

Besluitend kunnen we stellen dat voor de grootouders zelf vooral *sociaal-emotionele motieven* een rol spelen en de wens om zich nog nuttig te maken, evenals de principiële voorkeur voor opvang door grootouders en huiver tegenover het gebruik van formele opvangvoorzieningen, vooral i.v.m. de dagopvang. In mindere mate spelen opportunistische motieven (men heeft toch veel vrije tijd) en loyaliteit en in nog mindere mate de noodzaak. Tussen de verschillende blokken kunnen overlappingen optreden en weinigen kiezen op grond van 'zuivere' motieven.

In 'De rol van de grootouders in de kinderopvang' (Ruelens, 1999) vroegen we ons af in welke mate er bij het opnemen van kinderopvang door de grootouders sprake was van *afgedwongen bereidheid* d.w.z. uit noodzaak of omdat men geen aangepaste formele voorziening vond. Uit onze gegevens blijkt hier dat dit slechts in beperkte mate het geval is. We kunnen ons afvragen of er actueel - min of meer - een evenwichtssituatie is bereikt tussen het formele en informele opvangaanbod waarbij grootouders in volle vrijheid en op grond van positieve motieven, zoals de wens om de kleinkinderen te zien of als een vorm van persoonlijke verrijking, ervoor kiezen kleinkinderen op te vangen. In de volgende rubrieken onderzoeken we verder of er hier een evenwicht is en hoe dit in de 'onderhandelingen' tussen ouders en grootouders tot stand komt.

4. Grenzen van de betrokkenheid

In de bovenstaande rubriek gingen we na *waarom* grootouders kinderopvang opnemen en hoe ze dit kaderen binnen hun eigen levensproject. Een volgende vraag is *in welke mate* grootouders kinderopvang willen opnemen: leggen de grootouders grenzen op voor hun betrokkenheid of niet en waar liggen die grenzen? Waarom neemt men niet nog meer opvang op? Deze vraag is belangrijk i.v.m. het verkennen van het *sluimerend potentieel* bij de opvanggrootouders en de beperkt of niet-betrokkenen.

4.1 Beperkingen van het aanbod of van de vraag

In een eerste tabel geven we een overzicht van de redenen waarom men niet nog meer bij de kinderopvang betrokken is (voor de regelmatig of beperkt betrokkenen) of waarom men helemaal niet betrokken is (voor de niet-betrokkenen). We maken een onderscheid tussen een reeks aanbodfactoren (bereidheid en beschikbaarheid van de grootouders) en vraagfactoren (al of niet nodig, de voorkeur van de ouders en van het kleinkind). We weten immers dat niet alleen de bereidheid of beschikbaarheid van de grootouders een factor is die de beslissing bepaalt doch in eerste instantie de voorkeur van de ouders. Natuurlijk kan de bereidheid of zelfs

de uitgesproken wens van de grootouders om zich ermee bezig te houden tevens één van de overwegingen van de ouders zijn.

Tabel 3.6 Redenen voor beperkingen van de kinderopvang (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet betrokken grootouders n=197
<i>Beperkingen van het aanbod</i>			
Wij wilden niet (nog) meer betrokken zijn (of: wij doen het liever niet)	58,4	61,7	65,8
Wij (de grootouders) zijn niet (meer uren) beschikbaar	31,6	38,5	64,1
<i>Beperkingen van de vraag</i>			
Het is niet nodig (de ouders vangen het kindje op, de andere grootouders, ...)	45,3	37,8	29,2
De ouders wensen het niet	35,6	36,3	25,8
Het kleinkind (of de kleinkinderen) wenst het niet	3,1	4,1	4,8
Andere redenen	4,3	9,1	6,3

Voor wat betreft de beperkingen aan de aanbodzijde, zien we dat in bijna 60% van de gevallen de bereidheid bij de grootouders ontbreekt om nog meer opvang op te nemen. In een derde van de gevallen vormt de beperkte beschikbaarheid een hinderpaal voor een ruimere betrokkenheid.

In een andere helft van de gevallen is meer opvang niet nodig omdat er reeds andere opvang is. In eveneens ongeveer een derde van de groep wensen de ouders het niet.

De wens van het kleinkind is blijkbaar in weinig gevallen doorslaggevend.

Ook bij beperkt betrokkenen en niet-betrokkenen spelen de vraagbeperkingen blijkbaar een rol, zij het in mindere mate. Niet-betrokkenen geven vooral aan niet beschikbaar te zijn.

In onderstaande tabel gaan we na welke *combinaties van redenen* voor de beperking voorkomen. We proberen er daarmee achter te komen hoe het zit met de bereidheid wanneer men al dan niet geconfronteerd wordt met een vraag van de ouders. Niet bereid zijn wanneer er toch geen vraag is, is waarschijnlijk vrijblijvender dan niet bereid zijn wanneer er wel een vraag is. Daartoe construeren we een 'bereidheidsindex', waarbij we onderscheid maken tussen grootouders die:

- niet bereid zijn en geconfronteerd worden met een vraag;
- niet bereid zijn maar ook geen vraag krijgen;
- bereid zijn maar blijkbaar geen vraag krijgen.

Tabel 3.7 Bereidheid tot kinderopvang (in %)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet betrokken grootouders n=197
Niet meer bereid, wel vraag	31,2	34,5	45,9
Niet meer bereid, geen vraag	40,6	36,8	42,6
Nog wel bereid, geen vraag	28,2	25,0	11,5

We zien dat ongeveer een derde van de grootouders van de *regelmatig betrokkenen* zegt niet bereid te zijn tot meer betrokkenheid terwijl er wel een vraag was. Dit zijn de grootouders die blijkbaar wel met een vraag geconfronteerd worden (het antwoord 'het was niet nodig' of 'de ouders wensten het niet' werd niet aangestipt) en die de boot afhouden.

In 28% van de gevallen was er blijkbaar niet echt een vraag terwijl de grootouders blijkbaar wel bereid zijn.

In 40% van de gevallen valt de beperking van het aanbod samen met het ontbreken van de vraag. Men kan er van uitgaan dat men hier nogal vrijblijvend stelt dat men niet meer bereid is.

We zien ook dat er bij de grootouders die slechts *beperkt opvangen* eveneens een belangrijk potentieel is om dit eventueel meer te doen: bij bijna evenveel grootouders als bij de regelmatig betrokkenen (25%) ligt de reden voor het beperkte engagement bij de ouders en niet bij de grootouders.

Bij de *niet-betrokkenen* evenwel ligt de reden voor de beperking in grote mate bij de bereidheid of de beschikbaarheid, maar toch zou ongeveer 10% bereid zijn kinderopvang op te nemen.

We kunnen ons ook afvragen welke de *intensiteit* is van de betrokkenheid voor deze verschillende categorieën. We kunnen immers veronderstellen dat de bereidheid om nog meer kinderopvang op te nemen zal afnemen met de intensiteit. Waar trekt men de grens? We voeren de analyse alleen uit voor de regelmatig betrokkenen.

Tabel 3.8 Intensiteit betrokkenheid voor de verschillende combinaties (gemiddelden, n=939, regelmatig betrokkenen)

	Gemiddeld aantal uren per week	% <15 uur	% 15-30 uur	% >30 uur
Niet meer bereid, wel vraag	29,2	30,3	37,8	31,9
Niet meer bereid, geen vraag	22,7	43,9	36,2	19,9
Nog wel bereid, geen vraag	23,8	47,0	31,2	21,8

De intensiteit voor *de eerste groep* (die zegt zijn aanbod te willen beperken terwijl er wel vraag is) geeft ons de gemiddelde 'draagkracht' van de grootouders op het vlak van kinderopvang. We zien dat deze zich situeert rond 29,2 uur per week. Dit gemiddelde is wel niet te veralgemenen voor de gehele groep grootouders omdat de regelmatig betrokkenen toch reeds een zelfgeselecteerde groep vormen van bereidwilligen en beschikbaren.

De *tweede groep* (niet bereid, geen vraag) geraakt niet verder dan ongeveer 23 uur, wat logisch is aangezien de ouders toch in eerste instantie de grens vastleggen.

De *derde groep* die wel nog bereid is kleinkinderen op te vangen strandt op 23,8 uur en een ruim percentage zit in de groep van <15 uur. Wanneer we het verschil maken met de eerste groep rest er hier mogelijk nog een potentieel (van 5,4 uur). We zien ook dat een vijfde van deze groep reeds meer dan 30 uur betrokken is en blijkbaar er niet tegen op ziet nog meer uren opvang op te nemen.

We kunnen besluiten dat *zowel aanbodfactoren als vraagfactoren* een rol spelen in de afweging van hoeveel kinderopvang men opneemt. Grootouders zijn blijkbaar niet bereid of beschikbaar om boven een bepaalde grens nog meer opvang op te nemen en ouders anticiperen mogelijk sterk op de bijkomende belasting. Aan de andere kant blijkt dat er nog heel wat potentieel aanwezig is en dit niet alleen bij de regelmatig betrokken grootouders, doch ook bij de beperkt betrokkenen of zelfs bij de niet-betrokkenen. De bovengrens van het engagement ligt - gemiddeld - evenwel blijkbaar rond de 30 uur per week.

4.2 Redenen voor de beperkingen

In de volgende tabel gaan we dieper in op de achterliggende redenen van de beperkingen. We maken opnieuw het onderscheid tussen de aanbodbeperkingen en vraagbeperkingen.

Tabel 3.9 Redenen voor beperkingen van het aanbod (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet betrokken grootouders n=197
<i>Wij wilden niet (nog) meer betrokken zijn (of: wij doen het liever niet) want:</i>	58,4	61,7	65,8
We vinden dat we ze al genoeg opvangen	26,7	12,9	-
We vinden het niet goed voor het kleinkind (de kleinkinderen) dat de grootouders het teveel opvangen	17,3	20,8	5,8
We vrezen overbelast te worden	16,9	15,7	-
Er zijn veel kleinkinderen en als we het voor de ene doen dan moet het ook voor de andere kleinkinderen	9,7	16,0	21,0
We vinden dat de ouders dit maar zelf moeten oplossen	-	-	15,9
We kunnen het niet meer aan	-	-	21,3
Men is te veel aan huis gebonden	-	-	6,2
De eigen vrije tijdsbesteding komt in het gedrang	-	-	10,3
De verantwoordelijkheid weegt te zwaar	-	-	10,9
Andere redenen	11,4	17,4	6,0
<i>Wij (de grootouders) zijn niet (meer uren) beschikbaar want:</i>	31,6	38,5	64,1
We wonen te veraf	-	-	44,6
We werken nog (of één van beiden werkt nog)	17,1	17,0	21,3
We hebben het te druk (verenigingsleven, hobby's, ...)	7,9	11,8	6,0
We hebben naast de opvang ook nog de zorg voor een langdurige zieke, een persoon met een handicap, een zorgbehoevende oudere ...	6,3	5,8	3,3
Andere redenen	6,8	9,8	9,3

De *regelmatige betrokken grootouders* wensen niet meer betrokken te worden vooral omdat men vindt dat men reeds voldoende inspanningen levert. Op de tweede plaats geeft men eerder principiële redenen aan ('het is niet goed voor het kleinkind') en de vrees om overbelast te geraken. Daarmee samenhangend bestaat de vrees om overbelast te geraken wanneer men voor ieder kleinkind hetzelfde moet doen.

De 'beperkte' beschikbaarheid hangt bij de regelmatig betrokkenen vooral samen met de tewerkstellingssituatie (in 17% van de situaties) en, in minder mate, met het drukke verenigingsleven of de hobby's of met de mantelzorg (in 6% van de situaties).

Beperkt betrokkenen leggen, in vergelijking met regelmatig betrokkenen, meer de nadruk op principiële redenen ('het is niet goed voor het kleinkind') of op het

probleem dat er veel kleinkinderen zijn en dat men iedereen gelijk wil behandelen. Ook het drukke verenigingsleven weegt zwaarder door bij deze groep. Dat men de kleinkinderen al genoeg opvangt, speelt uiteraard minder een rol.

Voor de *nietbetrokken grootouders* voegden we nog een aantal redenen toe, rekening houdend met de specifieke situatie. De voornaamste reden voor niet-betrokkenheid is blijkbaar de geografische afstand. Ook in vroeger onderzoek (Cherlin & Furstenberg, 1986) werd deze factor reeds als de belangrijkste naar voor geschoven voor het aantal contacten in het algemeen tussen kleinkinderen en grootouders.

Ook de belasting (zoals aangevoeld door de grootouders), de schrik om niet iedereen gelijk te kunnen behandelen omdat er veel kleinkinderen zijn en de tewerkstellingssituatie wegen hier relatief zwaarder door.

Een aantal niet-betrokkenen heeft blijkbaar ook principiële bezwaren en geeft aan dat de verantwoordelijkheid voor kinderopvang op de eerste plaats bij de ouders ligt. Dat deze stelling niet méér onderschreven wordt (enkel door 15,9%) wijst er op dat het bij Vlaamse grootouders wel nog in belangrijke mate tot het verwachtingspatroon behoort kleinkinderen op te vangen.

Ook hier kunnen we de relatie met de intensiteit nagaan i.f.v. de verschillende redenen voor de grenzen aan de bereidheid of beschikbaarheid.

Tabel 3.10 Redenen voor beperkingen van het aanbod en intensiteit van de betrokkenheid (gemiddeld aantal uren, n=939, regelmatige betrokkenen)

We vinden dat we ze al genoeg opvangen	32,2
We hebben naast de opvang ook nog de zorg voor een langdurige zieke, een persoon met een handicap, een zorgbehoevende oudere ...	29,1
We vrezen overbelast te worden	28,7
We hebben het te druk (verenigingsleven, hobby's, ...)	26,6
Er zijn veel kleinkinderen en als we het voor de ene doen dan moet het ook voor de andere kleinkinderen	24,3
We werken nog (of één van beiden werkt nog)	24,2
We vinden het niet goed voor het kleinkind (de kleinkinderen) dat de grootouders het teveel opvangen	20,4

Vooraf grootouders die vinden dat ze kleinkinderen al genoeg opvangen, die betrokken zijn bij de mantelzorg of die vrezen overbelast te worden besteden effectief ook het meeste uren aan kinderopvang. Voor de andere redenen grijpt men blijkbaar vlugger naar de noodrem.

In tweede instantie onderzoeken we de redenen voor de beperkingen van de vraag.

Tabel 3.11 Redenen voor beperkingen van de vraag (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet betrokken grootouders n=197
<i>Het is niet nodig (de ouders vangen het kindje op, de andere grootouders, ...)</i>	45,3	37,8	29,2
<i>De ouders wensen het niet want:</i>	37,7	36,3	25,8
De ouders vinden het niet goed voor ons (ze willen ons daarmee niet meer belasten, ze denken dat het te zwaar zal zijn ...)	31,9	30,5	21,4
De ouders vinden het niet goed voor het kleinkind (meningsverschillen over de opvoeding, ze hebben schrik voor verwennerij, ...)	3,0	3,9	3,8
De ouders vrezen hun greep op het kleinkind te verliezen	1,0	0,5	0,8
De ouders vrezen inmenging in hun gezin	0,3	0,5	1,5
Er is ruzie met de ouders, geen contact meer ...	-	-	0,6
Andere redenen	2,6	3,7	5,1
<i>Het kleinkind (of de kleinkinderen) wenst het niet want:</i>	3,1	4,1	4,8
Het kleinkind blijft liever in de gewone opvang (crèche, onthaalmoeder, opvang in of buiten de school, ...)	0,8	1,4	3,3
Het kleinkind blijft liever bij de broers of zussen	1,2	2,0	1,4
Andere redenen	1,0	0,9	0,6
<i>Andere redenen</i>	5,2	9,1	6,3

We vermeldden reeds dat in bijna de helft van de gevallen opvang door de grootouders niet nodig was hetzij doordat de ouders zelf het kindje opvangen hetzij doordat de andere grootouders ingeschakeld werden.

Ouders wensen verder niet vaker een beroep te doen op de grootouders, vooral omwille van de schrik om de grootouders te overbelasten. Blijkbaar zijn de ouders hier voorzichtiger dan de grootouders zelf, aangezien deze slechts in 16,9% van de gevallen deze vrees uitdrukken. Uiteraard zal het hier in veel gevallen om een samenspel gaan tussen ouders en grootouders.

4.3 Dagdagelijkse grenzen van de opvang

In welke mate proberen grootouders in de dagdagelijkse opvang bepaalde regels te laten respecteren? We geven een samenvatting in volgende tabel.

Tabel 3.12 Dagdagelijkse grenzen bij het opnemen van kinderopvang bij grootouders met regelmatige opvang (in %, n=939)

	%	Mediaangrens
Ja, er zijn grenzen i.v.m.:	49,1	
Bepaalde periodes	21,8	-
Het aantal dagen per week	15,4	1,9 dagen
Bepaalde dagen	12,3	-
Het aantal kleinkinderen tegelijk	9,5	1,7
Het beginuur	7,2	7 u 30
Het einduur	6,7	19 u
Het aantal uren per dag	4,6	8 uur
Bepaalde taken	2,0	-
Andere grenzen	4,1	-

De helft van de grootouders bij de regelmatig betrokkenen geeft aan ook dagelijks grenzen te bewaken.

Meestal (in een vijfde van de gevallen) betreft het hier bepaalde periodes van het jaar waarop men geen kinderopvang wenst te doen. Het kan gaan om de eigen vakantieperiode van de grootouders, soms wil men ook geen kleinkinderen opnemen als de ouders met vakantie zijn.

Andere grootouders beperken het aantal dagen per week of maken uitzondering voor bepaalde dagen van de week (bijvoorbeeld dagen waarop men de boodschappen doet, het weekend ...).

In mindere mate stelt men eisen i.v.m. het aantal kleinkinderen dat tegelijk aanwezig is, het begin- of einduur of het aantal uren per dag.

5. Besluit

In dit hoofdstuk onderzochten we waarom grootouders zich engageren voor opvang van de kleinkinderen. We gingen na welke de rolopvattingen men er op nahoudt en welke directe motieven men zelf opgeeft.

In een studie van Vanderleyden (Vanderleyden, 1993) vond 73% van de grootouders het vanzelfsprekend in te springen voor de kinderopvang. Een vergelijking met vroegere gegevens is heikel omdat we niets weten omtrent het vroegere opvangvolume. De laatste decennia was er ook een drastische evolutie i.v.m. arbeidsparticipatie en de arbeidstijd, zowel bij moeders als grootmoeders (zie Ruelens, 1999). Toch is er vandaag blijkbaar een brede consensus onder de betrokken grootouders dat kinderopvang voor de diverse partijen een win-win-win-situatie kan zijn: de grootouders zelf beleven er plezier aan en kunnen er hun kinderen mee helpen, men vindt het ook voor de kleinkinderen een goede zaak omwille van de vertrouwdheid en de gezins sfeer en ook ouders hebben er baat bij omdat men geruster is, omwille van de flexibiliteit en het financieel voordeel. Men

is evenwel ook niet blind voor mogelijke nadelen en vooral van de neiging om de kleinkinderen te veel te verwennen is men zich bewust.

We kunnen daarom stellen dat heel wat grootouders, tot op zekere hoogte, vragende partij zijn om de kleinkinderen regelmatig op te vangen. Kinderopvang wordt door hen dan ook niet zozeer beleefd als een karwei, dan wel als een vorm van zelfontplooiing. De voorwaarde daartoe is uiteraard dat men vrij de grenzen ervan kan vastleggen voor wat betreft het aantal uren, de dagen, het aantal kleinkinderen ... en wanneer er geen externe druk is van de ouders. We zagen dat ongeveer 1 op 3 grootouders de boot afhouden om nog meer kinderopvang op te nemen ook al zouden de ouders dit blijkbaar wel willen. Dit zijn grootouders die gemiddeld al 30 uur opvang opnemen. Dit is dan ook de voornaamste reden om deze grens te trekken: 'we vinden dat we ze al genoeg opvangen'.

Daartegenover staat een potentieel dat onbenut is namelijk de groep grootouders die wel nog meer willen opvangen maar aan wie het niet gevraagd wordt of waar het niet nodig is. Deze groep omvat ook beperkt betrokkenen en niet-betrokkenen.

HOOFDSTUK 4

EVALUATIE VAN DE KINDEROPVANG

1. Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we na hoe grootouders de opvang van de kleinkinderen evalueren. We zagen dat grootouders in Vlaanderen een ruim aantal uren van de kinderopvang voor hun rekening nemen. Deze informele inbreng in Vlaanderen is daarmee een belangrijke pijler van het totale opvangaanbod. Daarom is het belangrijk om na te gaan of deze pijler nog in goede doen is: met welke vragen of problemen worden grootouders geconfronteerd? Hoe ervaart men de belasting? Is er nood aan ondersteuning en waar ging men die reeds zoeken? Uiteraard heeft dit hoofdstuk enkel betrekking op de regelmatig betrokken grootouders.

2. Vragen i.v.m. de kinderopvang

Grootouders die kinderopvang opnemen kunnen te maken krijgen met heel wat vragen. We legden er een aantal aan de grootouders voor en gingen na of men die herkende. In de onderstaande tabel geven we een overzicht van de antwoorden.

Tabel 4.1 Vragen i.v.m. de kinderopvang (in %, n=939, meerdere antwoorden waren mogelijk)

Ja, er zijn vragen:	23,6
Vragen over de opvoedkundige aanpak (bijvoorbeeld over opvoedingsstijl, spelen, belonen of straffen, verwennen, ...)	14,3
Vragen over de verzorging (bijvoorbeeld over gezonde voeding, ...)	10,0
Vragen over hoe men kan overleggen met de ouders van het kleinkind (bijvoorbeeld over het stellen van grenzen, ...)	7,3
Algemene vragen voor men er aan begint (bijvoorbeeld over de moeilijkheden die men kan verwachten, afspraken die vooraf moeten gemaakt worden, de kosten die ermee verbonden zijn, ...)	6,3
Vragen over gezondheidsproblemen van jonge kinderen, omtrent ziektes, handicaps, ...	5,2
Juridische vragen bijvoorbeeld over aansprakelijkheid, verzekeringen, ...	1,2
Andere vragen	2,3

Ongeveer een kwart van de groep regelmatig betrokken grootouders stelde zich reeds vragen i.v.m. de opvang van de kleinkinderen. Meestal hadden deze vragen betrekking op de opvoedkundige aanpak of op de verzorging. In mindere mate waren dit vragen omtrent het overleg met de ouders, algemene vragen voor men er aan begint of vragen over specifieke gezondheidsproblemen van jonge kinderen. Enkele andere vragen hadden betrekking op het voorzieningssysteem en de mogelijkheden daarbinnen i.v.m. crisisopvang (bijvoorbeeld in geval van ziekte van de grootouder).

Welke personen of instanties men in dit verband consulteerde, zien we in onderstaande tabel.

Tabel 4.2 Geconsulteerde personen of instanties (in %, n=939, meerdere antwoorden waren mogelijk)

Neen, er waren nog geen vragen	77,4
Ja, ik had vragen maar ging bij niemand te rade	4,5
Ja, ik had vragen en ging te rade bij:	18,1
Familieleden (de ouders van het kleinkind, andere familieleden ...) of vrienden	17,9
De huisarts	3,7
De school	1,0
Iemand van Kind en Gezin (een verpleegkundige, het consultatiebureau, het regiohuis, ...)	0,6
Een sociale dienst (van de mutualiteit, de gemeente, OCMW, ...)	0,2
Een vereniging (de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen, KAV, SVV, KVLV ...)	0,2
Andere	1,8

De meeste grootouders met vragen wenden zich blijkbaar tot het *informele circuit* van de ouders, familieleden of vrienden. Een beperkte groep ging te rade bij formele instanties. Slechts uiterst zelden wordt hier blijkbaar een beroep gedaan op Kind en Gezin. Andere geconsulteerde instanties of bronnen waren: collega's op het werk, gespecialiseerde lectuur, centrum voor leerlingenbegeleiding. Andere grootouders beroepen zich op de eigen ervaring, professioneel of als ouder.

Bij verdere analyse stellen we vast dat vooral oudere grootouders en grootouders met weinig eigen kinderen zich deze vragen stellen. Beide groepen hebben gemeen dat de ervaring met jonge kinderen beperkt is, hetzij doordat ze er reeds wat verder van af staan door de leeftijd, hetzij doordat ze zelf weinig ervaring opdeden met de eigen kinderen.

3. Belasting bij het opnemen van kinderopvang

In deze rubriek gaan we nog een stap verder en bevragen we de ervaren belasting. Aangezien de belasting kan samenhangen met diverse factoren die ofwel met de draagkracht samenhangen of met de draaglast, bekijken we eerst of er specifieke problemen zijn bij de grootouders of de kleinkinderen die de opvangsituatie bemoeilijken. In een volgende paragraaf onderzoeken we dan de determinanten van de belasting.

3.1 Problemen bij de grootouders en bij de kleinkinderen

Specifieke *draagkrachtproblemen* doen zich voor bij een belangrijke groep regelmatig betrokken grootouders.

Tabel 4.3 Problemen van de grootouders die de kinderopvang bemoeilijken (in %, n=939)

Ja, er zijn problemen:	23,3
Eigen gezondheidsklachten (rugklachten, zenuwachtigheid, ...) of deze van de partner	16,7
Eigen werksituatie (of deze van de partner, ...)	3,4
We staan in voor de zorg voor andere familieleden, kennissen, ...	2,0
De woning is niet echt geschikt (te weinig plaats, geen tuin, ...)	0,2
Andere problemen	1,3

Meestal betreft het hier gezondheidsklachten waar ongeveer 16% van de groep last van heeft: 'ik ben reeds vele malen geopereerd en heb zelf reeds veel hulp nodig', 'de opvang geeft steeds grote vermoeidheid', 'het vervoer is er te veel aan'. Andere problemen zijn: 'er zijn spanningen tussen ouders en kinderen' en 'de grootvader is niet zo dol op kinderen'. We zien ook dat deze grootouders iets

minder intensief betrokken zijn (gemiddeld 23,2 uur versus 25,9 uur voor de gehele groep).

Specifieke *draaglastproblemen* die verband houden met de kleinkinderen zien we eveneens in een aantal gevallen.

Tabel 4.4 Problemen i.v.m. de kleinkinderen (in %, n=939)

Ja, er zijn bijzondere problemen:	6,7
Het kleinkind heeft gezondheidsproblemen of een handicap	2,7
Het kleinkind heeft gedragsproblemen, leert moeilijk op school, ...	0,9
Er is een moeilijke gezinssituatie (spanningen in het gezin, echtscheiding, ...)	1,9
Andere bijzondere omstandigheden	1,1

In een beperkte groep opvangsituaties stellen zich problemen i.v.m. de kleinkinderen en meestal hangen die samen met gezondheidsklachten. Andere problemen kunnen zijn: een van de ouders is overleden of heeft zelf een handicap.

3.2 Ervaren belasting

In vroeger onderzoek (Jandrek, 1993: geciteerd in Ruelens, 1999) werden reeds een aantal mogelijke problemen die grootouders kunnen ondervinden m.b.t. de kinderopvang opgesomd. In onderstaande tabel vatten we de resultaten samen voor onze onderzoeksgroep.

Tabel 4.5 Problemen bij het opnemen van kinderopvang (in %, n=939, meerdere antwoorden waren mogelijk)

Ja, er waren reeds problemen:	27,5
Het is nogal belastend (bijvoorbeeld het heffen en tillen, de drukte van de kinderen, aantal kinderen dat tegelijk aanwezig is, ...)	16,6
De eigen vrijetijdsbesteding komt in het gedrang (geen tijd meer voor hobby's, verenigingsleven, ...)	9,0
Het tijdstip is soms lastig (te vroeg, te laat, onvoorzien, ...)	5,9
De verantwoordelijkheid die dit meebrengt weegt soms zwaar	5,2
Men is teveel aan huis gebonden	5,0
Er wordt teveel uren op ons een beroep gedaan	2,3
Er ontstaan spanningen met de ouders (bijvoorbeeld over de grenzen, tijdstip, aanpak, ...)	1,8
Er ontstaan spanningen met de ouders over de gelijke behandeling van alle kinderen (of kleinkinderen)	0,6
Andere problemen	1,2

Ongeveer een kwart van de grootouders ervoer reeds problemen met de kinderopvang. Voor de meeste daarvan (ongeveer 16%) heeft dit te maken met de fysieke belasting, voor anderen betreft het meer de ingekrompen vrije tijd. Nog anderen hebben moeite met het vroege beginuur, de verantwoordelijkheid die dit meebrengt of de gebondenheid aan huis. Slechts in een heel beperkt aantal gevallen vindt men dat men teveel uren moet inspringen of dat er spanningen ontstaan met de ouders.

Bij de rubriek 'andere problemen' worden vooral commentaren gegeven of verdere specificaties bij de vragenlijst: spanningen onder de grootouders i.v.m. het al of niet opnemen van kinderopvang, er is onbegrip van de kant van de ouders i.v.m. de bezorgdheid, de kinderen raken in verwarring wegens de gehechtheid aan de grootouders, het reisprogramma of uitgaansleven valt volledig weg, er is de bijkomende belasting voor het eigen gezin, generatieconflicten komen aan het licht ...

3.3 Determinanten van de belasting

De ervaren belasting kan samenhangen met diverse factoren die ofwel met de *draagkracht* samenhangen (leeftijd van de grootouders, specifieke problemen ...) of met de *draaglast* (aantal uren betrokken bij kinderopvang, aantal regelmatig opgevangen kleinkinderen, kenmerken van de opgevangen kleinkinderen ...). In een multivariaat model werd onderzocht waarmee de belasting samenhangt. Naast een aantal kenmerken van de grootouders, konden nu ook kenmerken van de opvangsituatie opgenomen worden (waaronder de intensiteit van de opvang), evenals motieven van de ouders:

- *Kenmerken van de grootouders*: leeftijd, opleidingsniveau, tewerkstellingssituatie van de grootmoeder, gezinsgrootte, aantal eigen kinderen, aantal jonge kleinkinderen, provincie van de woonplaats van de grootouders, gezondheidstoestand (het al of niet hebben van gezondheidsklachten), betrokkenheid bij mantelzorg;
- *Kenmerken van de opvangsituatie*: intensiteit van de betrokkenheid in aantal uren per week, er al of niet alleen voor staan, problemen bij de opgevangen kleinkinderen, samenstelling van de opvanggroep naar leeftijd (alleen niet-schoolgaande of alleen schoolgaande kleinkinderen of een gemengde groep), de combinatie van verschillende leeftijdsgroepen (de opgevangen kleinkinderen komen slechts uit één leeftijdsgroep of uit meerdere);
- *Motieven van de ouders*.

De R^2 voor het volledige model bedroeg 0.43 wat redelijk hoog is voor dit soort complexe gegevens en wijst op een redelijke voorspelbaarheid. Globaal voor de drie groepen variabelen vinden we de belangrijkste verschillen i.v.m. de gezondheidsklachten en de motieven van de ouders (zie bijlage 6, tabel B6.3).

Voor wat de *kenmerken van de grootouders* betreft:

- Wat de *leeftijd* betreft, zien we dat het model een U-vormige relatie suggereert, waarbij zowel jongere als oudere grootouders het meest belasting ervaren (na controle voor de effecten van de andere gecorreleerde variabelen zoals intensiteit ...). Beide groepen kunnen andere redenen hebben om deze belasting zwaar te vinden: jongere grootouders vooral de belemmering voor de vrije tijd, oudere grootouders de fysieke belasting.
- *Hoger opgeleiden* (hoger onderwijs en hoger secundair) ervaren het meest belasting (na controle voor de andere variabelen) en grootmoeders met alleen lager onderwijs het minst.
- Naar *tewerkstellingssituatie* zijn de verschillen niet significant, wat enigszins tegen de verwachtingen is, aangezien voltijds werkenden (gecontroleerd voor intensiteit) toch het meest belasting zouden moeten ervaren. We suggereerden reeds de hypothese dat werkende grootouders die regelmatig kleinkinderen opvangen het meest een zelfgeselecteerde groep vormen van grootouders die er alleen weloverwogen zijn ingestapt.
- De *gezinsgrootte* heeft geen effect op de belasting.
- Voor wat het *aantal eigen kinderen* betreft, zien we een wat merkwaardige U-vormige relatie in die zin dat grootouders met veel en met weinig eigen kinderen het meest belasting ervaren.
- De belasting is evenredig met het *aantal jonge kleinkinderen*, wat er op wijst dat het ‘gelijkheidsbeginsel’ toch voor een zekere druk zorgt, waardoor men de neiging heeft de grenzen te overstijgen.
- Wat de *provincie* betreft, lijken vooral de grootouders in Oost- en West-Vlaanderen en in mindere mate Limburg het meest belasting te ervaren. Voor Oost-Vlaanderen en Limburg met hun belangrijke pendelarbeid met alle problemen vandien voor de kinderopvang ligt dit resultaat in de lijn van de verwachtingen. Voor de hoge score voor West-Vlaanderen hebben we geen verklaring.
- Zoals gezegd vinden we de grootste verschillen in belasting i.v.m. de bestaande *gezondheidsklachten* bij de grootouders, wat evident is.
- Ook de *betrokkenheid bij mantelzorg* zorgt voor verschillen, evenwel niet in de verwachte richting aangezien betrokkenen minder hun beklag doen dan niet betrokkenen. Ook hier kunnen we misschien stellen dat deze grootouders het meest zelfgeselecteerd zijn en alleen na rijp beraad in de kinderopvang stappen. Deze grootouders hebben ook een positiever attitude.

Wat de *kenmerken van de opvangsituatie* betreft, is enkel de intensiteit een belangrijke determinant van de belasting, wat eveneens te verwachten viel. De andere onderzochte variabelen - er al of niet alleen voor staan, al dan niet kleinkinderen met problemen opvangen, de samenstelling van de opvanggroep naar leeftijd of de combinatie van verschillende leeftijdsgroepen - bleken hier niet te correleren.

Er is ook een impact van de *motieven van de ouders*. Vooral grootouders die aangeven dat de ouders de goedkoopste oplossing zochten, ervaren een duidelijk hogere

belasting dan grootouders die dit niet aangeven. Blijkbaar is er een groep grootouders die omwille van het financieel voordeel dat ze de kinderen gunnen meer kinderopvang aannemen dan hen lief is.

Wanneer het motief te maken heeft met de bereikbaarheid of de moeilijke werkuren vinden we geen verschillen in belasting of m.a.w. moeilijke werkuren zorgen niet voor een overdreven belasting voor de grootouders.

4. Verwachtingen i.v.m. ondersteuning

Hebben grootouders bepaalde verwachtingen i.v.m. ondersteuning door een of andere instantie?

Tabel 4.6 Gewenste (bijkomende) ondersteuning i.v.m. de vragen (in %, n=939, meerdere antwoorden waren mogelijk)

Ja, ik zou gebruik maken van bijkomende ondersteuning	9,7
Gesprekken met andere grootouders in dezelfde situatie	1,8
Een informatiebrochure voor grootouders die opvang doen	7,8
Een dienst waar men telefonisch terecht kan met vragen	2,2
Een deskundige die eens langskomt	0,5
Andere	0,9

Ongeveer 1 op 10 grootouders zou gebruik maken van aangeboden *ondersteuning*. Meestal betreft dit een informatiebrochure. Andere vormen zoals gespreksrondes met andere grootouders, een telefonische dienst en een bezoek van deskundigen zouden minder gebruikt worden.

Een aantal grootouders doet ook eigen suggesties: - in de geest van de tijd - een internetsite voor grootouders, meer hulp en onderwijs voor autistische leerlingen, de opvoedkundige informatie voor ouders ook beschikbaar stellen aan de grootouders, een betere samenwerking met bijzondere jeugdzorg, een tijdschrift voor grootouders die kinderopvang doen.

In een aparte vraag tenslotte werd gepeild naar de *rol van de overheid* in het algemeen i.v.m. de ondersteuning van de grootouders. Er kwamen 163 reacties (9,1% van de regelmatig betrokken grootouders) waarvan de meeste betrekking hadden op het voorzien van een of andere *geldelijke tegemoetkoming* al of niet gekoppeld aan bepaalde kosten (bijvoorbeeld een aftrek voor huisvuilophaling voor pampers, een korting op diensten zoals water- en elektriciteitsvoorziening, een vergoeding voor verplaatsingskosten, een voordeelpas voor uitstappen, ...). Andere 'economische' voorstellen waren: aan grootouders dezelfde voordelen geven als aan de onthaalmoeders, een grootouderspremie, rechten op tijdskrediet verwerven omwille van de opvang ... We leiden hieruit af dat een groep groot-

ouders zich bewust is van de economische relevantie van de opvang en hiervoor erkenning wil van de overheid.

Anderen pleiten voor meer *ondersteunende voorzieningen*: gebruik kunnen maken van een speeltoestel of andere nutsvoorwerpen, voorzieningen uitbouwen bij onthaalmoeders bij ziekte van de grootouders of in andere noodgevallen, een telefoonnummer voorzien waar men terecht kan in geval van nood, meer reguliere opvangvoorzieningen uitbouwen, een goede naschoolse opvang voorzien, aandacht hebben voor een betere spreiding van de opvangvoorzieningen, een ideeëngids om de schoolvakanties door te komen, een locatie in de gemeente waar men samen met de kleinkinderen naar toe kan ... Soms gaat het hier ook over juridische regelingen: betere rechten voor de grootouders, recht van inspraak bij scheiding voor de kinderen, betere regelingen i.v.m. de verzekering.

Een derde groep denkt aan meer *informatie en vormingskansen*: vormingscursus i.v.m. relatie grootouders-ouders, artikels in tijdschriften met raadgevingen en tips, meer betrokken worden bij het schoolprogramma, computerlessen, informatie over bezoekrecht in geval van echtscheiding ...

Anderen houden het bij *morele ondersteuning*, erkenning en waardering.

Nog anderen betreuren het dat men niet meer probeert de *moeders zelf vrij te stellen*.

Het valt op dat een aantal van die suggesties reeds gerealiseerd zijn, doch blijkbaar zijn grootouders er niet van op de hoogte.

5. Besluit

In dit hoofdstuk gingen we na hoe grootouders de kinderopvang evalueren: met welke vragen of problemen wordt men geconfronteerd? Is er nood aan ondersteuning en waar ging men die reeds zoeken?

We stelden vast dat bij ongeveer een kwart van de opvangsituaties soms problemen rijzen. Deze kunnen zowel met kenmerken van de grootouders samenhangen als met kenmerken van de opvangsituatie. Jongere zowel als oudere grootouders ervaren het meest belasting, zij het omwille van verschillende redenen. Hetzelfde geldt voor hoger opgeleide grootouders, grootouders met veel kleinkinderen en grootouders met gezondheidsklachten. De belasting is ook evenredig met de intensiteit van de opvang. Blijkbaar speelt ook het motief van de ouders een rol en wanneer daarbij financiële motieven domineren, ervaart men blijkbaar een grotere druk.

Een beperkte groep grootouders wenst ondersteuning. Meestal is hier vraag naar een informatiebrochure.

T.a.v. de overheid in het algemeen verwacht een groep grootouders blijkbaar ook economisch compensaties - op een of ander manier - voor de opvang. Dit is een roep om 'paying for (informal) care' die men ook hoort in andere welzijnssectoren zoals bijvoorbeeld de thuiszorg. Deze vraag hangt samen met een groeiend

bewustzijn van de maatschappelijke en economisch betekenis van de informele inzet bij allerlei groepen die zich als aangesproken familielid of als vrijwilliger in de welzijnszorg engageren. Geleidelijk aan speelt de overheid op deze vragen in zij het soms eerder schoorvoetend met premies (bijvoorbeeld de mantelzorgpremie in de thuiszorg), alhoewel ook soms ruimer met de toekenning van een of ander sociaal statuut (bijvoorbeeld in het geval van ouderschapsverlof of zelfs het persoonlijk assistentiebudget in de gehandicapten zorg).

Naarmate de kinderopvang omvangrijk wordt en er geen alternatieven in het formele circuit voorhanden zijn die dezelfde gevraagde flexibiliteit bieden kan 'paying for care' onder bepaalde voorwaarden en naar analogie met andere welzijnssectoren een beleidsoptie zijn. Feitelijk en impliciet begunstigt het gevoerde beleid inzake brugpensioenen en tijdskrediet voor oudere werknemers reeds deze informele inzet. Hier zal een ook een evenwicht moeten gevonden worden met de verdere uitbouw van voorzieningen zoals het ouderschapsverlof of, zoals een grootouder het in de enquête stelde: men kan beter proberen de moeders (of vaders) zelf vrij te stellen i.p.v. de grootouders. Dit is ook de beleidsoptie die in de Scandinavische landen meestal gevolgd wordt waar de sociale bescherming inzake het ouderschap langduriger en substantiëler uitgebouwd is dan in de andere Westerse landen (OECD, 2001).

HOOFDSTUK 5

TOEKOMSTIGE BETROKKENHEID

1. Inleiding

In dit hoofdstuk blikken we in de toekomst en pogen we in te schatten hoe het *potentieel* aan opvang door de grootouders er de komende 5 jaar zal uitzien. Zal men nog kunnen rekenen op deze vorm van informele kinderopvang en onder welke voorwaarden? We gingen dit niet alleen na voor regelmatig betrokkenen doch ook voor de beperkt betrokkenen, en de niet-betrokkenen.

Voor de regelmatig en beperkt betrokkenen slaat deze toekomstige betrokkenheid vooral op de kinderopvang wanneer de kleinkinderen ouder worden (in die gevallen waar men nu betrokken is bij de opvang van jongere kleinkinderen), op andere kleinkinderen of op nog aan te komen nieuwe kleinkinderen. Voor de niet-betrokken grootouders slaat ze in principe op alle kleinkinderen.

Men kan zich ook afvragen welke de toekomstige betrokkenheid zal zijn van de nieuw aankomende groep grootouders (bijvoorbeeld van ouders van 45-55 jaar die nog geen kleinkinderen hebben). Een vergelijking met deze groep kan interessant zijn om mogelijke verschuivingen in rolverwachtingen te detecteren. Dit scenario was niet opgenomen in de onderzoeksopdracht. Een benaderend beeld van deze problematiek kan men verkrijgen door binnen de groep huidige grootouders de jongeren te vergelijken met de ouderen. We zagen reeds dat de jongste leeftijdsgroepen tot de meest betrokkenen behoren en dat er naar leeftijd geen verschillen waren i.v.m. de opvattingen. Hier onderzoeken we de relatie met de bereidheid naar de toekomst.

2. De toekomstige betrokkenheid

We onderzochten de toekomstige betrokkenheid t.a.v. de globale bereidheid en t.a.v. de frequentie van de opvang en de leeftijdsgroep van de kleinkinderen. Als tijdshorizon werd 5 jaar genomen.

Tabel 5.1 Toekomstige betrokkenheid grootouders de volgende 5 jaar (in %)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet- betrokken grootouders n=197
Nog evenveel	73,7	71,1	38,2 (wenst betrokken te worden)
Zelfs nog meer	5,0	8,7	
Liefst wat minder want (meerdere antwoorden mogelijk):	21,2	20,3	
Ik (of wij) denk dat ik het niet meer zal aan- kunnen (omwille van gezondheidsklach- ten, de last, ...)	10,3	9,2	
Ik wil meer vrije tijd	5,3	3,1	
Ik (of de partner) ga met pensioen en we willen het rustiger aan doen	4,9	4,8	
Ik moet voor een ziek familielid zorgen	1,4	2,0	
Andere redenen	5,2	5,0	
Helemaal niet meer	0,5	0,1	

De meerderheid van de *betrokkenen* (regelmatig of beperkt) ziet zich in de nabije toekomst nog verder geëngageerd in de kinderopvang, ongeveer 5% wil het engagement zelfs nog uitbreiden en ongeveer 20% wil het afbouwen. Vooral gezondheidsklachten en de behoefte om meer van zijn vrije tijd te genieten hypothekeren blijkbaar de verdere betrokkenheid. Bij de *niet-betrokkenen* was de vraagstelling verschillend en werd nagevraagd of men zich in de toekomst met kinderopvang zou willen inlaten. Blijkbaar sluimert ook hier nog wat potentieel, aangezien een op drie aangeeft in de toekomst kleinkinderen te willen opvangen.

Wat de *frequentie* betreft, zien we in onderstaande tabel dat de bereidheid het hoogst is voor enkele dagen per week en in bijzondere omstandigheden. Voor opvang elke dag van de week zijn minder gegadigden, alhoewel nog steeds 1 op 5 van de regelmatige grootouders. Beperkt betrokken grootouders zien hun engagement vooral in bijzondere omstandigheden (bij ziekte van het kleinkind ...), tijdens vakanties of vrije schooldagen of af en toe eens een dag, maar niet iedere week. Niet-betrokken grootouders zien het eveneens meer in die richting.

Tabel 5.2 Frequentie van opvang in de toekomst (in %, meerdere antwoorden mogelijk)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet- betrokken grootouders n=197
Elke dag van de week (de hele dag, een gedeelte van de dag of voor- of na schooltijd)	23,2	6,6	1,0
Enkele dagen per week	40,1	11,4	7,1
Eén dag in de week	18,8	14,1	7,1
Af en toe eens een dag maar niet iedere week	9,1	36,9	24,2
Tijdens vrije schooldagen of vakanties	35,9	40,7	24,2
In bijzondere omstandigheden (bijvoorbeeld wanneer het kleinkind ziek is, de onthaalmoeder afwezig is, ...)	45,4	60,3	51,5
Andere regeling	8,0	9,7	21,2

Naar *leeftijdsgroep* spreekt een meerderheid geen echte voorkeur uit. Diegenen die het wel doen, verkiezen schoolgaande kinderen.

Tabel 5.3 Leeftijdsgroep van de kleinkinderen die men in de toekomst (de volgende 5 jaar) nog wil opvangen (in %, meerdere antwoorden mogelijk)

	Regelmatig betrokken grootouders n=939	Beperkt betrokken grootouders n=835	Niet- betrokken grootouders n=197
Nog niet schoolgaande kleinkinderen	17,0	9,3	12,3
Kleinkinderen in de kleuterschool	26,4	17,7	15,1
Kleinkinderen in de lagere school	26,1	18,7	12,3
Geen voorkeur	68,3	78,7	79,4

Uit een bijkomende vraag (niet in tabel) leren we verder dat regelmatig betrokken grootouders nog gemiddeld 3,2 jaar aan de slag zullen blijven met de kleinkinderen die ze nu hebben en de beperkt betrokken grootouders nog gemiddeld 1 jaar. Deze tijdsperiode moeten we optellen bij de voorafgaande periode van opvang van 3,6 jaar, gedurende dewelke regelmatig opgevangen kleinkinderen gemiddeld reeds worden opgevangen. Voor beperkt opgevangen kleinkinderen bedraagt deze periode 3,0 jaar. Of m.a.w. gemiddeld duurt een *opvangengagement* voor de regelmatig betrokkenen 6,8 jaar en voor de beperkt betrokkenen 4 jaar.

In heel wat gevallen (ongeveer 18% bij de regelmatige groep en 10% bij de beperkte groep) bestaan er ook al *concrete plannen* voor de komende jaren om bijkomend kleinkinderen op te vangen.

Tenslotte zouden weinig grootouders hun bereidheid *terugschroeven* wanneer er nieuwe formele opvangplaatsen zouden gecreëerd worden: 96% van de regelmatig betrokken grootouders zou dit niet doen en evenmin 94% van de beperkt betrokken grootouders. De bereidheid tot kinderopvang staat m.a.w. in de overgrote meerderheid van de gevallen los van de schaarste aan opvangplaatsen.

3. Determinanten van de toekomstige bereidheid

In een multivariaat model werd onderzocht waarmee de toekomstige betrokkenheid samenhangt. We voerden de analyse alleen uit voor de regelmatig betrokkenen en spitsten ze toe op de bereidheid tot minstens wekelijkse opvang. Er werden drie groepen variabelen opgenomen:

- *Kenmerken van de grootouders*: leeftijd, opleidingsniveau, tewerkstellingssituatie van de grootmoeder, gezinsgrootte, aantal eigen kinderen, aantal jonge kleinkinderen, provincie van de woonplaats van de grootouders, gezondheidstoestand (het al of niet hebben van gezondheidsklachten), problemen i.v.m. kinderopvang, betrokkenheid bij mantelzorg;
- *Kenmerken van de opvangsituatie*: andere opvang buiten de grootouders, problemen bij de opgevangen kleinkinderen, samenstelling van de opvanggroep naar leeftijd - alleen niet-schoolgaande of alleen schoolgaande kleinkinderen of een gemengde groep -, intensiteit van de betrokkenheid in aantal uren per week;
- *Motieven van de ouders* (bereikbaarheid, werkuren of financieel voordeel).

De R^2 bedroeg 0.26 en volgende variabelen bleken significant (zie bijlage 6 voor de resultaten van de analyse):

- Vooral *jongere grootmoeders* (45-54 jaar) willen in de toekomst nog evenzeer of meer betrokken zijn. Naarmate de leeftijd vordert (vanaf 55 jaar), haakt men meer af, zij het dat de bereidheid op een hoog niveau blijft. Daarmee is de vraag die we in de inleiding stelden i.v.m. de betrokkenheid naar de toekomst van de jongere grootouders gedeeltelijk beantwoord.
- Hoe meer kleinkinderen, hoe minder men in de toekomst wenst betrokken te zijn: vanaf 6 kleinkinderen neemt de bereidheid duidelijk af.
- *Deeltijds werkenden* zien het meer zitten dan voltijds werkenden en niet-werkenden, huisvrouwen het minst.
- Zowel grootouders die nu reeds *intensief* betrokken zijn als deze die het *minst* betrokken zijn wensen dit ook meer naar de toekomst te doen, de midden-groep wenst dit in mindere mate.
- Wanneer de ouders op de grootouders een beroep doen omwille van de *bereikbaarheid*, dan zijn grootouders meer bereid om in de toekomst kleinkinderen op te vangen. Dit bevestigt opnieuw dat de geografische afstand een faciliterende (of remmende) factor kan zijn. Wanneer het motief van de ouders de werkuren of het financieel voordeel betreft, is men duidelijk minder bereid.

De variabelen gezinsgrootte, opleidingsniveau van de grootmoeder, provincie van de woonplaats en betrokkenheid bij mantelzorg vertonen geen samenhang met de toekomstige bereidheid.

In zekere zin liggen deze resultaten in het verlengde van deze i.v.m. de belasting. Factoren die samenhangen met de belasting, beïnvloeden negatief de toekomstige bereidheid.

Alhoewel de toekomstige bereidheid fluctuaties kent i.f.v. de bovenvermelde variabelen, blijft deze toch op een hoog niveau en zakt alleen voor wat betreft het aantal kleinkinderen (6 of meer) tot op 60% (zie bijlage 7).

4. Besluit

Grootouders blijven nog in ruime mate bereid de komende 5 jaar kinderopvang op te nemen. Belemmerende factoren zijn vooral de leeftijd, het aantal kleinkinderen, de werksituatie en sommige motieven van de ouders. Een belangrijke faciliterende factor is de bereikbaarheid.

HOOFDSTUK 6

DE ALLOCHTONE GROOTOUDERS

1. Inleiding

In dit hoofdstuk bekijken we de opvangsituatie, de redenen voor de opvang, de evaluatie van de opvang en de toekomstige bereidheid tot kinderopvang bij een groep van allochtone grootouders. We maken daarbij telkens de vergelijking met de modale groep van Vlaamse grootouders.

Het was niet de bedoeling om hier een statistisch nauwkeurig beeld te verkrijgen, aangezien dit een ruimere steekproef veronderstelt met een proportionele verdeling van betrokken en niet-betrokken grootouders. Wel volgden we dezelfde procedure bij de steekproeftrekking: we gingen uit van een representatieve steekproef van kinderen uit de leeftijdsgroepen tot 11 jaar en vroegen hun ouders om adressen van de grootouders.

Ook hier was het de bedoeling om complementair te werken met de vroeger afgenomen enquêtes bij de ouders (Vanpée e.a., 2000), waar een beeld verkregen werd van het gebruik van kinderopvang en de rol van de grootouders daarbij.

2. Betrokkenheid bij de kinderopvang

In deze rubriek onderzoeken we de opvangsituatie bij de *regelmatig betrokken grootouders*. We schetsen een beeld vanuit het standpunt van de grootouders voor de groep kleinkinderen die opgevangen wordt. Van onze steekproef van 48 grootouders vangen er 20 of 41,6% regelmatig een of meerdere kleinkinderen op, 11 of 22,9% doen dit beperkt (d.w.z. niet wekelijks, maar alleen tijdens vrije schooldagen, vakanties en/of in bijzondere omstandigheden) en 17 of 35,4% vangt zelden of nooit kleinkinderen op.

Aangezien we werkten met een quota-steekproeftrekking waarbij gezocht werd naar betrokken en niet-betrokken grootouders, komt deze verdeling niet noodzakelijk overeen met de verdeling in de populatie.¹

Net zoals bij de Vlaamse grootouders zien we dat de onderzochte situatie een momentopname is, aangezien 64,7% van de op het huidige ogenblik niet-betrokken grootouders in het verleden wel kleinkinderen opving.

2.1 Kenmerken van de grootouders

In de volgende tabellen bekijken we enkele *sociaaldemografische kenmerken* en de verschillen tussen de allochtone grootouders en de modale groep. Voor wat betreft de significantie van de verschillen tussen de percentages, kunnen we als vuistregel voor deze twee groepen aannemen dat vanaf ongeveer 6% een gevonden verschil ook statistisch significant is op het 1%-niveau.

Wanneer we kijken naar de *leeftijd* (tabel 6.1), dan zien we dat allochtone grootouders gemiddeld zo'n 10 jaar jonger zijn dan de modale, Vlaamse grootouders: bij de grootmoeders zit het merendeel in de leeftijdsgroep 45-49 jaar, bij de grootvaders in de groep 50-54 jaar. De modale groep grootouders behoort vooral tot de groep 55-64 jaar. Ook het leeftijdsverschil tussen grootvader en grootmoeder is bij de allochtone groep veel groter.

Tabel 6.1 Leeftijd van de grootouders (in %)

Leeftijd	Allochtone grootouders (n=48)		Modale groep (n=1 971)	
	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader
Gemiddelde	51,9	57,1	61,1	62,6
<45 j.	8,5	2,9	1,0	0,5
45-49 j.	42,6	8,6	4,7	4,3
50-54 j.	19,2	37,1	15,7	12,1
55-59 j.	6,4	14,3	25,6	22,5
60-64 j.	17,0	20,0	26,4	26,3
65-69 j.	6,4	8,6	16,0	18,1
70-74 j.	-	5,7	7,9	12,5
75-79 j.	-	2,9	1,8	2,8
>80 j.	-	-	0,7	1,1

Bekijken we het *aantal kinderen*, dat stellen we vast dat de allochtone grootouders gemiddeld 5,6 kinderen hebben tegenover 2,8 voor de modale groep (tabel 6.2).

¹ In vroeger onderzoek stelden we vast dat het percentage allochtone ouders dat regelmatig gebruik maakt van kinderopvang veel lager is dan bij de modale groep: 12,9% versus 61,6% (Vanpée e.a., 2000: 231).

Tabel 6.2 Gezins situatie van de grootouders (in %)

	Allochtone grootouders (n=48)	Modale groep (n=1 971)
<i>Aantal kinderen</i>		
Gemiddelde	5,6	2,8
1 kind	-	13,8
2 kinderen	4,3	38,3
3 kinderen	4,3	23,6
4 kinderen	17,0	13,3
5 kinderen	23,4	5,5
6 kinderen	25,5	2,9
7 of meer kinderen	25,5	2,8
<i>Gezinsgrootte gezin grootouders</i>		
Gemiddelde	5,1	2,1
1 persoon	2,1	15,6
2 personen	10,4	66,1
3 personen	4,2	12,9
4 personen	16,7	3,6
5 personen	22,9	1,4
6 personen	18,8	0,4
7 personen	16,7	0,1
8 personen	8,3	-
<i>Gemiddelde woonafstand van de kinderen (in km)</i>		
<5 km	74,4	40,0
5-10 km	11,6	24,3
>10 km	13,9	35,8

Een ruime meerderheid heeft meer dan 3 kinderen, wat bij de modale groep bijna uitzonderlijk is.²

Wat de *gezinsgrootte* betreft, zien we dat gezinnen van allochtone grootouders, onder meer samenhangend met de leeftijd, nog meer kinderen thuis hebben dan de modale groep (gemiddeld nog 3,1 inwonende kinderen of andere inwonenden). Zoals we verder zullen zien wonen in een drietal gezinnen zelfs gehuwde kinderen met kleinkinderen nog in. Men spreekt in dit verband van *multigenerationele gezinnen* (zie ook: Vanpée e.a., 2000: 229).

De *gemiddelde woonafstand* is ook beperkter: in drie kwart van de gevallen wonen de kinderen gemiddeld binnen een straal van 5 kilometer, tegenover slechts 40% voor de modale ouders. Dit komt echter eveneens doordat de kinderen soms nog

² Eén van de Marokkaanse interviewers gaf in dit verband aan dat het gebrek aan een sluitend vangnet door de sociale zekerheid in de Marokkaanse cultuur nog steeds één van de belangrijkste redenen is waarom vrouwen voor een groot gezin kiezen. Vanaf het moment dat ouders zich minder kunnen beredderen, beginnen kinderen meer en meer de zorg voor hun ouders op te nemen. Deze vorm van reciprociteit wordt hen van kleinsafaan aangeleerd (zie ook verder).

inwonend zijn. Wanneer we de uitwonende kinderen afzonderlijk bekijken, dan komen we uit op gemiddeld 9,5 km, wat vergelijkbaar is met de modale groep.

Het *totaal aantal kleinkinderen* (voor alle leeftijden) per allochtone grootouder bedraagt gemiddeld 4,8 (versus 3,9 bij de modale grootouders), waaronder 0,4 oudere kleinkinderen (tabel 6.3).

Tabel 6.3 Aantal kleinkinderen van de grootouders (in % of gemiddelden)

	Allochtone grootouders (n=48)	Modale groep (n=1 971)
<i>Aantal kinderen</i>		
Gemiddelde	4,8	3,9
1 kleinkind	17,1	14,6
2 kleinkinderen	24,4	26,2
3 kleinkinderen	4,9	15,0
4 kleinkinderen	7,3	15,1
5 kleinkinderen	12,2	7,6
6 tot 10 kleinkinderen	17,1	17,0
11 tot 20 kleinkinderen	9,8	1,1
Meer dan 20 kleinkinderen	0	0,3
<i>Aantal kleinkinderen naar leeftijdsgroep (gemiddelden)</i>		
Niet-schoolgaande kleinkinderen	1,2	0,9
Kleinkinderen in de kleutersschool	1,6	1,0
Kleinkinderen in de lagere school	1,6	1,2
Oudere kleinkinderen	0,5	0,9

De regelmatig betrokken grootouders hebben gemiddeld 5 kleinkinderen, de beperkt betrokkenen 4,2 en de niet-betrokkenen 5,3 (niet in de tabel). Het absoluut aantal kleinkinderen varieert daarbij van 1 tot 17. Globaal genomen hebben de allochtone grootouders dus *meer kleinkinderen* dan de Vlaamse grootouders en deze kleinkinderen zijn over het algemeen ook *jonger*. Dat de verschillen niet nog groter zijn - wat men zou kunnen verwachten rekening houdend met het grotere aantal eigen kinderen - kan te maken hebben met de gemiddeld jongere leeftijd van de grootouders, waardoor de gezinnen van de kinderen nog niet volledig gerealiseerd zijn.

In de onderstaande tabel geven we een overzicht van het *opleidingsniveau* en het *beroep* van de grootouders.

Tabel 6.4 Opleidingsniveau en beroep van de grootouders (in %)

	Allochtone grootouders (n=48)		Modale groep (n=1 971)	
	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader
<i>Opleidingsniveau</i>				
Geen diploma	70,8	53,5	13,6	9,0
Lager onderwijs	27,1	46,5	20,3	17,3
Lager secundair onderwijs	2,1	-	30,6	28,3
Hoger secundair onderwijs	-	-	20,3	25,0
Hoger onderwijs	-	-	14,4	20,1
Andere	-	-	0,7	0,3
<i>Beroep (of vroeger beroep)</i>				
Arbeider	17,2	87,5	14,7	33,6
Bediende (kader)	-	-	18,7	28,8
Ambtenaar (ook onderwijzend personeel)	-	2,5	10,3	16,1
Zelfstandige (of meewerkende echtgenote)	2,1	5,0	12,9	16,5
Beoefenaar vrij beroep	-	-	1,1	2,2
Geen beroep	74,5	5,0	39,8	0,0
Ander	-	-	2,6	2,8

Er zijn grote verschillen qua opleidingsniveau en beroep tussen beide grootoudersgroepen en dit zowel voor de grootvaders als de grootmoeders. Alle bevraagde migranten (van de eerste generatie) genoten slechts een beperkte scholing en waren vooral arbeider of, voor de grootmoeders, huisvrouw.

Uit de volgende tabel blijkt bovendien dat bij de allochtone grootouders een ruime groep niet meer arbeidsactief is, niettegenstaande de nog relatief jonge leeftijd. Bij de allochtone grootmoeders hangt dit samen met het groot aantal huisvrouwen. De allochtone grootvaders zijn meer dan de modale groep op invaliditeit of werkloos. Geen enkele allochtone grootouder wijzigde de werksituatie omwille van de kinderopvang van de kleinkinderen (niet in tabel).

Tabel 6.5 Werksituatie van de grootouders (in %)

	Allochtone grootouders (n=48)		Modale groep (n=1 970)	
	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader
<i>Huidige tewerkstellings-situatie</i>				
Voltijds werkend	6,7	11,9	8,3	25,1
Deeltijds werkend	-	2,4	6,6	2,2
Ziekteverlof of invaliditeit	4,4	11,9	1,8	4,9
Loopbaanonderbreking	-	-	0,3	0,1
Verlof zonder wedde	-	-	0,2	0,3
Werkloos	4,4	16,7	5,4	4,3
Brugpensioen	-	11,9	4,3	15,2
Gewoon pensioen	-	38,1	31,9	42,9
Huisvrouw/huisman	75,6	2,4	38,5	1,6
Andere	8,9	4,8	2,9	3,4
Aantal uren tewerkgesteld per week (werkenden, mediaan)	26	32	25,8	37,8
Aantal dagen tewerkgesteld per week (werkenden, mediaan)	6	5	4,1	4,6

Slechts twee allochtone grootouders (6,3%) verlenen hulp aan hulpbehoevende familieleden of derden in vergelijking met gemiddeld 24% voor de modale groep. Dit kan te maken hebben met de nog lagere gemiddelde leeftijd, maar ook met het feit dat de ouders van de grootouders, waar de mantelzorg toch in veel gevallen op gericht is, vaak niet in België verblijven, maar in Turkije of Marokko.

We kunnen besluiten dat de allochtone groep grootouders doorgaans jonger is, een groter gezin heeft of had met nog meer inwonende kinderen en meer kleinkinderen telt. De groep vertoont ook een lager opleidingsprofiel en omvat meer niet-actieven dan de modale groep.

2.2 Kenmerken van de opvangsituatie

2.2.1 Aantal opgevangen kleinkinderen

Het aantal opgevangen jonge kleinkinderen (regelmatig of beperkt) varieert van 1 tot 15. Door de regelmatig betrokken grootouders worden gemiddeld 1,6 kleinkinderen opgevangen: 9 grootouders vangen 1 kleinkind op, 9 grootouders 2 kleinkinderen en 2 grootouders 3 kleinkinderen. Dit aantal is lager dan bij de modale groep, waar het gemiddelde 2,5 kleinkinderen bedroeg. Ook vangen 5 grootouders daarnaast nog beperkt kleinkinderen op. Bij drie opvangsituaties gaat het om

inwonende kleinkinderen waarvan 4 kleinkinderen worden opgevangen. Opvang werd hier gedefinieerd als inspringen wanneer de ouders afwezig zijn. Uiteraard is de grens hier moeilijk te trekken.

Een mogelijke verklaring voor het feit dat minder kleinkinderen worden opgevangen is, aldus één van de Marokkaanse interviewsters, dat de eerste generatie Marokkanen meestal zelf veel kinderen heeft grootgebracht en dan meestal ook verheugd is wanneer het laatste kind op eigen benen staat. Op dat moment hebben de grootouders al zoveel meegemaakt dat ze eindelijk eens willen rusten. Ze zijn zodanig uitgeput dat ze verwachten dat de rollen worden omgedraaid: hun kinderen moeten nu maar eens tijd voor hen maken.

Tabel 6.6 Aantal opgevangen kleinkinderen bij grootouders met regelmatige opvang (in %)

	Allochtone grootouders (regelmatig betrokkenen) (n=20)	Modale groep (regelmatig betrokkenen) (n=939)
Gemiddelde	1,6	2,5
1 kleinkind	45	21,0
2 kleinkinderen	45	31,9
3 kleinkinderen	10	18,2
4 kleinkinderen	-	11,4
5 kleinkinderen	-	6,3
6 tot 10 kleinkinderen	-	10,0
Meer dan 10 kleinkinderen	-	1,0
		0,4

2.2.2 Betrokkenheid van de grootouders in aantal uren

In de volgende tabel geven we een overzicht van het *aantal uren per week* dat grootouders in totaal voor alle kleinkinderen samen betrokken zijn bij de kinderopvang. Zowel de uren tijdens het weekend als de opvang 's nachts werden meegerekend.

Tabel 6.7 Aantal uren per week betrokken bij kinderopvang (gemiddeld en in %, grootouders met regelmatige opvang, week en weekend samen, alle opgevangen kleinkinderen)

	Allochtone grootouders (regelmatig betrokkenen) (n=20)	Modale groep (regelmatig betrokkenen) (n=939)
Gemiddelde	28,9	25,9
<5 uur	-	3,4
5-9 uur	-	11,9
10-14 uur	12,5	19,0
15-19 uur	12,5	11,4
20-24 uur	12,5	16,6
25-29 uur	-	5,2
30-34 uur	18,8	8,8
35-39 uur	25,0	2,3
40 uur of meer	18,8	21,5
<15 uur	12,5	34,3
15-29 uur	25,0	33,2
30 of meer	62,6	32,6

Gemiddeld zijn de allochtone grootouders 28,9 uren in de week met de opgevangen kleinkinderen, een ruime groep van ongeveer 60% zelfs 30 uur of meer. De opvang is bijgevolg intensiever dan bij de modale groep, waar het gemiddelde 25,9 uur bedroeg en slechts ongeveer 30% van de grootouders 30 uur of meer betrokken was.³

Ook gebeurt het frequenter dat kleinkinderen *in het weekend of 's nachts* worden opgevangen: 35% van de grootouders (versus 10,5% voor de modale groep) vangt ook de kleinkinderen in het weekend op en 25% ook 's nachts (versus 12,5% voor de modale groep). Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat allochtonen meer nacht- en weekendwerk verrichten, hoewel we dit in het kader van voorliggend onderzoek voor de bevraagde groep niet hebben onderzocht.

2.2.3 Samenstelling van de opgevangen groep

We zien dat allochtone grootouders in grote mate alleen *niet-schoolgaande kleinkinderen* opvangen en minder oudere kleinkinderen. Bij de modale groep is dit net

³ De cijfers voor de allochtone groep lijken af te wijken van in vroeger onderzoek vastgestelde gegevens over het aantal uren dat kinderen uit allochtone gezinnen worden opgevangen. Hieruit bleek dat kinderen uit allochtone gezinnen die regelmatig naar de opvang gaan doorgaans minder uren per week worden opgevangen dan kinderen uit de modale groep, wat te verklaren is door de lagere participatiegraad van allochtone moeders aan de arbeidsmarkt (Vanpée e.a., 2000: 231-232). In voorliggend onderzoek betreft het evenwel het totaal aantal uren dat grootouders aan opvang van hun kleinkinderen besteden en niet aan het aantal uren per kind.

omgekeerd. Het feit dat de meeste allochtone ouders waarop het onderzoek betrekking heeft, buiten de grootouders geen beroep doen op een andere vorm van (formele) opvang (zie verder), is een mogelijke verklaring.

Tabel 6.8 Samenstelling naar leeftijdsgroep van de groep regelmatig opgevangen kleinkinderen (in %)

	Allochtone grootouders (regelmatig betrokkenen) (n=20)	Modale groep (regelmatig betrokkenen) (n=939)
Alleen niet-schoolgaande kinderen	45	27,9
Niet-schoolgaande en schoolgaande kinderen	30	25,3
Alleen schoolgaande kinderen	25	46,7

Wanneer er verschillende kleinkinderen opgevangen worden komen ze, net zoals bij de modale groep, meestal uit 1 of 2 gezinnen.

Tabel 6.9 Aantal betrokken gezinnen (in %)

	Allochtone grootouders (regelmatig betrokkenen) (n=20)	Modale groep (regelmatig betrokkenen) (n=939)
Een gezin (slechts een kleinkind)	45	46,6
Een gezin (meerdere kleinkinderen)	20	24,8
2 gezinnen	15	20,9
3 gezinnen	10	5,2
4 of meer gezinnen	0	2,6
Onbekend	10	-

2.2.4 Bijkomende opvang van de kleinkinderen

Een belangrijke vaststelling is dat de opvang bij de grootouders, op één uitzondering na waarbij tevens een beroep wordt gedaan op een kinderdagverblijf, doorgaans de *enige opvang* is voor het kleinkind. Dit is een mogelijke verklaring voor het groter percentage opgevangen niet-schoolgaande kinderen in vergelijking met de modale grootouders. In paragraaf 3.2 gaan we op zoek naar mogelijke motieven van de ouders die de keuze voor opvang door de grootouders bepalen.

2.2.5 Opnemen van bijkomende taken

In vergelijking met de modale groep zien we tevens dat allochtone grootouders *minder bijkomende taken* opnemen. Toch springt één op vier grootouders in bij het

ophalen en/of brengen van de kleinkinderen van en naar huis en het overnemen van huishoudelijke taken. Indien er bijkomende taken worden opgenomen, is dit bijna uitsluitend het werk van de grootmoeder. Voor een drietal situaties waar de kinderen met de kleinkinderen nog inwonen bij de ouders lopen deze taken uiteraard veel meer door mekaar.

Tabel 6.10 Bijkomende opgenomen taken van de grootouders (in %, meerdere antwoorden zijn mogelijk)

	Allochtone grootouders (regelmatig betrokkenen) (n=20)		Modale groep (regelmatig betrokkenen) (n=939)	
	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader
Ophalen en/of brengen kleinkinderen van en naar school	-	-	21,3	22,0
Ophalen en/of brengen kleinkinderen van en naar huis	25	5	41,8	38,8
Helpen bij de hobbybeoefening (muziek, sport, ...): naar toe brengen, helpen beoefenen	-	-	9,6	11,0
Helpen bij het huiswerk	5	0	16,8	8,5
Indien nodig doktersbezoeken regelen, naar de dokter brengen, bezoeken consultatiebureau Kind en Gezin, ...	15	0	20,8	6,7
Huishoudelijke taken overnemen van de ouders van het kleinkind (de was doen, maaltijden bereiden wanneer ouders blijven eten ...)	25	0	34,7	6,6
Andere taken	5	0	10,3	5,4
Geen bijkomende taken	55	95	23,3	14,9

De plaats van de opvang is in het merendeel van de gevallen, net zoals bij de Vlaamse grootouders, de woning van de grootouder.

Tabel 6.11 Plaats van de opvang (in %)

	Allochtone grootouders (regelmatig betrokkenen) (n=20)	Modale groep (regelmatig betrokkenen) (n=939)
In de woning van de grootouder(s)	90	70,0
In de woning van de ouders van het kleinkind	-	6,1
In beide woningen	10	23,4
Andere situatie	-	0,5

3. Redenen voor de opvang

In deze rubriek proberen we na te gaan waarom allochtone grootouders zich engageren voor de opvang van de kleinkinderen. We bekijken eerst de *rolopvattingen* van de allochtone grootouders i.v.m. kinderopvang en daarna de *motieven* van de ouders en grootouders. In derde instantie onderzoeken we de *grenzen* inzake kinderopvang voor de betrokken en niet-betrokken grootouders.

3.1 Opvattingen

We vroegen de allochtone grootouders te reageren op hetzelfde lijstje uitspraken als de Vlaamse grootouders: de voor- of nadelen van opvang door de grootouders voor de grootouders, het kleinkind of de ouders.

In verband met de inpassing van de opvang van de kleinkinderen in het levensproject van de grootouders, stellen we enkele toch wel opmerkelijke verschillen vast (tabel 6.12).

Tabel 6.12 Voor- of nadelen voor de grootouders (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Allochtone grootouders (n=48)	Modale groep (n=1 971)
<i>Mogelijke voordelen</i>		
Grootouders kunnen op die manier hun kinderen nog helpen	74,5	83,7
De grootouders beleven er plezier aan het kleinkind eens alleen voor zich te hebben	53,2	72,7
De familiebanden worden er door versterkt	66,0	66,7
Grootouders behouden zo het contact met de jongere generatie	23,4	64,0
Andere voordelen	14,9	5,8
<i>Mogelijke nadelen</i>		
Grootouders kunnen niet tegelijkertijd opvoeder en grootouder zijn	12,8	11,1
Grootouders verliezen hun vrijheid en hebben recht op het genot van hun vrije dagen	6,4	20,5
Kinderen opvangen is te vermoeiend voor oudere mensen	42,6	25,2
Grootouders hebben het moeilijk hun grenzen te laten respecteren door de ouders (bijvoorbeeld omtrent de uren, de soepelheid, ...)	25,5	8,6
Andere nadelen	14,9	6,2

Allochtone grootouders zien om te beginnen voor zichzelf *minder voordelen en meer nadelen* van de opvang van kleinkinderen dan de Vlaamse groep. Vooral het idee van op die manier nog contact te houden met de jongere generatie lijkt hen

vreemd. Dit zal voor een gedeelte te maken hebben met de nog jeugdige leeftijd van deze grootouders en met het feit dat men zelf nog inwonende kinderen heeft. Ook het kunnen *helpen* van de kinderen of plezier kunnen beleven aan het kleinkind lijkt minder grootouders aan te spreken. Dat de *familiebanden* er door worden versterkt, vinden dan weer evenveel allochtone grootouders als Vlaamse. Bij de nadelen benadrukt men veel sterker het *vermoeiende* van de opvang en de moeilijkheid om de *grenzen* te laten respecteren.

I.v.m. de *pedagogische kwaliteit* voor het kleinkind zien we eveneens verschillen (tabel 6.13).

Tabel 6.13 Voor- of nadelen voor het kleinkind (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Allochtone grootouders (n=48)	Modale grootouders (n=1 971)
<i>Mogelijke voordelen</i>		
De oudere generatie weet goed hoe ze kinderen moet opvoeden	34,0	25,1
Bij de grootouders is er een gezinssfeer en de opvang is er persoonlijk	63,8	57,7
Grootouders kunnen veel tijd besteden aan het kind	34,0	68,2
Het kleinkind kent de grootouders goed	59,6	73,3
De relatie van de grootouders met het kleinkind is belangrijk voor het kind	48,9	70,8
Andere voordelen	10,6	3,4
<i>Mogelijke nadelen</i>		
Grootouders hebben de neiging de kleinkinderen te verwennen of overbezorgd te zijn	55,3	49,3
De oudere generatie heeft andere waarden die soms niet meer van deze tijd zijn	17,0	18,6
Grootouders zijn oudere mensen en kinderen moeten door jonge mensen opgevangen worden	6,4	6,1
Bij de grootouders zijn er te weinig andere kinderen en dit is niet goed voor het kind	6,4	12,7
Andere nadelen	6,4	2,6

In vergelijking met de modale grootouders, zijn de bevraagde allochtone grootouders meer van mening dat de oudere generatie *goed weet hoe ze kinderen moet opvoeden*. Aspecten zoals de tijd die men aan het kleinkind kan besteden, het feit dat het kleinkind de grootouders beter kent indien deze het opvangen en het belang voor het kind van de relatie die grootouders met het kleinkind hebben worden lager ingeschat dan bij de modale groep. De *gezinssfeer en het persoonlijk contact* worden door beide groepen grootouders als belangrijk aangeduid.

De *nadelen* voor het kleinkind zijn vergelijkbaar met de modale groep. Alleen vrezende meer allochtone grootouders voor verwenning en is men minder van mening dat er bij de grootouders te weinig andere kinderen zijn en dat dit niet goed is voor het kind. Dit is eerder verwonderlijk aangezien de bevroegde allochtone grootouders gemiddeld minder kleinkinderen opvangen dan de modale groep.

Ook i.v.m. de opvattingen over voor- en nadelen voor de *ouders* zijn de allochtone grootouders kritischer dan de modale groep (tabel 6.14).

Tabel 6.14 Voor- of nadelen voor de ouders (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Allochtone grootouders (n=48)	Modale grootouders (n=1 971)
<i>Mogelijke voordelen</i>		
Ouders zijn geruster want van de grootouders weet men tenminste wat men er aan heeft	66,0	74,5
De opvoeding verloopt er volgens de familie-traditie	40,4	42,7
Met de grootouders kunnen de ouders goede afspraken maken	31,9	61,1
Opvang door de grootouders is goedkoper	51,1	61,4
De opvang kan soepel inspelen op de noden van de ouders	55,3	65,9
Andere voordelen	14,9	3,2
<i>Mogelijke nadelen</i>		
Grootouders komen dan te dicht te staan bij het gezin van de kleinkinderen	8,5	7,5
Het kind gaat zich soms meer hechten aan de grootouders dan aan de ouders	40,4	15,8
Grootouders hebben een andere aanpak waardoor de ouders soms in de problemen komen (bijvoorbeeld het kind luistert niet meer naar de ouders, ...)	29,8	13,4
Andere nadelen	4,3	2,1

Zo zijn veel minder allochtone grootouders van mening dat ouders met de grootouders goede afspraken kunnen maken. Hier staat tegenover dat heel wat allochtone grootouders van mening zijn dat zij een andere aanpak hebben, waardoor de ouders soms in de problemen komen. Het *'generatieconflict'* en de hiermee vaak samenhangende *'cultuurkloof'* speelt hier m.a.w. sterker dan bij de modale groep. Dit bleek ook reeds uit het onderzoek 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000). Ook zijn in vergelijking met de modale ouders meer allochtone grootouders van mening dat het kind zich meer zou kunnen hechten aan de grootouders dan aan de ouders.

3.2 Motieven voor de opvang

We bekijken eerst de motieven van de ouders, gezien door de bril van de grootouders.

Tabel 6.15 Redenen van de ouders om een beroep te doen op de grootouders (in %, per kleinkind, meerdere redenen zijn mogelijk)

	Allochtone grootouders (n=20)	Modale groep (regelmatig betrokken) (n=939)
<i>Motieven i.v.m. de grootouders</i>		
De ouders wilden er ons een plezier mee doen	5	19,2
<i>Motieven i.v.m. het kleinkind</i>		
De ouders vinden opvang door de grootouders het beste voor het kleinkind	55	51,1
Het kleinkind wilde het zelf graag	20	19,9
<i>Motieven i.v.m. de ouders</i>		
Het kwam het best uit gezien de werkuren van de ouders (het kind kan bij ons vroeg komen of laat blijven ...)	30	33,0
Het kwam het best uit omwille van de bereikbaarheid (het is dichtbij huis, dichtbij het werk, dichtbij de school ...)	20	26,5
De ouders zochten de goedkoopste oplossing	40	19,1
De ouders zochten aanvullende opvang voor de onthaalmoeder, de crèche ...	10	15,6
De ouders vonden geen andere opvang	25	4,1
Het kwam het best uit omdat de ouders bij ons inwonen	10	-
<i>Andere motieven</i>	15	-

Door de ouders wordt – althans volgens de grootouders – blijkbaar minder belang gehecht aan de opvang door de grootouders omwille van de sociaal-emotionele voldoening van de grootouders, doch meer omwille van het *financiële motief* ('de ouders zochten de goedkoopste oplossing') en de *noodzaak* ('de ouders vonden geen andere opvang').⁴ Blijkbaar denkt men in allochtone milieus veel zakelijker over kinderopvang door de grootouders dan bij de modale groep waar dit meer gezien wordt als een element van persoonlijke verrijking.

⁴ Uit het vroegere HIVA-onderzoek waarbij de ouders zelf werden bevraagd, bleek bovendien dat diverse bevraagde allochtone ouders de mogelijkheid tot opvang in een kinderdagverblijf of een opvanggezin niet kennen, wat aanleiding geeft tot vooroordelen en/of foutieve opvattingen over deze opvangvormen (Vanpée e.a., 2000: 236).

Andere redenen waren meer specifiek: 'de moeder heeft sinds kort een tweede kind waar zij vooral haar aandacht aan wil geven' of 'de vader van kleinkind is aan het revalideren na een zware ziekte'. Hierbij gaat het om de nood aan wat we in vroeger onderzoek omschreven als '*occasionele opvang*' (Vanpée e.a., 2000: 232). Eén van de allochtone grootouders geeft aan angst te hebben dat de kleinkinderen in de formele opvang varkensvlees zouden krijgen, wat indruist tegen hun godsdienstige gebruiken.⁵

De motieven van de *grootouders* zelf, stellen we voor in volgende tabel.

⁵ Voor een uitgebreide analyse van de opvattingen van allochtone ouders over diverse formele en informele opvangvormen: zie: Vanpée e.a. (2000: 236 e.v.).

Tabel 6.16 Motieven voor de grootouders met regelmatige opvang om kleinkinderen op te nemen (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Allochtone grootouders (n=20)	Modale groep (regelmatig betrokken) (n=939)
<i>Motieven die met de grootouders te maken hebben</i>		
We vinden het voor onszelf aangenaam (bijvoorbeeld om het kleinkind meer te zien, we vinden het leuk, ...)	65,0	83,1
We vinden het voor onszelf nuttig (het is de beste manier is om jong te blijven, we behouden zo het contact met de volgende generatie ...)	20,0	52,1
We hebben toch veel vrije tijd	25,0	33,9
Ook onze ouders vingen onze kinderen op	10,0	18,4
We deden het reeds voor een ander kleinkind en wilden iedereen gelijk behandelen	20,0	29,2
Later zullen onze kinderen ook voor ons zorgen mocht het nodig zijn	15,0	7,8
Het is de traditie in onze cultuur dat grootouders de kleinkinderen opvangen	15,0	-
Andere motieven in verband met de grootouders	15,0	8,8
<i>Motieven die met het kleinkind te maken hebben</i>		
We vinden opvang door de grootouders het beste voor het kleinkind	65,0	56,2
We wilden liever niet dat het kleinkind (zo dikwijls) naar een onthaalmoeder of een kinderdagverblijf ging	35,0	41,2
Het kleinkind wilde het zelf en we wilden het een plezier doen	25,0	21,2
We wilden het kleinkind helpen omdat het een handicap heeft, gezondheidsproblemen heeft	0,0	3,2
...		
We wilden het kleinkind helpen omdat er moeilijkheden zijn op school, gedragsproblemen	0,0	0,9
Andere motieven in verband met het kleinkind	35,0	7,8
<i>Motieven die met de ouders te maken hebben</i>		
We wilden de ouders helpen omdat ze in een moeilijke gezinssituatie zitten	30,0	14,0
We wilden de ouders helpen omdat ze in een moeilijke financiële situatie zitten	5,0	9,9
We voelden ons min of meer verplicht (bijvoorbeeld omdat men geen opvang vond ...)	20,0	10,2
Andere motieven in verband met de ouders	55,0	36,6

De motieven van de allochtone grootouders vormen grosso modo een spiegelbeeld van deze van de allochtone grootouders: men legt in vergelijking met de

modale grootouders veel minder de nadruk op de voldoening die men eruit puurt (sociaal-emotioneel, i.v.m. de inpassing in het eigen levensproject) en meer nadruk op het utilitaire ('we wilden de ouders helpen', 'de ouders vonden geen opvang'), op de reciprociteit ('later zullen onze kinderen ook voor ons zorgen mocht het nodig zijn') en op de traditie. Zo is het in de Marokkaanse en Turkse culturen traditioneel de gewoonte dat problemen in de mate van het mogelijke opgelost worden in de grootfamilie die bestaat uit familieleden en vrienden; alleen indien er binnen deze groep geen antwoord wordt gevonden op de hulpvraag, doet men een beroep op buitenstaanders (Van de Voorde, 1993; Luyckx, 2000 in: Vanpée e.a., 2000: 235).

Andere motieven of commentaren waren: 'crèches zijn nog niet toegankelijk voor Marokkaanse kinderen', 'we hebben angst om de eigen cultuur te verliezen', 'ik voelde me verplicht aangezien ik bijna al mijn kleinkinderen heb opgevangen', 'voor de ouders is het ook gemakkelijker', 'ik wou mijn dochter helpen omdat zij er steeds staat voor ons', 'we willen de ouders ondersteunen en de mogelijkheid bieden om verder te kunnen werken', 'we wilden de ouders een beetje tijd laten maken voor hun twee', 'de ouders zijn zelfstandigen, hebben geen vaste uren, het is moeilijk om zo'n flexibele opvang te vinden'.

Deze opmerkingen verwijzen enerzijds naar de *drempel* tot de reguliere opvangvoorzieningen die blijkbaar toch nog voor diverse allochtone ouders en grootouders speelt en anderzijds naar de vraag naar *flexibele opvang* (zie in dit verband ook: Vanpée e.a., 2000).

3.3 Grenzen voor betrokkenen en niet-betrokkenen

Waar eindigt de betrokkenheid of waarom is men nog niet meer betrokken? Bij vergelijking van de beide volledige groepen - allochtonen en modale groep - stellen we vast dat allochtone grootouders meer de nadruk leggen op de beperkingen van de vraag (het is niet nodig) dan op de beperkingen van het aanbod (grootouders zijn niet bereid of onbeschikbaar) (tabel 6.17).

Tabel 6.17 Redenen voor beperkingen van de kinderopvang (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Allochtone grootouders (n=48)	Modale grootouders (n=1 971)
<i>Beperkingen van het aanbod</i>		
Wij wilden niet (nog) meer betrokken zijn (of: wij doen het liever niet)	32	60,6
Wij (de grootouders) zijn niet (meer uren) beschikbaar	12	37,8
<i>Beperkingen van de vraag</i>		
Het is niet nodig (de ouders vangen het kindje op, de andere grootouders, ...)	74	40,5
De ouders wensen het niet	6	34,9
Het kleinkind (of de kleinkinderen) wenst het niet	2	3,7
Andere redenen	17	6,5

De principiële bereidheid bij de allochtone grootouders is m.a.w. groter dan bij de modale groep. Doordat er geen vraag is (o.m. omwille van de lagere arbeidsparticipatie van allochtone ouders) wordt dit potentieel niet volledig benut.

Dit lijkt enigszins in tegenspraak met de resultaten omtrent opvattingen over kinderopvang door grootouders waar allochtone grootouders meer nadelen dan voordelen zagen. Toch hoeft het één het ander niet uit te sluiten en ook al is men niet overtuigd van de weldaden (vooral voor de grootouders) dat nog niet wil zeggen dat men de ouders niet wil helpen. We stelden hoger reeds vast dat allochtone grootouders kinderopvang vooral vanuit een utilitair perspectief zien.

We kunnen deze vraag ook bekijken naargelang de *betrokkenheid* van de allochtone grootouders. Gezien de kleine aantallen respondenten, geven we enkel de grote lijnen weer, zonder gedetailleerde tabellen.

Zo stellen we vast dat er naar de *regelmatig betrokken* allochtone grootouders toe (n=20) doorgaans geen vraag is van de ouders om hun kinderen meer op te vangen.

Een deel van de grootouders die *beperkt of niet betrokken* zijn (n=28), geven wel aan niet bereid te zijn om hun kleinkinderen nog meer op te vangen. Daarmee antwoorden ze gelijkaardig als de modale groep. De beperkt betrokken grootouders vinden doorgaans dat ze al genoeg opvangen. De grootouders die zelden of nooit hun kleinkinderen opvangen en ook in de toekomst niet meer betrokken willen zijn, geven onder meer als reden dat ze het niet (meer) aankunnen, dat er te veel kleinkinderen zijn en dat men het niet goed vindt voor de kleinkinderen dat de grootouders hen te veel opvangen. Het is voor de beperkt of niet betrokkenen echter ook niet altijd nodig om hun kleinkinderen meer op te vangen. Bij een deel van de allochtone grootouders die beperkt of zelden of nooit de kleinkinderen

opvangen, wensen de ouders bovendien niet dat de grootouders (meer) inspringen. Sommige ouders wensen de grootouders er niet mee te belasten. Enkele respondenten geven aan dat hun kleinkind liever naar de 'gewone opvang' gaat (crèche, onthaalmoeder, opvang in of buiten de school). Een andere belangrijke reden om het aanbod te beperken en die specifiek verband houdt met de situatie van de allochtone grootouders in Vlaanderen is de jaarlijkse vakantieperiode naar het 'thuisland' ('tijdens de zomervakantie gaan de grootouders naar Turkije en dan gaat het kind naar het kinderdagverblijf').

3.4 Dagdagelijkse grenzen van de opvang

In vergelijking met de modale groep stellen allochtone grootouders naar de ouders van de kleinkinderen minder regels i.v.m. de opvang (35% versus 49,1% voor de modale groep). Als men al regels stipuleert, dan betreft het vooral het beginuur en het einduur van de opvang.

4. Evaluatie van de opvang

4.1 Vragen i.v.m. de kinderopvang

Net als de modale grootouders, kunnen ook allochtone grootouders die kinderopvang opnemen te maken krijgen met heel wat vragen. In de onderstaande tabel vatten we er enkele samen.

Tabel 6.18 Vragen i.v.m. de kinderopvang (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Allochtone groot- ouders (regelmatig betrokkenen) (n=20)	Modale grootouders (regelmatig betrokkenen) (n=939)
Ja, er zijn vragen:	44,5	23,6
Vragen over de opvoedkundige aanpak (bijvoorbeeld over opvoedingsstijl, spelen, belonen of straffen, verwennen, ...)	21,1	14,3
Vragen over de verzorging (bijvoorbeeld over gezonde voeding, ...)	10,5	10,0
Vragen over hoe men kan overleggen met de ouders van het kleinkind (bijvoorbeeld over het stellen van grenzen, ...)	5,3	7,3
Algemene vragen voor men er aan begint (bijvoorbeeld over de moeilijkheden die men kan verwachten, afspraken die vooraf moeten gemaakt worden, de kosten die ermee verbonden zijn, ...)	5,3	6,3
Vragen over gezondheidsproblemen van jonge kinderen, omtrent ziektes, handi- caps, ...	5,3	5,2
Juridische vragen bijvoorbeeld over aansprakelijkheid, verzekeringen, ...	5,3	1,2
Andere vragen	15,8	2,3

Bijna de helft van de allochtone grootouders stelde zich reeds vragen i.v.m. de opvang van kleinkinderen, wat beduidend meer is dan bij de modale grootouders. Blijkbaar heeft men vooral meer vragen i.v.m. de opvoedkundige aanpak. In de commentaren geven enkele grootouders verdere toelichting. Zo vormen culturele verschillen een bijkomende kloof (bovenop de generatiekloof), waardoor men wat het noorden kwijt is ('men kan niets goed doen').

Daar waar de modale grootouders met vragen i.v.m. de kinderopvang vooral te rade gaan bij familieleden of vrienden, richten allochtone grootouders zich - voor zover ze al bij iemand te rade gaan - vooral naar de huisarts. Meer dan bij de modale grootouders, blijven allochtone grootouders echter met hun vragen zitten en gaan ze bij niemand te rade.

4.2 Belasting bij het opnemen van kinderopvang

In een volgende vraag wilden we nagaan of en in hoeveel gevallen de draagkracht van de allochtone grootouders overschreden wordt.

Tabel 6.19 Problemen bij het opnemen van kinderopvang (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Allochtone groot- ouders (regelmatig betrokkenen) (N=20)	Modale grootouders (regelmatig betrokkenen) (N=939)
Ja, er waren reeds problemen:	35,0	27,5
De eigen vrijetijdsbesteding komt in het gedrang (geen tijd meer voor hobby's, verenigingsleven, ...)	15	9,0
Het is nogal belastend (bijvoorbeeld het heffen en tillen, de drukte van de kin- deren, aantal kinderen dat tegelijk aanwezig is, ...)	10	16,6
Het tijdstip is soms lastig (te vroeg, te laat, onvoorzien, ...)	5	5,9
Er wordt teveel uren op ons een beroep gedaan	10	2,3
Men is teveel aan huis gebonden	5	5,0
De verantwoordelijkheid die dit meebrengt weegt soms zwaar	0	5,2
Er ontstaan spanningen met de ouders (bij- voorbeeld over de grenzen, tijdstip, aan- pak, ...)	5	1,8
Er ontstaan spanningen met de ouders over de gelijke behandeling van alle kinderen (of kleinkinderen)	10	0,6
Andere problemen	0	1,2

In vergelijking met de modale groep ervaren meer allochtone grootouders dat hun *draagkracht* wordt *overschreden* (35% versus 27,5%). Vooral het feit dat er *teveel uren* op de grootouders een beroep wordt gedaan en dat er *spanningen* ontstaan met de ouders over de gelijke behandeling van alle kinderen (of kleinkinderen) wordt door de allochtone grootouders meer aangestipt dan door de modale groep. Hetzelfde geldt voor het in het gedrang komen van de *eigen vrijetijdsbesteding*. Dit laatste is enerzijds te verklaren door het feit dat allochtone grootouders gemiddeld meer uren hun kleinkinderen opvangen. Anderzijds is het nogmaals een aanwijzing voor het feit dat allochtone grootouders de opvang van hun kleinkinderen meer als noodzaak en minder dan de modale groep als een zinvolle invulling van hun vrije tijd zien.

In tegenstelling tot de modale groep geven allochtone grootouders dan weer minder aan dat het opvangen van de kleinkinderen *fysiek te belastend* is. Dit kan te maken hebben met de gemiddeld jongere leeftijd van de grootouders. Uit de volgende tabel kunnen we evenwel afleiden dat er ook allochtone grootouders zijn met gezondheidsklachten, wat de opvang van de kleinkinderen bemoeilijkt.

Tabel 6.20 Problemen van de grootouders die de kinderopvang bemoeilijken (in %)

	Allochtone grootouders (regelmatig betrokkenen) (n=20)	Modale grootouders (regelmatig betrokkenen) (n=939)
Ja, er zijn problemen:	30	23,3
Eigen gezondheidsklachten (rugklachten, zenuwachtigheid, ...) of deze van de partner	20	16,7
Eigen werksituatie (of deze van de partner, ...)	0	3,4
We staan in voor de zorg voor andere familieleden, kennissen, ...	5	2,0
De woning is niet echt geschikt (te weinig plaats, geen tuin, ...)	0	0,2
Andere problemen	5	1,3

De problemen in verband met de kleinkinderen situeren zich voornamelijk op het vlak van de gezinssituatie (spanningen in het gezin, echtscheiding, ...) (tabel 6.21). Dit percentage ligt hoger dan bij de modale groep. Het aantal allochtone grootouders dat met kleinkinderen met gezondheidsproblemen of een handicap te maken krijgt ligt op hetzelfde niveau als voor de modale groep.

Tabel 6.21 Problemen i.v.m. de kleinkinderen (in %, meerdere antwoorden zijn mogelijk)

	Allochtone grootouders (regelmatig betrokkenen) (N=20)	Modale grootouders (regelmatig betrokkenen) (N=939)
Ja, er zijn bijzondere problemen:	10	6,7
Het kleinkind heeft gezondheidsproblemen of een handicap	5	2,7
Het kleinkind heeft gedragsproblemen, leert moeilijk op school, ...	0	0,9
Er is een moeilijke gezinssituatie (spanningen in het gezin, echtscheiding, ...)	10	1,9
Andere bijzondere omstandigheden	0	1,1

4.3 Verwachtingen i.v.m. ondersteuning

Ongeveer de helft van de allochtone grootouders zou gebruik maken van aangeboden *ondersteuning*, wat veel meer is dan bij de modale groep (tabel 6.22).

Tabel 6.22 Gewenste (bijkomende) ondersteuning i.v.m. de vragen (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Allochtone groot- ouders (regelmatig betrokkenen) (N=20)	Modale grootouders (regelmatig betrokkenen) (N=939)
Ja, ik zou gebruik maken van bijkomende ondersteuning, namelijk:	50,0	9,7
Gesprekken met andere grootouders in dezelfde situatie	0	1,8
Een informatiebrochure voor grootouders die opvang doen	15	7,8
Een dienst waar men telefonisch terecht kan met vragen	20	2,2
Een deskundige die eens langskomt	15	0,5
Andere	10	0,9

In tegenstelling tot de modale groep, denkt men hier meer aan een *dienst waar men telefonisch terecht kan* en slechts in tweede orde aan een *informatiebrochure*. Ook het voorstel om een *deskundige op bezoek* te krijgen valt in goede aarde. Gespreksrondes met andere grootouders ziet men even weinig zitten als de modale groep. Enkele grootouders willen meer informatie over *hoe men kan leven tussen twee culturen*, en in het bijzonder i.v.m. de omgang met de andere gedragingen van de kleinkinderen. Een grootmoeder wijst erop dat de moeders nu wel overal terecht kunnen, maar dat ook de grootouders nood hebben aan ondersteuning.

Ook hier peilden we in een aparte vraag naar de *rol van de overheid* in het algemeen i.v.m. de ondersteuning van de grootouders. Er kwamen 15 reacties (75% van de regelmatig betrokken grootouders), waarvan de meeste eveneens betrekking hadden op het voorzien van een of andere *geldelijke tegemoetkoming*.

5. De toekomstige betrokkenheid

Wenst men ook in de nabije toekomst (de komende 5 jaar) nog betrokken te zijn bij de kinderopvang (tabel 6.23)?

We maakten een opdeling al naargelang het grootouders met regelmatige, beperkte of zeldzame opvang betref.

Tabel 6.23 Toekomstige betrokkenheid allochtone grootouders (in %)

	Grootouders met regelmatige opvang (n=20)	Grootouders met beperkte opvang (n=11)	Niet-betrokken grootouders (n=17)
Nog evenveel	75	55	35,3
Zelfs nog meer	0	0	(wensen betrokken te zijn)
Liefst wat minder want (meerdere ant- woorden mogelijk):	25	45	
Ik (of wij) denk dat ik het niet meer zal aankunnen (omwille van gezondheidsklachten, de last, ...)	15	27,3	
Ik wil meer vrije tijd	0	0	
Ik (of de partner) ga met pensioen en we willen het rustiger aan doen	0	9,1	
Ik moet voor een ziek familielid zorgen	0	0	
Andere redenen	15	18,2	
Helemaal niet meer	0	10	

Van de grootouders die reeds *regelmatig* kleinkinderen opvangen wil niet minder dan 75% ook in de toekomst nog evenveel bij de opvang betrokken blijven. Bij de *beperkt betrokken* grootouders gaat het om iets meer dan de helft (55%). Meer opvangen ziet men evenwel niet zitten. De overige betrokken grootouders wensen hun opvanginspanningen in de toekomst liever wat af te bouwen, vooral omdat men denkt het niet meer aan te kunnen. Van de op dit moment *niet betrokken* grootouders wil één op drie in de toekomst wel bij de opvang betrokken worden.

Deze cijfers situeren zich op hetzelfde niveau als bij de modale groep. Alleen voor de grootouders met beperkte opvang waren er verschillen in die zin dat allochtone grootouders liefst wat minder willen betrokken zijn. De groepen worden hier evenwel heel klein om nog betrouwbare uitspraken te doen.

De *regelmatig betrokken* allochtone grootouders willen voornamelijk enkele dagen per week betrokken blijven bij de opvang van de kleinkinderen (tabel 6.24). Slechts 15% ziet dit elke dag van de week zitten, tijdens schoolvakanties of in bijzondere omstandigheden. Ook de *beperkt betrokken* grootouders geven de voorkeur aan opvang gedurende enkele dagen per week. Daarnaast willen zij doorgaans ook in bijzondere omstandigheden inspringen (bv. wanneer het kleinkind ziek is). Hetzelfde geldt voor de grootouders die op dit moment nog *niet betrokken* zijn. Ook hier verschilt het beeld weinig van dit voor de modale groep.

Tabel 6.24 Frequentie van opvang in de toekomst (in %, meerdere antwoorden mogelijk)

	Grootouders met regelmatige opvang (n=20)	Grootouders met beperkte opvang (n=11)	Niet-betrokken grootouders (n=17)
Elke dag van de week (de hele dag, een gedeelte van de dag of voor- of na schooltijd)	15	30	5,9
Enkele dagen per week	60	40	17,6
Eén dag in de week	0	0	0
Af en toe eens een dag maar niet iedere week	10	20	0
Tijdens vrije schooldagen of vakanties	15	20	0
In bijzondere omstandigheden (bijvoorbeeld wanneer het kleinkind ziek is, de onthaalmoeder afwezig is, ...)	15	40	17,6
Andere regeling	10	20	5,9

De meeste allochtone grootouders die ook nu reeds *regelmatig* kleinkinderen opvangen, hebben geen voorkeur voor de leeftijdsgroep van de kleinkinderen die men in de toekomst wenst op te vangen (tabel 6.25). Bij de grootouders die *beperkt* voor de opvang zijn ingeschakeld, geeft één op vier voorkeur aan hetzij nog niet schoolgaande kinderen, hetzij kleinkinderen in de lagere school. De helft van deze grootouders heeft geen voorkeur. Ook de grootouders die op dit moment *niet betrokken* zijn bij de opvang van hun kleinkinderen, maar dat in de toekomst wel wensen te doen, spreken geen voorkeur uit. Ook hier stemt deze voorkeur grotendeels overeen met deze in de modale groep.

Tabel 6.25 Leeftijdsgroep van de kleinkinderen die men in de toekomst (de volgende 5 jaar) nog wil opvangen (in %, meerdere antwoorden mogelijk)

	Grootouders met regelmatige opvang (n=20)	Grootouders met beperkte opvang (n=11)	Niet-betrokken grootouders (n=17)
Nog niet schoolgaande kleinkinderen	5,3	0	0
Kleinkinderen in de kleuterschool	21,0	25	0
Kleinkinderen in de lagere school	26,3	25	0
Geen voorkeur	68,4	50	35,3

Vermelden we nog dat 16% van de regelmatig betrokkenen nu reeds concrete plannen heeft om nog andere kleinkinderen op te vangen. Bij de beperkt betrokkenen is dit 22% en bij de niet-betrokkenen zelfs 23,5%. Ook als het aantal formele

opvangplaatsen zou toenemen, blijft het grootste deel van de betrokken grootouders nog bereid om hun kleinkinderen op te vangen.

6. Besluit

Met betrekking tot de *kenmerken van de grootouders* stelden we vast dat de bevraagde allochtone grootouders in vergelijking met de modale grootouders doorgaans jonger zijn, een groter gezin hebben (of hadden) met meer nog inwonende kinderen. Het gebeurt ook dat kleinkinderen samen met hun ouders inwonen bij de grootouders, iets wat bij de modale groep slechts uitzonderlijk voorkomt. Allochtone grootouders hebben doorgaans ook meer kleinkinderen, die bovendien meestal jonger zijn dan bij de modale grootouders. De meeste allochtone grootouders zijn ook lager opgeleid en in vergelijking met de modale groep vaker niet (meer) actief op de arbeidsmarkt (omwille van werkloosheid, invaliditeit of nooit arbeidsactief). Slechts weinigen zijn belast met mantelzorg, mede doordat hun ouders vaak in het thuisland verblijven.

In verband met de *opvang van de kleinkinderen* leert het onderzoek dat de regelmatig bij kinderopvang betrokken allochtone grootouders gemiddeld *minder kinderen* opvangen dan de modale groep. Een mogelijke verklaring is het nog niet 'volgroeid' zijn van de gezinnen van hun kinderen. De opvang is evenwel *intensiever* dan bij de modale groep (meer uren per week). Ook gebeurt het frequenter dat kleinkinderen in het weekend of 's nachts worden opgevangen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in vergelijking met de modale groep, meer allochtone grootouders ervaren dat hun *draagkracht* inzake opvang wordt *overschreden*.

We stelden tevens vast dat allochtone grootouders in grote mate alleen *niet-schoolgaande kleinkinderen* opvangen en minder oudere kleinkinderen. Bij de modale groep is dit net omgekeerd. Doorgaans is het ook de *enige opvangvorm* waarop een beroep wordt gedaan, daar waar bij de modale groep opvang door de grootouders meestal gecombineerd wordt door opvang in een formele opvangvoorziening.

In vergelijking met de modale groep zien we tevens dat allochtone grootouders naast de opvang *minder bijkomende taken* opnemen. De *plaats van de opvang* is in het merendeel van de gevallen, net zoals bij de Vlaamse grootouders, de woning van de grootouders.

Wat ook opvalt is dat allochtone grootouders voor *zichzelf* minder voordelen en meer nadelen zien van de opvang van kleinkinderen dan de Vlaamse grootouders. Vooral het vermoeiende van de opvang en de moeilijkheid om de grenzen te laten respecteren worden als nadelen aangestipt. Ten aanzien van het *kleinkind* wordt vooral de gezinssfeer en het persoonlijk contact als belangrijk voordeel aangeduid. Ook i.v.m. de opvattingen over voor- en nadelen voor de *ouders* zijn de allochtone

grootouders kritischer dan de modale groep. Het 'generatieconflict' en de hiermee vaak samenhangende 'cultuurkloof' speelt sterker dan bij de modale grootouders.

Wat de *motieven* voor de opvang door de grootouders betreft, zouden – aldus de allochtone grootouders – de ouders hen voornamelijk inschakelen omwille van het *financiële motief* en de *noodzaak*, in tegenstelling tot de modale groep waar vooral de sociaal-emotionele voldoening van de grootouders primeert. Zelf blijken de allochtone grootouders ook minder belang te hechten aan de voldoening die ze uit de opvang van de kleinkinderen puren. De motivatie van de allochtone grootouders ligt vooral op het *utilitaire* vlak ('we wilden de ouders helpen', 'de ouders vonden geen opvang'), de *reciprociteit* ('later zullen onze kinderen ook voor ons zorgen mocht het nodig zijn') en de *traditie*. Daarnaast wordt aangegeven dat allochtone ouders nog steeds *drempels* ervaren naar de reguliere opvangvoorzieningen en dat de opvanguren niet steeds aangepast zijn aan hun werksituatie (bv. nacht- of weekendwerk). Dit illustreert het belang van een grotere toegankelijkheid van de formele opvangvoorzieningen en een meer flexibel georganiseerde opvang (zie ook: Vanpée e.a., 2000).

In vergelijking met de modale groep stellen allochtone grootouders naar de ouders van de kleinkinderen *minder regels* i.v.m. de opvang. Als men al regels stipuleert, dan betreft het vooral het begin- en het einduur van de opvang. Alleen op momenten dat men naar het thuisland reist, kan er niet worden opgevangen.

Opvallend is tevens de grotere *vraag naar ondersteuning*. Allochtone grootouders zitten immers met meer vragen rond de opvang van de kleinkinderen dan de modale groep, en specifiek met de vraag *hoe men kan leven tussen twee culturen* en hoe men hierbij moet omgaan met andere gedragingen van de kleinkinderen.

In de *toekomst* zien de meeste reeds bij opvang betrokken allochtone grootouders zich nog verder die rol opnemen, hoewel ze deze rol niet wensen uit te breiden. Eén op drie van de momenteel niet betrokken grootouders zou in de toekomst bij opvang betrokken willen zijn. Er is dus nog wat potentieel. De meeste allochtone grootouders zien dit echter niet iedere dag van de week zitten. Wanneer allochtone ouders bijgevolg in de toekomst beiden voltijds uit werken gaan, zullen ook zij – net als de meeste modale ouders – een bijkomende (formele) opvangvorm moeten zoeken. Dit impliceert uiteraard dat de bestaande drempels naar de reguliere voorzieningen worden weggewerkt, zowel aan de kant van de ouders (voordelen weggewerken, ...) als aan de kant van de voorzieningen (aangepaste maaltijden, ...).

HOOFDSTUK 7

KINDEROPVANG DOOR ANDERE FAMILIELEDEN OF DERDEN

1. Inleiding

De kinderopvang door andere familieleden dan de grootouders of door derden vormt een tweede luik van het informele opvangaanbod, naast de kinderopvang door grootouders zelf. Uit vroeger onderzoek (Vanpée e.a., 2000) weten we dat deze veel minder voorkomt en ook meer *occasioneel* ingeschakeld wordt. Er waren tot nu toe geen gegevens over de samenstelling van deze groep (in termen van verwantschap, leeftijd, opleidingsniveau ...), de intensiteit van de opvang, de beweegredenen om kinderopvang op te nemen. Voorts is weinig geweten omtrent de stabiliteit van het aanbod van deze groep, zowel actueel als naar de toekomst toe.

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op een aantal kenmerken van deze opvangsituaties. We volgen zoveel mogelijk de indeling zoals in de hoofdstukken over de grootouders. Heet gaat hier om andere familieleden en derden van de Vlaamse groep. De situatie in allochtone families werd niet onderzocht.

Bij de steekproeftrekking volgden we dezelfde procedure: we gingen uit van een gestratificeerde steekproef van kinderen uit de 3 leeftijdsgroepen tot 11 jaar (voorschoolse kinderen, kleuterschoolkinderen en kinderen uit de lagere school) en vroegen de ouders om adressen van andere familieleden of derden die regelmatig of beperkt betrokken werden bij de kinderopvang van het vermelde kind (zie hoger). Zoals gezegd kwamen 164 enquêtes terug. Daarvan waren er 38 (of 23,2%) van regelmatig betrokkenen en 126 van beperkt betrokkenen.

Wat de significanties betreft van de verschillen tussen de groepen moeten we bij vergelijking van regelmatig betrokkenen en beperkt betrokkenen ermee rekening houden dat pas vanaf verschillen van ongeveer 20% statistische significantie (op het 1% niveau) bereikt wordt. Bij vergelijking van de groep andere familieleden of derden wat de grootoudersgroep (regelmatig betrokkenen) zijn verschillen vanaf ongeveer 15% significant.

2. Kenmerken van de andere familieleden of derden

In deze paragraaf onderzoeken we wie deze andere familieleden of derden zijn: welke is hun relatie tot de ouders, welke is hun leeftijd en gezinssituatie, welke zijn de sociaal-economische kenmerken?

2.1 Relatie tot de ouders

Een eerste vraag die we hier kunnen stellen betreft de relatie tot de ouders: gaat het hier om familieleden en zo ja, welke verwantschap bestaat er met de ouders, of is er een ander relatie (buren, vrienden, ...)?

Tabel 7.1 Relatie tot de moeder van het kind (in %)

	Andere familieleden of derden die regelmatig opvangen (n=38)	Andere familieleden of derden die beperkt opvangen (n=126)
Familielid	71,0	70,6
Zus (of broer)	31,0	28,1
Tante (of nonkel)	21,1	26,2
Schoonzus (of schoonbroer)	14,0	11,1
Nicht (of achternicht)	4,6	3,2
Dochter	0,6	0,8
Overgrootmoeder	0,6	0,8
Kennissen of vrienden	20,1	11,8
Buur	7,9	17,5

We zien dat deze groep overwegend bestaat uit *familieleden*: in belangrijke mate zussen van de moeder, daarnaast ook tantes en schoonzussen of hun mannelijke equivalenten die evenwel telkens een minderheid vormen. Soms wordt ook al eens een dochter ingeschakeld of een overgrootmoeder. In tweede orde wordt een beroep gedaan op *kennissen of vrienden* en vervolgens op *buren*. Buren worden meer bij de beperkte opvang betrokken dan bij de regelmatige en bij kennissen is het net omgekeerd.

2.2 Sociaaldemografisch

In de volgende tabel bekijken we enkele sociaaldemografische kenmerken (leeftijd en gezinsgrootte) en de verschillen tussen regelmatig en beperkt betrokken andere familieleden of derden.

Tabel 7.2 Sociaaldemografische kenmerken van de andere familieleden of derden (in %)

	Andere familieleden of derden die regelmatig opvangen (n=38)	Andere familieleden of derden die beperkt opvangen (n=126)
Leeftijd (van de vrouw die opvangt)	45,1	40,1
<i>Gemiddelde</i>		
<20 jaar	0,0	1,6
20-24 jaar	2,9	4,9
25-29 jaar	2,9	10,7
30-34 jaar	8,6	14,8
35-39 jaar	22,9	27,1
40-44 jaar	22,9	12,3
45-49 jaar	14,3	10,7
50-54 jaar	0,0	7,4
>54 jaar	25,7	10,7
<i>Gezinsgrootte</i>		
1 persoon	13,2	12,1
2 personen	34,2	22,6
3 personen	10,5	16,9
4 personen	31,6	32,3
5 personen	10,5	12,9
6 personen	0,0	2,4
7 personen	0,0	0,8

We zien dat de andere familieleden of derden die regelmatig opvangen vooral tot de leeftijdsgroepen 35 jaar tot 49 jaar behoren en daarmee iets ouder zijn dan de ouders zelf. Een ruimere groep is ook ouder dan 54 jaar. Andere familieleden of derden die slechts beperkt opvangen zijn jonger en behoren wel meer tot de leeftijdsgroepen van de ouders.

In een beperkt aantal gevallen gaat het om alleenstaanden, doch meestal om tweepersoonsgezinnen of gezinnen met kinderen.

2.3 Werksituatie van de andere familieleden of derden

In de onderstaande tabel geven we een overzicht van de werksituatie van de andere familieleden of derden.

Tabel 7.3 Sociaal-economische kenmerken van de andere familieleden of derden (in %, gegevens over de vrouw)

	Andere familieleden of derden die regelmatig opvangen (n=38)	Andere familieleden of derden die beperkt opvangen (n=126)
<i>Opleidingsniveau</i>		
Geen diploma	8,3	3,3
Lager onderwijs	2,8	2,5
Lager secundair onderwijs	19,4	17,5
Hoger secundair onderwijs	44,4	30,8
Hoger onderwijs	25,0	45,8
<i>Beroep (of vroeger beroep)</i>		
Arbeider	17,1	14,3
Bediende	20,0	43,6
Kader	0,0	2,5
Ambtenaar (ook onderwijzend personeel)	20,0	15,1
Zelfstandige (of meewerkende echtgenote)	11,4	6,7
Beoefenaar vrij beroep	0,0	0,8
Geen beroep	25,7	16,8
<i>Huidige tewerkstellingssituatie</i>		
Voltijds werkend	34,3	28,9
Deeltijds werkend	11,4	26,5
Ziekteverlof of invaliditeit	5,7	4,1
Loopbaanonderbreking	2,9	2,5
Werkloos	0,0	5,8
Brugpensioen	2,9	0,8
Gewoon pensioen	5,7	6,6
Huisvrouw/huisman	31,4	16,5

We stellen vast dat andere familieleden of derden die regelmatig opvangen vooral hoger secundair tot hoger onderwijs genoten. De beperkt betrokkenen komen voor het merendeel uit het hoger onderwijs. Het is waarschijnlijk dat hier de respondentens i.v.m. het opleidingsniveau een rol speelt waarop hoger opgeleiden oververtegenwoordigd zullen zijn.

Wat het beroep betreft, zien we een sterke delegatie zelfstandige of meewerkende echtgenotes. Mogelijk is het voor deze beroepsgroep eenvoudiger dan voor andere groepen om het werk te combineren met kinderopvang.

Van de andere familieleden die regelmatig opvangen werkt slechts minder dan de helft (45%), wat voor deze leeftijdsgroep lager is dan men kan verwachten: de activiteitsgraad van de doorsnee bevolking voor een groep van deze leeftijdsamenstelling kan men schatten op ongeveer 60% (vrouwen tussen 35 en 50 jaar). Ongeveer 1/3 van de groep is huisvrouw. Ook voor de beperkt betrokkenen die jonger zijn is de werkzaamheidsgraad nog eerder laag (55%). Net zoals bij de

grootouders, zien we ook hier dat regelmatig kinderen opvangen weinig compatibel is met voltijds werken.

3. Kenmerken van de opvangsituatie

In deze rubriek onderzoeken we de kenmerken van de opvangsituatie. In tegenstelling tot de bevraging van de grootouders en omwille van de praktische uitvoerbaarheid, verzamelden we alleen gegevens over het kind waarvoor men in de steekproef terecht kwam. Zoals gezegd wordt slechts een vierde van deze kinderen regelmatig opgevangen en de overigen beperkt.

3.1 Kenmerken van de opgevangen kinderen

In onderstaande tabel onderzoeken we de leeftijd en het geslacht van de opgevangen kinderen.

Tabel 7.4 Leeftijd en geslacht van de opgevangen kinderen (in %)

	Regelmatig opgevangen kinderen (n=38)	Beperkt opgevangen kinderen (n=126)
<i>Leeftijd</i>		
Gemiddelde	4,8	4,4
0-3 mnd.	0,0	0,0
3 mnd.-2,5 j.	38,9	38,2
2,5 j.-3 j.	0,0	8,1
3 j.-6 j.	30,6	26,0
6 j.-11 j.	27,8	26,8
Onbekend	2,8	0,8
<i>Geslacht</i>		
Jongen	41,7	52,0
Meisje	58,3	48,0
<i>Woonafstand (afstand tot de woning van de ouders)</i>		
Gemiddelde	3,5	5,9
Zelfde gebouw (0 km)	5,4	6,7
In de buurt (<100 m)	13,5	8,3
<1 km	32,4	23,3
1 km-5 km	21,6	31,7
5 km-10 km	21,6	15,0
11 km-20 km	2,7	10,0
21 km-50 km	2,7	4,2
>50 km	0,0	0,8

Wat de leeftijd betreft, gaat het hier om kinderen uit de drie leeftijdsgroepen. Er zijn daarbij geen verschillen naar leeftijd tussen de regelmatige groep en de beperkt opgevangen groep. Van de beperkt opgevangen kinderen van 2,5 tot 3 jaar gaat 91,4% naar de kleuterschool.

Jongetjes worden minder regelmatig opgevangen dan meisjes, terwijl er voor de beperkte opvang geen verschil is.

Regelmatige kinderopvang door andere familieleden of derden blijft niet beperkt tot de onmiddellijke buurt: nog ruim een kwart van de kinderen woont verder dan 5 km. Beperkt opgevangen kinderen wonen nog verder.

We kunnen ook nog vermelden dat 78,9% van de andere familieleden of derden soms ook broertjes of zusjes van het kind opvangen, hetzij regelmatig of beperkt.

3.2 Intensiteit van de opvang

Hoe frequent worden deze andere familieleden en derden bij de opvang betrokken? Van de kinderen die regelmatig opgevangen worden, kunnen we de intensiteit per week bekijken. We overlopen in onderstaande tabel kolom per kolom.

Tabel 7.5 Intensiteit van de opvang (gemiddelden en in %, n=38)

	Aantal weekdagen (overdag of 's nachts)	Aantal dagen met een opvangbeurt van minstens 5 uur (over- dag, weekend inbegrepen)	Aantal opvangbeurten voor schooltijd (schoolgaande kinderen)	Aantal opvangbeurten na schooltijd (schoolgaande kinderen)	Aantal nachten (weekend inbegrepen)	Aantal weekend- dagen (overdag of 's nachts)
Gemiddelden	2,3	0,6	0,4	1,1	0,1	0,1
In % per aantal dagen, beurten, uren						
0	-	73,7	86,8	52,6	91,9	86,1
1	34,2	15,8	0,0	7,9	8,1	13,9
2	34,2	0,0	10,5	23,7	0,0	-
3	10,5	0,0	0,0	10,5	0,0	-
4	10,5	5,3	2,6	5,3	0,0	-
5	10,5	5,3	0,0	0,0	0,0	-
6	-	0,0	-	-	0,0	-
7	-	0,0	-	-	0,0	-

Gemiddeld zijn deze kinderen 2,3 dagen per week aanwezig tijdens de week, meestal slechts 1 of 2 dagen, enkelen 3 of meer dagen.

Slechts in een kwart van de gevallen zijn er kinderen minstens 5 uur per dag aanwezig of gedurende 0,6 dagen.

Ook opvangbeurten voor schooltijd komen weinig voor, terwijl na schooltijd ongeveer de helft betrokken is. Gemiddeld wordt op woensdagnamiddagen voor

0,9 uur op de andere familieleden een beroep gedaan en dit voor 28,9% van de kinderen: meestal slechts voor 1 uur (10,5%), soms voor 3 uur (7,9%), 4 uur (2,6%), 5 uur (5,3%) of 6 uur (2,6%) (niet in tabel).

Ongeveer 1 op 10 andere familieleden of derden vangt gewoonlijk (ook) wekelijks de kinderen één nacht op. In ongeveer evenveel gevallen is er blijkbaar ook opvang tijdens het weekend.

We kunnen stellen dat opvang door andere familieleden of derden voornamelijk gebruikt wordt door de ouders voor opvang na schooltijd (voor de schoolgaande kinderen) en voor opvangperiodes korter dan 5 uur.

In de volgende tabel gaan we voor de regelmatig betrokkenen na op welke specifieke momenten men daarbuiten nog de kinderen opvangt, bijvoorbeeld tijdens de vrije schooldagen, de vakanties, bij ziekte ... Voor de beperkt betrokkenen zijn dit de enige momenten van opvang.

Tabel 7.6 Opvang op specifieke momenten (in %, meerdere antwoorden waren mogelijk)

	Regelmatig opgevangen kinderen (n=38)	Beperkt opgevangen kinderen (n=126)
Niet elke week, maar één of meerdere keren per maand	-	35,7
Tijdens de vrije schooldagen	28,9	14,3
Tijdens de schoolvakanties	31,6	19,8
In bijzondere omstandigheden (bij ziekte, afwezigheid van de onthaalmoeder ...)	25,8	75,5
Geen opvang op specifieke momenten	13,7	-

We stellen vast dat naast de wekelijkse opvang ongeveer nog een derde van de regelmatig opgevangen kinderen ook nog opgevangen wordt tijdens de vrije schooldagen en tijdens de vakanties. Een vierde wordt eveneens opgevangen in bijzondere omstandigheden.

De beperkte opvang betreft in een derde van de gevallen niet-wekelijkse opvang (doch wel minstens maandelijks), in een kwart van de gevallen de schoolvakanties en in de meerderheid van de gevallen (75,5%) opvang in bijzondere omstandigheden (bij ziekte, afwezigheid van de onthaalmoeder ...).

3.3 Bijkomende opvang van de kinderen

Net zoals bij de grootouders is de opvang bij de andere familieleden, vrienden of burens in heel wat gevallen ook niet de enige opvang. Hieronder geven we een overzicht van de andere betrokkenen.

Tabel 7.7 Bijkomende opvang van het kind (in %, n=38, meerdere antwoorden waren mogelijk)

Er is nog andere opvang	70,3
Een kinderdagverblijf (een crèche)	8,1
Een onthaalmoeder (opvanggezin)	8,1
De grootouder(s)	51,4
Andere familieleden, buren of kennissen	10,8
De school van het kleinkind (voor en na de schooluren)	10,8
Een specifieke voorziening voor buitenschoolse opvang buiten de school	2,7
Andere opvangsituatie	2,7
Geen andere opvang	29,7

In ongeveer 30% van de gevallen is er geen andere opvang buiten de andere familieleden, vrienden of buren. Meestal evenwel wordt de opvang blijkbaar gecombineerd met opvang door een grootouder en in tweede orde pas met nog andere familieleden, buren of kennissen, met de school, met het kinderdagverblijf of met een onthaalmoeder.

3.4 Opnemen van bijkomende taken

Andere familieleden of derden kunnen net als de grootouders ook taken opnemen die buiten de sfeer van de eigenlijke oppas liggen (ophalen en/of brengen van kinderen van en naar school of van en naar huis, helpen bij de hobbybeoefening ...).

Tabel 7.8 Bijkomende taken van de andere familieleden of derden (in %, kinderen in regelmatige opvang, n=38)

Ophalen en/of brengen kinderen van en naar school	35,7
Ophalen en/of brengen kinderen van en naar huis	60,7
Helpen bij de hobbybeoefening (muziek, sport, ...): kinderen er naar toe brengen, helpen beoefenen	17,9
Helpen bij het huiswerk	17,9
Andere taken	21,4

We zien dat heel wat andere familieleden of derden bijkomende taken opnemen. Meestal gaat het hier om het ophalen of brengen van de kinderen van en naar huis en in mindere mate het brengen en ophalen van de school. In tegenstelling tot de grootouders nemen andere familieleden of derden geen huishoudelijke taken over.

3.5 Plaats van de opvang

De plaats van opvang is in het merendeel van de gevallen de eigen woning van het ander familielid, terwijl de woning van de ouders slechts beperkt gebruikt wordt.

Tabel 7.9 Plaats van de opvang (in %, n=38)

In de eigen woning (van de andere familieleden of derden)	76,3
In de woning van de ouders van het kind	15,8
In beide woningen	7,9
Andere situatie	0,0

3.6 Geldelijke vergoedingen voor de opvang

In 'Kinderopvang in Vlaanderen' (Vanpée e.a., 2000) werd reeds beschreven dat ouders in een beperkt aantal gevallen (6,2% voor de voorschoolse kinderen) vergoedingen verstrekken voor de opvang door grootouders of andere familieleden of derden. Meer voorkomend (11,9%) zijn andere vormen van materiële of immateriële wederkerigheid (geschenken, diensten, ...). Aan de grootouders werd deze vraag niet gesteld, maar voor de groep van de andere familieleden of derden leek dit relevanter.

We zien dat in 18,4% van de regelmatige opvang door andere familieleden of derden geldelijke vergoedingen betaald worden (7 situaties). Soms gaat het hier om vaste bedragen per opvangbeurt (in 3 situaties), in de andere gevallen om een bedrag per maand, per dag of halve dag. In twee gevallen is niet duidelijk of het hier om formele of informele opvang gaat, m.n. bij 2 onthaalmoeders-familieleden die hier blijkbaar als familielid en als onthaalmoeder optreden.

4. Motieven voor de opvang

Welke beweegredenen hebben andere familieleden of derden om kinderen op te vangen? Aangezien de motieven complementair zijn met de vraag van de ouders, onderzoeken we eerst waarom de ouders op hen wensten een beroep te doen.

Tabel 7.10 Motieven voor de ouders (in %, n=38, meerdere antwoorden waren mogelijk)

Het kwam goed uit omwille van de bereikbaarheid (het is dichtbij huis, dichtbij het werk, dichtbij de school ...)	52,6
Ze zochten aanvullende opvang voor de onthaalmoeder, de crèche ...	23,7
Er is een onderlinge afspraak om mekaars kinderen op te vangen	13,2
De ouders vonden geen andere opvang voor deze uren	7,9
De ouders zochten de goedkoopste oplossing	7,9
Andere redenen	44,7

Voor de ouders was - volgens de familieleden of derden - vooral de bereikbaarheid blijkbaar een voornaam argument.

In een kwart van de gevallen is de opvang aanvullend bij een formele opvangvoorziening waar men blijkbaar niet volledig terecht kon.

De opvang in 13% van de situaties kadert blijkbaar in een onderlinge deal waarbij men mekaars kinderen opvangt.

Tenslotte vonden ouders in 8% van de gevallen geen andere opvang en in evenveel gevallen waren ze uit op de goedkoopste oplossing.

Er werden ook heel wat andere redenen vermeld die er meestal op neerkomen dat andere familieleden of derden het zelf aanboden om de ouders te helpen of omdat men het graag wilde.

De motieven van de andere familieleden of derden om de kinderen op te vangen zijn complementair (tabel 7.11): men wilde de ouders helpen, men beschikt toch over veel vrije tijd, men heeft zelf kinderen van die leeftijd of men vindt het aangenaam voor het gezin, er is een onderling afspraak.

In 5% van de gevallen is er ook een financiële reden. Het gaat hier om 2 onthaalmoeders-familieleden waarbij zoals gezegd het niet helemaal duidelijk is of ze hier als familielid of als onthaalmoeder optreden.

Andere redenen hebben hier eveneens meestal te maken met het feit dat men het zelf graag wil.

Tabel 7.11 Motieven van de andere familieleden of derden (in %, n=38, meerdere antwoorden waren mogelijk)

Ik wilde de ouders helpen (bijvoorbeeld omdat ze in een moeilijke gezinssituatie zitten, moeilijke werkuren hebben, in een moeilijke financiële situatie zitten ...)	56,8
Ik heb toch veel vrije tijd	29,7
Het kost niet veel moeite want ik heb zelf kinderen van die leeftijd	21,6
Ik vind het voor mijn eigen gezin aangenaam (bijvoorbeeld voor de andere kinderen ...)	16,2
Er is een onderlinge afspraak om mekaars kinderen op te vangen	13,5
Het is een bijverdienste	5,4
Andere redenen	13,2

5. Vragen i.v.m. de opvang (regelmatig betrokkenen)

Ook andere familieleden of derden kunnen te maken krijgen met vragen die zich i.v.m. de kinderopvang stellen. In de onderstaande tabel vatten we de antwoorden.

Tabel 7.12 Vragen i.v.m. de kinderopvang (in %, n=38, meerdere antwoorden waren mogelijk)

Ja, er zijn vragen:	60,0
Vragen over de opvoedkundige aanpak (bijvoorbeeld over opvoedingsstijl, spelen, belonen of straffen, verwennen, ...)	32,4
Vragen over hoe men kan overleggen met de ouders van het kleinkind (bijvoorbeeld over het stellen van grenzen, ...)	24,3
Algemene vragen voor men er aan begint (bijvoorbeeld over de moeilijkheden die men kan verwachten, afspraken die vooraf moeten gemaakt worden, de kosten die ermee verbonden zijn, ...)	21,6
Vragen over gezondheidsproblemen van jonge kinderen, omtrent ziektes, handicaps, ...	16,2
Vragen over de verzorging (bijvoorbeeld over gezonde voeding, ...)	13,5
Juridische vragen bijvoorbeeld over aansprakelijkheid, verzekeringen, ...	8,1

Ongeveer 60% van de groep (wat significant meer is dan bij de modale grootouders) stelde zich reeds vragen. Meestal hadden deze vragen betrekking op de opvoedkundige aanpak of op de verzorging, in mindere mate waren dit vragen omtrent het overleg met de ouders, vragen voor men er aan begint of vragen over specifieke gezondheidsproblemen.

Welke personen of instanties consulteerde men in dit verband (tabel 7.13)?

Tabel 7.13 Geconsulteerde personen of instanties (in %, n=38, meerdere antwoorden waren mogelijk)

Neen, er waren nog geen vragen	40,0
Ja, ik had vragen maar ging bij niemand te rade	2,9
Ja, ik had vragen en ging te rade bij:	57,1
Familieleden (de ouders van het kleinkind, andere familieleden ...) of vrienden	48,6
Iemand van Kind en Gezin (een verpleegkundige, het consultatiebureau, het regiohuis, ...)	8,6
De huisarts	2,9
Een sociale dienst (van de mutualiteit, de gemeente, OCMW, ...)	2,9
Een vereniging (de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen, KAV, SVV, KVLV ...)	2,9
De school	0,0

De meeste andere familieleden of derden met vragen wendden zich blijkbaar tot het informele circuit van de ouders, familieleden of vrienden. Een beperkte groep ging te rade bij formele instanties. Meer dan bij de grootouders wordt hier blijkbaar een beroep gedaan op Kind en Gezin.

Heeft men tenslotte bepaalde verwachtingen i.v.m. ondersteuning (tabel 7.14)?

Tabel 7.14 Gewenste (bijkomende) ondersteuning i.v.m. de vragen (in %, n=38, meerdere antwoorden waren mogelijk)

Ja, ik zou gebruik maken van bijkomende ondersteuning:	19,4
Een informatiebrochure voor grootouders die opvang doen	7,9
Gesprekken met andere personen in dezelfde situatie	5,3
Een dienst waar men telefonisch terecht kan met vragen	5,3
Een deskundige die eens langskomt	0,0

Ongeveer 1 op 5 (n=7) andere familieleden of derden zou gebruik maken van aangeboden ondersteuning. Meestal betreft dit een informatiebrochure. Andere vormen zoals gespreksrondes met andere personen in dezelfde situatie, een telefonische dienst en een bezoek van deskundigen zouden minder gebruikt worden.

6. Toekomstige betrokkenheid

We onderzochten tevens de toekomstige betrokkenheid t.a.v. de globale bereidheid en t.a.v. de frequentie van de opvang en de leeftijdsgroep van de kinderen. Net als voor de grootouders werd als tijdshorizon 5 jaar genomen. Het ging hier om de wens om ook nog voor een ander kind dan het geen men nu opvangt betrokken te zijn. Nu is men gemiddeld reeds 4,1 jaar bij de kinderopvang van dit

kind betrokken en men voorziet dat dit gemiddeld nog 2,9 jaar zal blijven. Dit komt neer op een gemiddeld engagement van 7 jaar wat vergelijkbaar is met dit van de grootouders (6,8 jaar).

Tabel 7.15 Toekomstige betrokkenheid bij opvang (in %)

	Andere familieleden of derden die regelmatig opvangen n=38	Andere familieleden of derden die beperkt opvangen n=126
<i>Betrokkenheid in de nabije toekomst (de volgende 5 jaar)</i>		
Ja	28,9	44,3
Nee, want (meerdere antwoorden mogelijk):	71,1	45,7
Ik wil daar geen gewoonte van maken	15,7	8,7
Ik ben dan zelf uit de kleine kinderen	13,1	6,3
Ik wil meer vrije tijd	7,9	3,2
De opvang was nu eenmalig	50,0	30,9
<i>Frequentie van opvang in de toekomst (meerdere antwoorden mogelijk)</i>		
Elke dag van de week (de hele dag, een gedeelte van de dag of voor- of na schooltijd)	10,5	1,6
Enkele dagen per week	10,5	6,3
Eén dag in de week	5,2	3,2
Af en toe eens een dag maar niet iedere week	7,9	12,7
Tijdens vrije schooldagen of vakanties	7,9	9,5
In bijzondere omstandigheden (bijvoorbeeld wanneer het kleinkind ziek is, de onthaalmoeder afwezig is, ...)	7,9	17,5
<i>Leeftijdsgroep van de kinderen die men in de toekomst (de volgende 5 jaar) nog wil opvangen (meerdere antwoorden mogelijk)</i>		
Nog niet schoolgaande kinderen	5,2	3,2
Kinderen in de kleuterschool	5,2	3,2
Kinderen in de lagere school	2,7	3,2
Geen voorkeur	13,2	30,9
<i>Bereidheid tot opvang bij uitbreiding van de formele opvangplaatsen</i>	13,1	27,7

In tegenstelling tot de grootouders, ziet de meerderheid van de actueel betrokkenen zich in de nabije toekomst niet meer verder geëngageerd in de kinderopvang aangezien met de opvang vooral ziet als iets eenmalig. Bij de beperkt betrokkenen is er wel nog een grotere bereidheid.

Wat de *frequentie* betreft, zien we dat de bereidheid het hoogst is voor elke dag van de week of enkele dagen per week. Beperkt betrokkenen zien hun engagement vooral in bijzondere omstandigheden.

I.v.m. de *leeftijdsgroep* van de op te vangen kinderen spreekt een meerderheid geen echte voorkeur uit.

Tenslotte zouden heel wat andere familieleden of derden hun bereidheid terugschroeven wanneer er nieuwe formele opvangplaatsen zouden gecreëerd worden. De bereidheid tot kinderopvang hangt m.a.w. in de grote meerderheid van de gevallen samen met de beperkte beschikbaarheid of flexibiliteit van het formele opvangaanbod (te late openingsuren, te vroege sluitingsuren). Ook hierin verschilt men van de grootouders die er ook persoonlijke voldoening uit puren.

7. Besluit

In dit hoofdstuk trachten we een beeld te schetsen van de heel eigen rol van andere familieleden of derden inzake kinderopvang. De grote meerderheid ervan is slechts beperkt betrokken en slechts een kwart vangt regelmatig kinderen op. In ruime mate gaat het hier om zussen of tantes van de moeders die in de buurt wonen en waar omwille van die reden een beroep op gedaan wordt. De opvang verloopt heel dikwijls samen met een grootouder, waardoor het bijna een familieonderneming wordt die de familiale solidariteit dagelijks in praktijk brengt. Dit dagelijks moet evenwel niet zo letterlijk genomen worden, aangezien zelden een volledige week opgevangen wordt maar eerder een paar dagen per week, meer na schooltijd dan ervoor, zelden 5 uur per dag of meer.

De meesten beginnen er aan omdat men het graag doet en een ruime groep bood het zelfs spontaan aan.

Toch zijn er grenzen aan deze familiale solidariteit. Andere familieleden of derden engageren zich blijkbaar vooral ook tijdelijk, zeker wat de regelmatige opvang betreft en slechts een kwart van de groep ziet zich de komende 5 jaar nog evenzeer betrokken als nu. Deze bereidheid is voor een groot gedeelte ook geconditioneerd door de beperkte beschikbaarheid en flexibiliteit van de formele voorzieningen.

We kunnen besluiten dat de opvang door andere familieleden of derden meer dan bij de grootouders een *'toevallig'* karakter heeft: men wilde een familielid helpen, het kwam goed uit i.v.m. bereikbaarheid, men heeft zelf kinderen van die leeftijd ... De grootouders vormen, tot op zekere hoogte weliswaar, een *structureel* onderdeel van het opvangaanbod. Bij de andere familieleden of derden is dit veel minder het geval.

ALGEMEEN BESLUIT

In het HIVA-rapport 'De rol van de grootouders in de kinderopvang' (Ruelens e.a. 1999) werd de vraag opgeworpen of er een nieuwe generatie grootouders aantreedt voor wie de kinderopvang om diverse redenen minder vanzelfsprekend is. Het antwoord was onvolledig mede omwille van de beperking van het onderzoek tot bestaande literatuurgegevens. Zowel omtrent de (objectieve) beschikbaarheid als rond de (subjectieve) bereidheid bleven er vraagtekens hangen. In dit rapport beschreven we een rechtstreekse bevraging van een ruime groep grootouders, allochtone zowel als Vlaamse, en andere familieleden of derden die inspringen voor de kinderopvang.

Grootouders (van kleinkinderen van 0 tot 11) behoren vooral tot de leeftijdsgroepen tussen 55 en 69 jaar en vormen in de meeste gevallen een tweepersoonsgezin. De grootouders hebben gemiddeld ongeveer 3 jonge kleinkinderen. Een ruime meerderheid is niet meer arbeidsactief zij het dat er duidelijke verschillen bestaan tussen grootmoeders en grootvaders. Heel wat grootouders zijn ook reeds betrokken bij de mantelzorg van zieken gehandicapte personen of zorgbehoevende ouderen en heel dikwijls wordt dit gecombineerd met de kinderopvang.

Er zijn duidelijke verschillen tussen de regelmatig betrokkenen, beperkt betrokkenen en niet-betrokkenen. Samenvattend kunnen we stellen dat de betrokkenheid vooreerst bepaald wordt door enkele factoren i.v.m. de beschikbaarheid: de leeftijd op de eerste plaats mogelijk gedeeltelijk via het toenemend aantal gezondheidsklachten, de woonafstand t.o.v. de kinderen, het al of niet nog aan het werk zijn. Daarnaast spelen ook factoren i.v.m. de bereidheid waarvoor het opleidingsniveau een indicatie vormt evenals het aantal eigen kinderen (waarmee de betrokkenheid negatief gecorreleerd is) en de gezinsgrootte. Uiteraard zal ook de mate waarin men met een vraag geconfronteerd wordt een rol spelen doch via deze bevraging van de grootouders kwam deze factor niet duidelijk op de voorgrond. Er waren geen verschillen tussen de provincies.

De regelmatig betrokken grootouders vangen ongeveer 1,8 kleinkinderen regelmatig op en 0,6 beperkt. De helft van de grootouders vangt slechts 1 kleinkind regelmatig op, een op drie vangt er 2 op en een minderheid 3.

Wanneer men meerdere kleinkinderen opvangt is deze groep soms heel heterogeen: in een kwart van de gevallen worden schoolgaande en niet-schoolgaande kleinkinderen opgevangen, in eveneens een kwart van de gevallen gaat het om 2 of meer betrokken gezinnen (van de ouders).

Meestal staan de grootouders niet alleen in voor de opvang en heel dikwijls wordt deze gecombineerd met andere informele opvang (hetzij de andere grootouders, hetzij andere familieleden of derden) of met formele opvangvormen of beide.

Gemiddeld zijn de regelmatige grootouders 25,9 uur per week in de weer met de opgevangen kleinkinderen. Daarbij zitten bij 1 op 10 grootouders ook weekends en/of nachten. Ook de intensiteit van de betrokkenheid hangt samen met de leeftijd en het opleidingsniveau maar daarnaast ook met specifieke kenmerken van de grootouders (gezondheidstoestand) en met kenmerken van de opvangsituatie (er alleen voor staan). Hier waren wel verschillen tussen de provincies die vooral kunnen geïnterpreteerd worden in relatie tot de regionale tewerkstellingsstructuur zoals bijvoorbeeld het voorkomen van pendelarbeid. Daarentegen konden we geen verschil vaststellen naar tewerkstellingssituatie wat mogelijk te verklaren is doordat voltijds werkenden die heel wat uren kinderopvang opnemen een specifieke groep vormen van extra gemotiveerden.

We zien dat heel wat grootouders in het verlengde van de kinderopvang ook nog bijkomende taken opnemen. Meestal gaat het hier om het ophalen of brengen van de kinderen van en naar huis of het overnemen van huishoudelijke taken. In een aantal gevallen, o.m. waar het gaat om kinderen met problemen (gezondheidsproblemen, schoolproblemen, spanningen in het gezin, ...) spelen de grootouders vervangouder.

De betrokkenheid van grootouders die slechts beperkt kleinkinderen opvangen betreft 2,7 kleinkinderen die dikwijls wel niet wekelijks doch minstens elke maand enkele keren opgevangen worden of op vrije schooldagen, tijdens schoolvakanties of in bijzondere omstandigheden.

Grootouders engageren zich voor kinderopvang van de kleinkinderen om verschillende redenen. Er is blijkbaar een brede consensus onder de betrokken grootouders dat kinderopvang voor de diverse partijen een win-win-win-situatie kan zijn: de grootouders zelf beleven er plezier aan en kunnen er hun kinderen mee helpen, men vindt het ook voor de kleinkinderen een goede zaak omwille van de vertrouwdheid en de gezinssfeer, en ook ouders hebben er baat bij omdat men geruster is, omwille van de flexibiliteit en het financieel voordeel. Men is evenwel ook niet blind voor mogelijke nadelen en vooral van de neiging om de kleinkinderen te veel te verwennen is men zich bewust.

We kunnen daarom stellen dat heel wat grootouders, tot op zekere hoogte, vragende partij zijn om de kleinkinderen regelmatig op te vangen en kinderopvang wordt door hen dan ook niet zozeer beleefd als een karwei dan wel als een vorm van zelfontplooiing. Dit kan uiteraard alleen maar als men vrij de grenzen ervan kan vastleggen voor wat betreft het aantal uren, de dagen, het aantal kleinkinderen ... en wanneer er geen externe druk is van de ouders.

De meeste grootouders evalueren de kinderopvang positief maar toch stelden we vast dat in ongeveer een kwart van de opvangsituaties problemen rijzen. Deze kunnen samenhangen zowel met kenmerken van de grootouders als met kenmerken van de opvangsituatie. Jongere en oudere grootouders ervaren het meest belasting overigens omwille van verschillende redenen, daarnaast ook hoger opgeleide grootouders, grootouders met veel kleinkinderen en grootouders met gezondheidsklachten. De belasting is ook evenredig met de intensiteit van de opvang. Blijkbaar speelt ook het motief van de ouders een rol en wanneer daarbij financiële motieven domineren ervaart men blijkbaar een grotere druk.

Een beperkte groep grootouders wenst ondersteuning. T.a.v. de overheid in het algemeen verwacht een (beperkte) groep grootouders blijkbaar ook economische compensaties - op een of ander manier - voor de opvang.

Grootouders blijven nog in ruime mate bereid de komende 5 jaar kinderopvang op te nemen. Belemmerende factoren zijn deze die ook bepalend waren voor de belasting: de leeftijd, het aantal kleinkinderen, de werksituatie en sommige motieven van de ouders. Ook bij de op dit moment (nog) betrokken grootouders sluimert nog wat opvangpotentieel.

Allochtone grootouders verschillen in diverse opzichten van de Vlaamse groep: ze zijn doorgaans een stuk jonger, hebben reeds meer kleinkinderen en de regelmatig betrokkenen vangen minder kleinkinderen op zij het met een hogere intensiteit. Allochtone grootouders hebben ook een andere kijk op hun inbreng inzake kinderopvang. In vergelijking met de Vlaamse grootouders legt men veel minder de nadruk op de persoonlijke verrijking die de aanwezigheid van de kleinkinderen voor de grootouders kan hebben doch meer op het utilitaire aspect (de ouders uit de nood helpen) en de reciprociteit ('later zullen de kinderen dan voor ons zorgen'). Allochtone grootouders voelen zich ook meer overvraagd dan de Vlaamse en vooral het loyaliteitsconflict i.v.m. de gelijke behandeling van alle kinderen speelt hen hier parten.

We poogden ook een beeld te schetsen van de heel eigen rol van andere familieleden of derden inzake kinderopvang. De grote meerderheid ervan is slechts beperkt betrokken en slechts een kwart vangt regelmatig kinderen op. In ruime mate gaat het hier om zussen of tantes die in de buurt wonen en waar omwille van die reden een beroep op gedaan wordt. De opvang verloopt heel dikwijls samen met een grootouder waardoor het bijna een familieonderneming wordt die de

familiale solidariteit dagelijks in praktijk brengt. Dit dagelijks moet evenwel niet zo letterlijk genomen te worden aangezien zelden een volledige week opgevangen wordt maar eerder een paar dagen per week, meer na schooltijd dan ervoor, zelden 5 uur per dag of meer.

Men begint er aan omdat men het graag doet en een ruime groep bood het zelfs spontaan aan.

Toch zijn er grenzen aan deze familiale solidariteit. Andere familieleden of derden engageren zich blijkbaar vooral ook tijdelijk zeker wat de regelmatige opvang betreft en slechts een kwart van de groep ziet zich de komende 5 jaar nog evenzeer betrokken als nu. Deze bereidheid is, in tegenstelling tot de grootouders, voor een groot gedeelte ook geconditioneerd door de beperkte beschikbaarheid en flexibiliteit van de formele voorzieningen.

Meer dan de opvang bij de grootouders heeft de opvang door andere familieleden of derden een 'toevallig' karakter: men wilde een familielid helpen, het kwam goed uit i.v.m. bereikbaarheid, men heeft zelf kinderen van die leeftijd ... De grootouders vormen, tot op zekere hoogte weliswaar, een 'structureel' onderdeel van het opvangaanbod terwijl dit bij de andere familieleden of derden veel minder het geval is.

In 'De rol van de grootouders in de kinderopvang' (Ruelens, 1999) vroegen we ons af in welke mate er bij het opnemen van kinderopvang door de grootouders sprake was van afgedwongen bereidheid d.w.z. uit noodzaak of omdat men geen aangepaste formele voorziening vond. Uit ons onderzoek blijkt dat dit slechts in beperkte mate het geval is en dat de meeste grootouders in volle vrijheid en op grond van positieve motieven ervoor kiezen kleinkinderen op te vangen.

Is er nu een billijk evenwicht bereikt tussen het formele en informele opvangaanbod en wat is de rol van de overheid in een dergelijk perspectief? Kan de overheid met een gerust gemoed aan de zijlijn blijven staan en de verantwoordelijkheid voor de kinderopvang in dezelfde mate als nu overlaten aan de gezinnen, ouders of grootouders? Volgende overwegingen lijken hier relevant. Vooreerst is er nog de groep van ongeveer een kwart van de grootouders die wel geconfronteerd wordt met een te zware belasting. Daarom moet het steeds een zorg blijven het formele aanbod zoveel mogelijk te optimaliseren en aan te passen en de nieuwe werktijdregelingen en de financiële drempels redelijk te houden. Vervolgens is er de vraag naar financiële ondersteuning. Deze vraag hangt samen met een groeiend bewustzijn van de maatschappelijke en economisch betekenis van de informele inzet bij allerlei groepen die zich als aangesproken familielid of als vrijwilliger in de welzijnszorg engageren. Hiermede is het debat geopend naar het 'paying for (informal) care' dat reeds in andere welzijnssectoren aan de orde was. Naarmate de kinderopvang omvangrijk wordt en er geen alternatieven in het formele circuit voorhanden zijn die dezelfde gevraagde flexibiliteit bieden kan dit onder bepaalde voorwaarden en naar analogie met andere welzijnssectoren een beleidsoptie zijn. Feitelijk en impliciet begunstigt het actueel gevoerde beleid inzake brugpensioenen en tijdskrediet voor oudere werknemers reeds deze infor-

mele inzet. Hier zal ook een evenwicht moeten gevonden worden met de verdere uitbouw van voorzieningen zoals het ouderschapsverlof of, zoals een grootouder het in de enquête stelde, men kan beter proberen de moeders (of vaders) zelf vrij te stellen i.p.v. de grootouders. Dit is ook de beleidsoptie die in de Scandinavische landen meestal gevolgd wordt waar de sociale bescherming inzake het ouderschap langduriger en substantiëler uitgebouwd is dan in de overige Westerse landen.

BIJLAGEN

Bijlage 1 : Vragenlijst ouders

In deze vragenlijst wordt gevraagd naar de rol die grootouders, andere familieleden en kennissen spelen bij de kinderopvang van uw kind(eren), en naar de namen en adressen van grootouders of derden die de kinderopvang verzorgen. Wij zijn echter ook geïnteresseerd in de gegevens van grootouders die geen kinderopvang doen. Als onderzoeksinstelling garanderen wij dat de adressen enkel gebruikt zullen worden voor dit onderzoek, en onder geen enkel beding doorgegeven worden aan derden. Uw deelname aan de bevraging is uiterst belangrijk omdat u als ouders de enige bent die ons kan vertellen wie de kinderopvang organiseert. In een tweede luik van het onderzoek, dat plaatsvindt in het najaar van 2001, zullen wij een aantal grootouders en andere familieleden of kennissen schriftelijk bevragen over kinderopvang.

Het invullen van het antwoordformulier neemt maar enkele minuten van uw tijd in beslag. Indien u een bepaalde vraag mag overslaan, wordt dit aangeduid met een verwijzing naast het antwoord van uw keuze.

Contactpersoon

Ingeval van problemen bij het invullen kan u altijd contacteren

Alvast bedankt voor uw medewerking,

De privacy-wetgeving (de bescherming van persoonlijke gegevens)

De privacy-wet van 8 december 1992 reglementeert het verwerken van persoonlijke gegevens. Overeenkomstig de wet geven wij u graag de volgende informatie. Alle in dit registratieformulier verzamelde informatie kan worden geregistreerd in één of meer bestanden. De houder van deze bestanden is de KULeuven (Maatschappelijke zetel: Oude Markt 13, 3000 Leuven). De gegevens zullen uitsluitend gebruikt worden voor onderzoek. U kunt steeds inzage vragen van deze gegevens die de KULeuven heeft geregistreerd. Indien deze gegevens onjuist, onvolledig of niet relevant (meer) zijn, kan de verwijdering ervan gevraagd worden.

Volgnr:

1. Betrokkenheid van de grootouders bij de kinderopvang

1. Hoeveel kinderen zijn er in uw gezin? *vul het aantal in:*
aantal kind(eren) in het totaal:
waarvan (*vul aan*):
1a. aantal nog niet schoolgaande kinderen:
1b. aantal kinderen dat naar de kleuterschool gaat:
1c. aantal kinderen dat naar de lagere school gaat:
1d. aantal kinderen dat naar de middelbare school gaat (enkel tot 16 jaar aangeven):

2. Wat is uw gezinssituatie?
 1. Gehuwd/samenwonend met partner
 2. Alleenwonend (zonder partner), met kind(eren)
 3. Alleenwonend (zonder partner), zonder kinderen
 4. Andere, namelijk

3. Indien de grootouders van het kindje (de kinderen) volgens u bereid zijn mee te werken aan een korte schriftelijke vragenlijst over kinderopvang, gelieve dan hieronder hun naam en adres te noteren. **Ook grootouders die geen kinderopvang doen** zijn voor ons onderzoek interessant.
Mogen we u vragen naam en adres van de grootouders in drukletters te schrijven?
a. Naam en adres van de grootouder(s) langs moeders zijde:
Familiennaam en voornaam:
Straat en nummer:
Postnummer:.....Gemeente:
Telefoonnummer:/.....GSM:

- b. Naam en adres van de **grootouder(s) langs vaders zijde**:
 Familiennaam en voornaam:
 Straat en nummer:
 Postnummer:.....Gemeente:
 Telefoonnummer:/.....GSM:
4. Wordt één van uw kinderen (of worden meerdere kinderen) soms opgevangen door de grootouder(s)?
1. Neen →ga naar vraag 5
 2. Ja →ga naar vraag 4A
- 4A. Zijn de grootouder(s) langs **moeders zijde** betrokken bij de kinderopvang van één of meerdere van uw kinderen?
1. Neen →ga naar vraag 4D
 2. Ja →ga naar vraag 4B
- 4B. Hoe vaak zijn de grootouder(s) langs moederszijde betrokken bij de opvang?
1. Vijf dagen per week
 2. Drie of vier dagen per week
 3. Een of twee dagen per week
 4. Onregelmatig (bijvoorbeeld de ene week wel de andere niet ...)
 5. Alleen bij bijzondere gelegenheden (bijvoorbeeld bij ziekte van het kind, tijdens schoolvakanties ...)
 6. Andere, *vul in*:
- 4C. Welk(e) kind(eren) van uw gezin wordt soms opgevangen door deze grootouder(s)?
1. Nog niet schoolgaand(e) kind(eren)
 2. Kind(eren) in de kleuterschool
 3. Kind(eren) in de lagere school
 4. Ouder(e) kind(eren) (tot 16 jaar)
- 4D. Zijn de grootouder(s) langs vaders zijde betrokken bij de kinderopvang van één of meerdere van uw kinderen?
1. Neen →ga naar vraag 5
 2. Ja →ga naar vraag 4E
- 4E. Hoe vaak zijn de grootouder(s) langs **vaderszijde** betrokken bij de opvang?
1. Vijf dagen per week
 2. Drie of vier dagen per week
 3. Een of twee dagen per week
 4. Onregelmatig (bijvoorbeeld de ene week wel de andere niet ...)
 5. Alleen bij bijzondere gelegenheden (bijvoorbeeld bij ziekte van het kind, tijdens schoolvakanties ...)
 6. Andere, *vul in*:

4F. Welke kinderen worden soms opgevangen door deze grootouder(s)?

- 1. Nog niet schoolgaand(e) kind(eren)
- 2. Kind(eren) in de kleuterschool
- 3. Kind(eren) in de lagere school
- 4. Ouder(e) kind(eren) (tot 16 jaar)

2. Betrokkenheid van andere familieleden/vrienden/kennissen

5. Zijn er andere familieleden (buiten de grootouders), buren of kennissen die soms instaan voor de kinderopvang van één of meerdere van uw kinderen? We bedoelen hiermee niet de professionele opvang, zoals een onthaalmoeder, creche, buitenschoolse kinderopvang.

- 1. Neen → ga naar vraag 6
- 2. Ja → ga naar vraag 5A

5A. Hoe vaak vangen ze dit kind (of deze kinderen) gewoonlijk op tijdens de werkdagen (volle of halve dagen, voor of na de school ...)?

- 1. Vijf dagen per week
- 2. Drie of vier dagen per week
- 3. Een of twee dagen per week
- 4. Onregelmatig (bijvoorbeeld de ene week wel de andere niet ...)
- 5. Alleen bij bijzondere gelegenheden (bijvoorbeeld bij ziekte van het kind, tijdens schoolvakanties ...)
- 6. Andere, vul in:

5B. Welke kind(eren) worden opgevangen door andere familieleden, buren of kennissen?

- 1. Nog niet schoolgaand(e) kind(eren)
- 2. Kind(eren) in de kleuterschool
- 3. Kind(eren) in de lagere school
- 4. Ouder(e) kind(eren) (tot 16 jaar)

5C. Gelieve hieronder de naam en het adres te noteren indien u denkt dit **ander familielid/buur/kennis** bereid is een korte schriftelijke vragenlijst over kinderopvang in te vullen. Indien meer dan één persoon instaat voor de opvang, geef dan de naam op van de persoon die zich het meest bezighoudt met de opvang van uw kind(eren)

Familienaam en voornaam:

Straat + nummer:

Postnummer:Gemeente:

Telefoonnummer:/.....GSM:

6. Tot slot stellen nog enkele vraagjes over uzelf/uw partner.
7. Wat is de leeftijd van de moeder?
..... jaar
8. Wat is het hoogst behaalde diploma van de moeder?
 1. Geen diploma of enkel lager onderwijs
 2. Lager secundair onderwijs
 3. Hoger secundair onderwijs
 4. Hoger onderwijs buiten de universiteit (HOBV)
 5. Universitair onderwijs

We bedanken u zeer hartelijk voor uw medewerking!

Bijlage 2 : Vragenlijst naar de betrokkenheid van de grootouders bij de kinderopvang

Het invullen van de vragenlijst

In deze vragenlijst worden enkele vragen gesteld naar uw betrokkenheid bij de kinderopvang van de kleinkinderen: neemt u al dan niet de kinderopvang voor uw kleinkinderen op, hoe organiseert u dit, hoe staat u tegenover de kinderopvang door de grootouders in het algemeen?

Het invullen van de vragenlijst is vrij eenvoudig en neemt maar enkele minuten van uw tijd in beslag. Meestal volstaat het één of meerdere kruisjes te zetten in de vakjes van de omschrijving die het best uw situatie of uw voorkeur weergeeft. Soms vragen we u om zelf een antwoord in te vullen.

Terugzenden van de vragenlijst

U kan het ingevulde formulier terugzenden in de bijgevoegde enveloppe 'port betaald door geadresseerde', en dit liefst binnen de 2 weken. Mogen wij nogmaals benadrukken dat uw deelname zeer belangrijk is om degelijke onderzoeksresultaten te bekomen, ook indien u geen opvang van de kleinkinderen verzorgt. Als wetenschappelijke onderzoeksinstelling garanderen wij dat de informatie die u ons verstrekt vertrouwelijk zal behandeld worden. Het volgnummer dat u onderaan deze bladzijde vindt dient enkel om na te gaan welke vragenlijsten binnengekomen zijn.

Indien u problemen ondervindt bij het invullen kan u ons altijd telefonisch of per e-mail contacteren

De privacy-wetgeving (de bescherming van persoonlijke gegevens)

De privacy-wet van 8 december 1992 reglementeert het verwerken van persoonlijke gegevens. Overeenkomstig de wet geven wij u graag de volgende informatie. Alle in dit registratieformulier verzamelde informatie kan worden geregistreerd in één of meer bestanden. De houder van deze bestanden is de K.U.Leuven (Maatschappelijke zetel: Oude Markt 13, 3000 Leuven). De gegevens zullen uitsluitend gebruikt worden voor onderzoek. U kunt steeds inzage vragen van deze gegevens die de K.U.Leuven heeft geregistreerd. Indien deze gegevens onjuist, onvolledig of niet relevant (meer) zijn, kan de verwijdering ervan gevraagd worden.

Volgnummer:

Vragen over uw huidige betrokkenheid bij kinderopvang
--

1. Hoeveel kleinkinderen hebt u?

Ook kleinkinderen alleen van de grootmoeder of de grootvader (bij nieuw samengestelde gezinnen) moeten meegeteld worden.

Aantal **nog niet schoolgaande** kleinkinderen:

Aantal kleinkinderen in de **kleuterschool**:

Aantal kleinkinderen in de **lagere school**:

Aantal **oudere kleinkinderen**:

2. Vangt u op dit moment soms één of meerdere van deze kleinkinderen op (bijvoorbeeld iedere week, af en toe eens, tijdens de vakanties, bij ziekte van het kind of bij speciale gelegenheden)?

Wanneer de ouders eveneens aanwezig zijn zoals bijvoorbeeld bij bezoeken van kleinkinderen rekenen we dit niet als opvang

1. Ja, ik vang soms één of meerdere kleinkinderen op (iedere week, af en toe eens, tijdens de vakanties, bij ziekte van het kind of bij andere gelegenheden) → ga verder met vraag 3
2. Neen, zelden of nooit → ga naar vraag 38

3. Hoeveel kleinkinderen vangt u soms op (hetzij iedere week, af en toe eens, tijdens de vakanties, bij ziekte van het kind of bij andere gelegenheden)?

Vul telkens het aantal in .

Aantal **nog niet schoolgaande** kleinkinderen:

Aantal kleinkinderen **in de kleuterschool**:

Aantal kleinkinderen **in de lagere school**:

Aantal **oudere** kleinkinderen:

4. Uit hoeveel verschillende gezinnen komen de kleinkinderen die u opvangt?

1. Er is slechts een kleinkind
2. De kleinkinderen komen uit hetzelfde gezin
3. De kleinkinderen komen uit 2 gezinnen
4. De kleinkinderen komen uit 3 gezinnen
5. De kleinkinderen komen uit 4 of meer gezinnen

Vragen over het kleinkind (of de kleinkinderen) dat u opvangt

We stellen nu een aantal vragen over het kleinkind of over de verschillende kleinkinderen die u opvangt. In de vragen die volgen, is er per kleinkind telkens één kolom voorzien (kleinkind 1, kleinkind 2, kleinkind 3 en kleinkind 4). We vragen u deze kolommen telkens in te vullen voor alle kleinkinderen die u opvangt. Wanneer u meer dan 4 kleinkinderen opvangt, neem dan de 4 kleinkinderen die u het meest opvangt. Kan u voor de verschillende vragen telkens dezelfde kolom voor hetzelfde kleinkind nemen? Zo kunnen we achteraf een totaalbeeld samenstellen per kleinkind.

5. Hoe oud is het kleinkind (of de kleinkinderen) dat u opvangt?
 Vul per kleinkind de leeftijd in in jaren en/of maanden.

	Kleinkind 1	Kleinkind 2	Kleinkind 3	Kleinkind 4
Leeftijd in jaar (j) en maanden (m)jm	...j ...m	...j.....mjm

6. Indien u een kleinkind opvangt dat tussen de 2,5 en de 3 jaar is, gaat dit kleinkind/deze kleinkinderen dan reeds naar de kleuterschool?
- 1. Ja
 - 2. Neen
 - 3. Ik vang geen kleinkind op van die leeftijd

7. Is het kleinkind dat u opvangt een jongen of een meisje? *Plaats per kleinkind dat u opvangt een kruisje in het vierkantje voor het antwoord van uw keuze.*

	Kleinkind 1	Kleinkind 2	Kleinkind 3	Kleinkind 4
1. Een jongen	☐	☐	☐	☐
2. Een meisje	☐	☐	☐	☐

8. Wat is de gezinssituatie van het kleinkind dat u opvangt? *Plaats per kleinkind dat u opvangt een kruisje in het vierkantje voor het antwoord van uw keuze.*

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
1. Het kleinkind woont bij de twee ouders	☐	☐	☐	☐
2. Het kleinkind komt uit een éénouder-gezin (alleenstaande vader of moeder)	☐	☐	☐	☐
3. Het kleinkind komt uit een nieuw samengesteld gezin (bijvoorbeeld na echtscheiding ...)	☐	☐	☐	☐
4. Andere gezinssituatie, vul zelf in:	☐	☐	☐	☐

9. Is het kleinkind dat u opvangt een kind van een dochter, een kind van een zoon, of is er een andere verwantschap?

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
1. Een kind van een dochter	☐	☐	☐	☐
2. Een kind van een zoon	☐	☐	☐	☐
3. Andere verwantschap, vul zelf de verwantschap in (bijvoorbeeld een kleinkind alleen van de grootvader ...):	☐	☐	☐	☐

10. Wat is de tewerkstellingssituatie van de moeder van het kleinkind? Plaats ook telkens een kruisje wanneer 2 of meer kleinkinderen van dezelfde moeder zijn.

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
<i>Werkend</i>				
1. Voltijds werkend	☐	☐	☐	☐
2. Deeltijds werkend	☐	☐	☐	☐
<i>Werk tijdelijk onderbroken omwille van:</i>				
3. Zwangerschapsverlof	☐	☐	☐	☐
4. Ouderschapsverlof	☐	☐	☐	☐
5. Ziekteverlof of invaliditeit	☐	☐	☐	☐
6. Loopbaanonderbreking	☐	☐	☐	☐
7. Verlof zonder wedde	☐	☐	☐	☐
<i>Niet werkend</i>				
8. Werkloos	☐	☐	☐	☐
9. Huisvrouw, studente ...	☐	☐	☐	☐
10. Andere, vul zelf in:	☐	☐	☐	☐

11. Wat is de tewerkstellingssituatie van de vader van het kleinkind? Neem bij nieuw samengestelde gezinnen (bijvoorbeeld na echtscheiding ...) de nieuwe partner van de moeder.

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
<i>Werkend</i>				
1. Voltijds werkend	☐	☐	☐	☐
2. Deeltijds werkend	☐	☐	☐	☐
<i>Werk tijdelijk onderbroken omwille van:</i>				
3. Ziekteverlof of invaliditeit	☐	☐	☐	☐
4. Loopbaanonderbreking	☐	☐	☐	☐
5. Verlof zonder wedde	☐	☐	☐	☐
<i>Niet werkend</i>				
6. Werkloos	☐	☐	☐	☐
7. Huisman, student ...	☐	☐	☐	☐
8. Andere, vul zelf in:	☐	☐	☐	☐

12. Hoever woont het kleinkind dat u opvangt van uw woonplaats?
Geef per kleinkind de afstand in kilometer, **enkele richting**

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
Aantal kilometer km km km km

13. Wanneer vangt u dit kleinkind gewoonlijk op? Hier kan u per kleinkind meerdere kruisjes zetten.

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
1. Gewoonlijk één of meerdere keren per week (overdag of 's nachts)	☐	☐	☐	☐
2. Niet elke week, maar één of meerdere keren per maand	☐	☐	☐	☐
3. Tijdens de vrije schooldagen	☐	☐	☐	☐
4. Tijdens de schoolvakanties	☐	☐	☐	☐
5. In bijzondere omstandigheden (bijvoorbeeld bij ziekte van het kind, afwezigheid van de onthaalmoeder, ...)	☐	☐	☐	☐
6. Heel onregelmatig, andere regelingen, vul zelf in:	☐	☐	☐	☐

14. Hoeveel keer vangt u het kleinkind gewoonlijk op in de loop van de week en tijdens het weekend?

Neem hiervoor een doorsnee week, voor schoolgaande kinderen een schoolweek.

Wanneer de opvang niet elke week dezelfde is, neem dan de voorbije week. Vul '0' in wanneer er geen opvang was.

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
1. Aantal <i>weekdagen</i> dat het kleinkind bij u is (overdag of 's nachts)
2. Aantal <i>weekenddagen</i> dat het kleinkind bij u is (overdag of 's nachts)
3. Aantal dagen met een opvangbeurt van minstens 5 uur (overdag, weekend inbegrepen)
4. Aantal nachten (weekend inbegrepen)
5. Aantal keren opvang voor schooltijd (schoolgaande kinderen)
6. Aantal keren opvang na schooltijd (schoolgaande kinderen)
7. Aantal uren opvang op woensdagnamiddag (schoolgaande kinderen)

15. Wie vangt, naast uzelf, het kleinkind nog op in de loop van de week of voor of na schooltijd? *De ouders die voor het kind zorgen rekenen we niet als opvang. U kan meerdere kruisjes zetten per kleinkind*

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
1. Een kinderdagverblijf (een crèche)	☐	☐	☐	☐
2. Een onthaalmoeder (opvanggezin)	☐	☐	☐	☐
3. De andere grootouder(s)	☐	☐	☐	☐
4. Andere familieleden, buren of kennissen	☐	☐	☐	☐
5. De school van het kleinkind (voor en na de schooluren)	☐	☐	☐	☐
6. Een specifieke voorziening voor buitenschoolse opvang buiten de school	☐	☐	☐	☐
7. Andere opvangsituatie, <i>vul zelf in:</i>	☐	☐	☐	☐
8. Geen andere opvang	☐	☐	☐	☐

16. Hoelang hebt u het kleinkind reeds in opvang? *Vul per kleinkind dat u opvangt het aantal jaren en/of maanden in.*

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
Aantal jaren (j) en maanden (m)	...j....m	..j.....mj....mj....m

17. Hoe lang zal het kleinkind normaal gezien nog bij u in opvang blijven in de toekomst?

Vul een vraagteken in als het nog niet geregeld is

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
Aantal jaren (j) en maanden (m)	...j...m	...j...m	...j...m	...j...m

18. Waarom deden de ouders *volgens u* een beroep op u voor de opvang van het kleinkind? *U kan per kleinkind meerdere kruisjes zetten.*

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
1. De ouders vinden opvang door de grootouders het beste voor het kleinkind	☐	☐	☐	☐
2. De ouders zochten aanvullende opvang voor de onthaalmoeder, de crèche ...	☐	☐	☐	☐
3. De ouders vonden geen andere opvang	☐	☐	☐	☐
4. Het kleinkind wilde het zelf graag	☐	☐	☐	☐
5. Het kwam het best uit gezien de uren van de ouders (het kind kan bij ons vroeg komen of laat blijven ...)	☐	☐	☐	☐
6. Het kwam het best uit omwille van de bereikbaarheid (het is dichtbij huis, dichtbij het werk, dichtbij de school ...)	☐	☐	☐	☐
7. De ouders zochten de goedkoopste oplossing	☐	☐	☐	☐
8. De ouders wilden er ons een plezier mee doen	☐	☐	☐	☐
9. Andere redenen, <i>vul zelf in:</i>	☐	☐	☐	☐
.....				

19. Heeft het kleinkind (of het gezin van het kleinkind) bepaalde problemen (gezondheidsproblemen, leermoeilijkheden, ...) waarmee u rekening moet houden bij de opvang? *Hier kan u per kleinkind meerdere kruisjes zetten.*

	Kleink. 1	Kleink. 2	Kleink. 3	Kleink. 4
1. Het kleinkind heeft gezondheidsproblemen of een handicap	☐	☐	☐	☐
2. Het kleinkind heeft gedragsproblemen, leert moeilijk op school, ...	☐	☐	☐	☐
3. Er is een moeilijke gezinssituatie (spanningen in het gezin, echtscheiding, ...)	☐	☐	☐	☐
4. Andere bijzondere omstandigheden, <i>vul zelf in:</i>	☐	☐	☐	☐
5. Er zijn geen bijzondere problemen	☐	☐	☐	☐

Vragen over uw opvang van de kleinkinderen in het algemeen

20. Hoeveel *uren per week* (week en weekend samen) hebt u gewoonlijk kleinkinderen in huis voor opvang (alle kleinkinderen samen)?

Ook de uren 's nachts kunt u meetellen.

..... uren per week

21. Welke bijkomende taken buiten de eigenlijke oppas en verzorging neemt u **gewoonlijk** op voor het kleinkind of voor de ouders van het kleinkind?

Hier kan u meerdere kruisjes per kleinkind zetten. Geef telkens aan wat gewoonlijk de taak is van de grootmoeder en wat de taak is van de grootvader.

	Grootmoeder	Grootvader
1. Ophalen en/of brengen kleinkinderen van en naar huis	☐	☐
2. Ophalen en/of brengen kleinkinderen van en naar school	☐	☐
3. Helpen bij de hobbybeoefening (muziek, sport, ...): naar toe brengen, helpen beoefenen	☐	☐
4. Helpen bij het huiswerk	☐	☐
5. Indien nodig doktersbezoeken regelen, naar de dokter brengen, bezoeken consultatiebureau Kind en Gezin, ...	☐	☐
6. Huishoudelijke taken overnemen van <i>de ouders van het kleinkind</i> (de was doen, maaltijden bereiden wanneer ouders blijven eten ...)	☐	☐
7. Andere taken, <i>vul zelf in:</i>	☐	☐
8. Geen bijkomende taken	☐	☐

22. Waar gebeurt de opvang?

1. In de woning van de grootouder(s)
2. In de woning van de ouders van het kleinkind
3. In beide woningen
4. Andere situatie, *vul zelf in:*

23. Welke waren *voor u* de redenen om dit kleinkind (of deze kleinkinderen) op te vangen? We starten met de redenen die met u, de grootouder, te maken hebben.

Hier kan u telkens meerdere kruisjes zetten

Redenen die met u, de grootouder, te maken hebben

- 1. We vinden het voor onszelf aangenaam (bijvoorbeeld om het kleinkind meer te zien, we vinden het leuk, ...)
- 2. We vinden het voor onszelf nuttig (het is de beste manier is om jong te blijven, we behouden zo het contact met de volgende generatie ...)
- 3. We hebben toch veel vrije tijd
- 4. Ook onze ouders vinggen onze kinderen op
- 5. We deden het reeds voor een ander kleinkind en wilden iedereen gelijk behandelen
- 6. Later zullen onze kinderen ook voor ons zorgen mocht het nodig zijn
- 7. Andere redenen in verband met uzelf, *vul zelf in:*

Redenen die met het kleinkind te maken hebben

- 1. We vinden opvang door de grootouders het beste voor het kleinkind
- 2. We wilden liever niet dat het kleinkind (zo dikwijls) naar een ont-haalmoeder of een kinderdagverblijf ging
- 3. Het kleinkind wilde het zelf en we wilden het een plezier doen
- 4. We wilden het kleinkind helpen omdat het een handicap heeft, gezondheidsproblemen heeft ...
- 5. We wilden het kleinkind helpen omdat er moeilijkheden zijn op school, gedragsproblemen
- 6. Andere redenen in verband met het kleinkind, *vul zelf in:*

Redenen die met de ouders te maken hebben

- 1. We wilden de ouders helpen omdat ze in een moeilijke gezinssituatie zitten
- 2. We wilden de ouders helpen omdat ze in een moeilijke financiële situatie zitten
- 3. We voelden ons min of meer verplicht (bijvoorbeeld omdat men geen opvang vond ...)
- 4. Andere redenen in verband met de ouders, *vul zelf in:*

24. Vangt u nog andere kinderen op buiten uw kleinkinderen?

- 1. Ja, hoeveel andere kinderen? *Vul in*
- 2. Neen

Uw oordeel over de kinderopvang en uw vraag naar ondersteuning

25. Zijn er voor u bij het opnemen van opvang voor de kleinkinderen grenzen waar u zich min of meer probeert aan te houden?

1. Ja, er zijn grenzen. Duid aan welke grenzen dit zijn:
Hier kan u meerdere kruisjes zetten. Vul indien nodig zelf in.
- 1. Niet **voor** uur
 - 2. Niet **na** uur
 - 3. Niet meer dan uren per dag
 - 4. Niet meer dan dagen per week
 - 5. Niet op de volgende dagen:
 - 6. Niet tijdens de volgende periodes van het jaar (bijvoorbeeld uw vakantieperiode ...):
 - 7. Niet meer dan kleinkind(eren) tegelijk
 - 8. Niet de volgende bijkomende taken:

 - 9. Andere grenzen, vul zelf in:
2. Neen, er zijn geen grenzen

26. U vangt voor het ogenblik uw kleinkind(eren) soms op (regelmatig, af en toe, ...). Waarom bent u niet (nog) meer betrokken bij de kinderopvang (meer uren opvang, meer kleinkinderen, ...)?

Hier kan u meerdere kruisjes zetten

- 1. Wij wilden niet (nog) meer betrokken zijn want:
 - 1. We vinden dat we ze al genoeg opvangen
 - 2. We vinden het niet goed voor het kleinkind (de kleinkinderen) dat de grootouders het teveel opvangen
 - 3. We vrezen overbelast te worden
 - 4. Er zijn veel kleinkinderen en als we het voor de ene doen dan moet het ook voor de andere kleinkinderen
 - 5. Andere redenen, *vul zelf in:*
- 2. Het is niet nodig (de ouders vangen het kindje op, de andere grootouders, ...)
- 3. Wij (de grootouders) zijn niet meer uren beschikbaar want:
 - 1. We werken nog (of één van beiden werkt nog)
 - 2. We hebben het te druk (verenigingsleven, hobby's, ...)
 - 3. We hebben naast de opvang ook nog de zorg voor een langdurige zieke, een persoon met een handicap, een zorgbehoevende oudere ...
 - 4. Andere redenen, *vul zelf in:*
- 4. De ouders wensen het niet want:
 - 1. De ouders vinden het niet goed voor ons (ze willen ons daarmee niet meer belasten, ze denken dat het te zwaar zal zijn ...)
 - 2. De ouders vinden het niet goed voor het kleinkind (meningsverschillen over de opvoeding, ze hebben schrik voor verwennerij, ...)
 - 3. De ouders vrezen hun greep op het kleinkind te verliezen
 - 4. De ouders vrezen inmenging in hun gezin
 - 5. Andere redenen, *vul zelf in:*
- 5. Het kleinkind (of de kleinkinderen) wenst het niet want:
 - 1. Het kleinkind blijft liever in de gewone opvang (crèche, ont-haalmoeder, opvang in of buiten de school, ...)
 - 2. Het kleinkind blijft liever bij de broers of zussen
 - 3. Andere redenen, *vul zelf in:*
- 6. Andere redenen, *vul zelf in:*

27. Kinderopvang kan ook voor problemen zorgen zoals overbelasting van de grootouders of meningsverschillen met de ouders. Ondervond u reeds problemen?

1. Ja, ik ondervond reeds problemen, namelijk:

Hier kan u meerdere kruisjes zetten

- 1. De eigen vrijetijdsbesteding komt in het gedrang (geen tijd meer voor hobby's, verenigingsleven, ...)
- 2. Het is nogal belastend (bijvoorbeeld het heffen en tillen, de drukte van de kinderen, aantal kinderen dat tegelijk aanwezig is, ...)
- 3. Het tijdstip is soms lastig (te vroeg, te laat, onvoorzien, ...)
- 4. Er wordt teveel uren op ons een beroep gedaan
- 5. Men is teveel aan huis gebonden
- 6. De verantwoordelijkheid die dit meebrengt weegt soms zwaar
- 7. Er ontstaan spanningen met de ouders (bijvoorbeeld over de grenzen, tijdstip, aanpak, ...)
- 8. Er ontstaan spanningen met de ouders over de gelijke behandeling van alle kinderen (of kleinkinderen)
- 9. Andere problemen (*vul zelf in*):

2. Neen, ik ondervond nog geen problemen

28. Hebben u of uw partner bepaalde problemen (gezondheidsklachten, werk, zorg voor anderen, ...) waardoor de kinderopvang bemoeilijkt wordt?

1. Ja

Welke klachten of omstandigheden zijn dit?

Hier kan u meerdere kruisjes zetten

- 7. Eigen gezondheidsklachten (rugklachten, zenuwachtigheid, ...) of deze van de partner
- 2. Eigen werksituatie (of deze van de partner, ...)
- 3. We staan in voor de zorg voor andere familieleden, kennissen, ...
- 4. De woning is niet echt geschikt (te weinig plaats, geen tuin, ...)
- 5. Andere problemen (*vul zelf in*):

2. Neen

29. Grootouders die kinderopvang opnemen kunnen verschillende vragen hebben. Welke vragen stelde u zich reeds? *Hier kan u meerdere kruisjes zetten*
- 1. Algemene vragen voor men er aan begint (bijvoorbeeld over de moeilijkheden die men kan verwachten, afspraken die vooraf moeten gemaakt worden, de kosten die ermee verbonden zijn, ...)
 - 2. Vragen over de verzorging (bijvoorbeeld over gezonde voeding, ...)
 - 3. Vragen over gezondheidsproblemen van jonge kinderen, omtrent ziektes, handicaps, ...
 - 4. Vragen over de opvoedkundige aanpak (bijvoorbeeld over opvoedingsstijl, spelen, belonen of straffen, verwennen, ...)
 - 5. Juridische vragen bijvoorbeeld over aansprakelijkheid, verzekeringen, ...
 - 6. Vragen over hoe men kan overleggen met de ouders van het kleinkind (bijvoorbeeld over het stellen van grenzen, ...)
 - 7. Andere vragen, *vul zelf in:*
 - 8. Ik had nog geen vragen
30. Bij wie ging u te rade voor een oplossing? *Hier kan u meerdere kruisjes zetten*
- 1. Ik had nog geen vragen (en ging nergens te rade)
 - 2. Ik had vragen maar ging bij niemand te rade
 - 3. Ik ging te rade bij familieleden (de ouders van het kleinkind, andere familieleden ...) of vrienden
 - 4. Ik ging te rade bij de school
 - 5. Ik ging te rade bij de huisarts
 - 6. Ik ging te rade bij een sociale dienst (van de mutualiteit, de gemeente, OCMW, ...)
 - 7. Ik ging te rade bij een vereniging (de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen, KAV, SVV, KVLV, ...)
 - 8. Ik ging te rade bij iemand van Kind en Gezin (een verpleegkundige, het consultatiebureau, het regiohuis, ...)
 - 9. Andere, *vul zelf in:*
31. Had u nog (bijkomende) ondersteuning gewild in verband met uw vragen?
- 1. Ja
 - Van welke (bijkomende) ondersteuning zou u gebruik maken?
 - Hier kan u meerdere kruisjes zetten*
 - 1. Gesprekken met andere grootouders in dezelfde situatie
 - 2. Een informatiebrochure voor grootouders die opvang doen
 - 3. Een dienst waar men telefonisch terecht kan met vragen
 - 4. Een deskundige die eens langskomt
 - 5. Andere, *vul zelf in:*
 - 2. Neen

32. Moeten grootouders die kleinkinderen opvangen volgens u nog andere vormen van ondersteuning of hulp van de overheid krijgen?

1. Ja

Aan welke andere vormen van ondersteuning of hulp dacht u?

Vul zelf in:

2. Neen

Beschikbaarheid en bereidheid tot opvang in de toekomst
--

33. Wil u in de nabije toekomst (de volgende 5 jaar) nog evenveel als nu betrokken zijn bij de opvang van de kleinkinderen?

1. Ja, nog evenveel

2. Ja, zelfs nog meer (meer dagen, meer kleinkinderen ...)

3. Neen, liefst iets minder of helemaal niet meer want:

Hier kan u meerdere kruisjes zetten

1. Ik (of wij) denk dat ik het niet meer zal aankunnen (omwille van gezondheidsklachten, de last, ...)

2. Ik wil meer vrije tijd

3. Ik (of de partner) ga met pensioen en we willen het rustiger aan doen

4. Ik moet voor een ziek familielid zorgen

5. Andere redenen, vul zelf in:
.....

34. Hoe dikwijls zou u in de toekomst (de volgende 5 jaar) nog kleinkinderen willen opvangen? *Hier kan u meerdere kruisjes zetten*

1. Elke dag van de week (de hele dag, een gedeelte van de dag of voor- of na schooltijd)

2. Enkele dagen per week

3. Eén dag in de week

4. Af en toe eens een dag maar niet iedere week

5. Tijdens vrije schooldagen of vakanties

6. In bijzondere omstandigheden (bijvoorbeeld wanneer het kleinkind ziek is, de onthaalmoeder afwezig is, ...)

7. Andere regeling, *vul zelf in:*
.....

8. Helemaal niet meer → ga naar vraag 43

35. Welke kleinkinderen zou u in de toekomst (de volgende 5 jaar) nog willen opvangen? *Hier kan u meerdere kruisjes zetten*
- 1. Nog niet schoolgaande kleinkinderen
 - 2. Kleinkinderen in de kleuterschool
 - 3. Kleinkinderen in de lagere school
 - 4. Geen voorkeur
36. Stel dat er in de toekomst meer plaatsen vrijkomen om kinderen op te vangen (bij onthaalmoeders, in crèches, ...). Zou u dan nog evenzeer bereid zijn uw kleinkinderen op te vangen?
- 1. Ja
 - 2. Neen
37. Bestaan er nu al plannen om in de nabije toekomst *andere kleinkinderen* (dan deze die u nu hebt) op te vangen (bijvoorbeeld kleinkinderen die op komst zijn, kleinkinderen die naar school moeten, ...)?
- 1. Ja, er bestaan al plannen
 - 2. Neen, er bestaan nog geen plannen

U mag nu onmiddellijk overgaan naar vraag 43

Vragen voor grootouders die voor het ogenblik zelden of nooit kleinkinderen opvangen

38. Wie vangt uw kleinkinderen gewoonlijk op? *U kan meerdere kruisjes zetten*
- 1. De ouders (of een ouder)
 - 2. Een kinderdagverblijf (een crèche)
 - 3. Een onthaalmoeder (opvanggezin)
 - 4. De andere grootouder(s)
 - 5. Andere familieleden, burens of kennissen
 - 6. Opvang *op school* voor en na de schooluren
 - 7. Opvang *buiten de school* in een voorziening voor buitenschoolse opvang
 - 8. Andere opvangsituatie, *vul zelf in:*
39. Was u vroeger ooit betrokken bij de opvang van uw kleinkinderen?
- 1. Ja
 - 2. Neen
40. Op dit moment vangt u zelf uw kleinkinderen zelden of nooit op. Om welke redenen is dit? *Hier kan u meerdere kruisjes zetten.*
- 1. Wij doen het liever niet want:
 - 1. We vinden het niet goed voor het kleinkind dat de grootouders de opvang doen
 - 2. We vinden dat de ouders dit maar zelf moeten oplossen
 - 3. We kunnen het niet meer aan (wegens gezondheidsklachten, zenuwachtigheid, ...)
 - 4. Men is teveel aan huis gebonden
 - 5. De eigen vrijetijdsbesteding komt in het gedrang (geen tijd mee voor hobby's, verenigingsleven, ...)
 - 6. De verantwoordelijkheid die dit meebrengt weegt te zwaar
 - 7. Er zijn veel kleinkinderen en als we het voor de ene doen dan moet het ook voor de andere kleinkinderen
 - 8. Andere redenen, *vul zelf in:*
 - 2. Het is niet nodig (de ouders vangen het kindje op, de andere grootouders, ...)
 - 3. Wij (de grootouders) zijn niet beschikbaar want:
 - 1. We wonen te veraf
 - 2. We werken nog (of één van beiden werkt nog)
 - 3. We hebben het te druk (verenigingsleven, hobby's, ...)
 - 4. We hebben de zorg voor een langdurige zieke, een persoon met een handicap, een zorgbehoevende oudere, ...
 - 5. Andere redenen, *vul zelf in:*

- 4. De ouders wensen het niet want:
 - 1. De ouders vinden het niet goed voor ons (ze willen ons daarmee niet belasten, ze denken dat het te zwaar zal zijn, ...)
 - 2. De ouders vinden het niet goed voor het kleinkind (meningsverschillen over de opvoeding, ze hebben schrik voor verwennerij, ...)
 - 3. De ouders vinden het niet goed voor henzelf want ze vrezen hun greep op het kleinkind te verliezen
 - 4. Er is ruzie met de ouders, geen contact meer,
 - 5. De ouders vrezen inmenging in hun gezin
 - 6. Andere redenen, *vul zelf in:*
 - 5. Het kleinkind wenst het niet want:
 - 1. Het kleinkind blijft liever in de gewone opvang (crèche, onthaalmoeder, opvang in of buiten de school, ...)
 - 2. Het kleinkind blijft liever bij de broers of zussen
 - 3. Andere redenen, *vul zelf in:*
 - 6. Andere redenen, *vul zelf in:*
41. Zou u in de nabije toekomst (de volgende 5 jaar) betrokken willen zijn bij de opvang van de kleinkinderen?
- 1. Ja

Hoe vaak zou u in de toekomst kleinkinderen willen opvangen?
Hier kan u meerdere kruisjes zetten

 - 1. Elke dag van de week (de hele dag of voor- of na schooltijd)
 - 2. Enkele dagen per week
 - 3. Eén dag in de week
 - 4. Af en toe eens een dag maar niet iedere week
 - 5. Tijdens vrije schooldagen of vakanties
 - 6. Alleen in bijzondere omstandigheden (bijvoorbeeld bij ziekte van het kind, afwezigheid van de onthaalmoeder, ...)
 - 7. Andere regeling, *vul zelf in:*

.....

Welke kleinkinderen zou u in de toekomst willen opvangen?
Hier kan u meerdere kruisjes zetten

 - 1. Nog niet schoolgaande kleinkinderen
 - 2. Kleinkinderen in de kleuterschool
 - 3. Kleinkinderen in de lagere school
 - 4. Geen voorkeur
 - 2. Neen

42. Bestaan er plannen om in de nabije toekomst (de volgende 5 jaren) kleinkinderen op te vangen (bijvoorbeeld kleinkinderen die op komst zijn, kleinkinderen die naar school moeten ,...)?
- 1. Ja, er bestaan al plannen
 - 2. Neen, er bestaan nog geen plannen

U kan verder gaan met de volgende vragen

Vragen voor iedereen

Meningen over kinderopvang door de grootouders

43. Wat zijn volgens u *voor de grootouders* de voordelen en/of de nadelen van de opvang van de kleinkinderen in het algemeen?

U kan zowel voordelen als nadelen aankruisen

Mogelijke voordelen

- 1. Grootouders kunnen op die manier hun kinderen nog helpen
- 2. De grootouders beleven er plezier aan het kleinkind eens alleen voor zich te hebben
- 3. De familiebanden worden er door versterkt
- 4. Grootouders behouden zo het contact met de jongere generatie
- 5. Andere voordelen, *vul zelf in:*

Mogelijke nadelen

- 1. Grootouders kunnen niet tegelijkertijd opvoeder en grootouder zijn
- 2. Grootouders verliezen hun vrijheid en hebben recht op het genot van hun vrije dagen
- 3. Kinderen opvangen is te vermoeiend voor oudere mensen
- 4. Grootouders hebben het moeilijk hun grenzen te laten respecteren door de ouders (bijvoorbeeld omtrent de uren, de soepelheid, ...)
- 5. Andere nadelen, *vul zelf in:*

44. Wat zijn volgens u *voor het kind* de voordelen en/of de nadelen van de opvang van de kleinkinderen door de grootouders in het algemeen?

U mag zowel voordelen als nadelen aankruisen

Mogelijke voordelen

- 1. De oudere generatie weet goed hoe ze kinderen moet opvoeden
- 2. Bij de grootouders is er een gezinssfeer en de opvang is er persoonlijk
- 3. Grootouders kunnen veel tijd besteden aan het kind
- 4. Het kleinkind kent de grootouders goed
- 5. De relatie van de grootouders met het kleinkind is belangrijk voor het kind
- 6. Andere voordelen, *vul zelf in:*

Mogelijke nadelen

- 1. Grootouders hebben de neiging de kleinkinderen te verwennen of overbezorgd te zijn
- 2. De oudere generatie heeft andere waarden die soms niet meer van deze tijd zijn
- 3. Grootouders zijn oudere mensen en kinderen moeten door jonge mensen opgevangen worden
- 4. Bij de grootouders zijn er te weinig andere kinderen en dit is niet goed voor het kind
- 5. Andere nadelen, *vul zelf in:*

45. Wat zijn volgens u *voor de ouders* de voordelen of de nadelen van de opvang van de kleinkinderen door de grootouders in het algemeen?

U mag zowel voordelen als nadelen aankruisen

Mogelijke voordelen

- 1. Ouders zijn geruster want van de grootouders weet men tenminste wat men er aan heeft
- 2. De opvoeding verloopt er volgens de familietraditie
- 3. Met de grootouders kunnen de ouders goede afspraken maken
- 4. Opvang door de grootouders is goedkoper
- 5. De opvang kan soepel inspelen op de noden van de ouders
- 6. Andere voordelen, *vul zelf in:*

Mogelijke nadelen

- 1. Grootouders komen dan te dicht te staan bij het gezin van de kleinkinderen
- 2. Het kind gaat zich soms meer hechten aan de grootouders dan aan de ouders
- 3. Grootouders hebben een andere aanpak waardoor de ouders soms in de problemen komen (bijvoorbeeld het kind luistert niet meer naar de ouders, ...)

50. Welk diploma behaalden u en uw (eventuele) partner?

	1. Grootmoeder	2. Grootvader
1. Geen diploma	☐	☐
2. Lager onderwijs	☐	☐
3. Lager secundair onderwijs (humaniora, technisch, beroeps)	☐	☐
4. Hoger secundair onderwijs (humaniora, technisch, beroeps)	☐	☐
5. Hoger onderwijs buiten de universiteit korte type	☐	☐
5. Hoger onderwijs buiten de universiteit lange type	☐	☐
6. Universitair onderwijs	☐	☐
7. Andere vorm, <i>vul zelf in:</i>	☐	☐
.....		

51. Wat is (of was) uw beroepsstatuut en dat van uw (eventuele) partner?

	1. Grootmoeder	2. Grootvader
1. Arbeider	☐	☐
2. Bediende	☐	☐
3. Kaderlid	☐	☐
4. Ambtenaar (ook onderwijzend personeel)	☐	☐
5. Zelfstandige (of meewerkende echtgeno(o)t(e))	☐	☐
6. Beoefenaar vrij beroep	☐	☐
7. Geen beroep (huisvrouw ...)	☐	☐
8. Andere, <i>vul zelf in:</i>	☐	☐
.....		

52. Welke is uw huidige tewerkstellingssituatie en die van uw (eventuele) partner? *Gelieve slechts één kruisje te zetten.*

	1. Grootmoeder	2. Grootvader
<i>Werkend</i>		
1. Voltijds werkend	☐	☐
2. Deeltijds werkend	☐	☐
<i>Werk tijdelijk onderbroken omwille van:</i>		
3. Ziekteverlof of invaliditeit	☐	☐
4. Loopbaanonderbreking	☐	☐
5. Verlof zonder wedde	☐	☐
<i>Niet werkend</i>		
6. Werkloos met uitkering	☐	☐
7. Werkloos zonder uitkering	☐	☐
8. Brugpensioen	☐	☐
9. Gewoon pensioen	☐	☐
10. Huisvrouw/huisman	☐	☐
11. Andere, <i>vul zelf in:</i>	☐	☐

.....

53. Hoeveel uren werken u en/of uw (eventuele) partner normaal per week? En over hoeveel dagen zijn deze uren gespreid?

Indien u niet werkt kan u overgaan naar de volgende vraag.

Vul deze vraag in zowel voor de grootvader als voor de grootmoeder

	1. Grootmoeder	2. Grootvader
1. Aantal uren per week uren uren
2. Aantal dagen per week dagen dagen

54. Hebben u en/of uw (eventuele) partner de werksituatie gewijzigd **omwille van de opvang** van de kleinkinderen ?

Vul deze vraag in zowel voor de grootvader als voor de grootmoeder

	1. Grootmoeder	2. Grootvader
1. Ja, de werksituatie werd gewijzigd uitsluitend omwille van de kinderopvang Welke wijziging? <i>Vul zelf in:</i>	☐	☐
2. Ja, de werksituatie werd gewijzigd maar niet uitsluitend omwille van kinderopvang (bijvoorbeeld om het wat rustiger aan te doen, omdat de partner met pensioen ging, omdat het werk te zwaar werd, ...) Welke wijziging? <i>Vul zelf in:</i>	☐	☐
3. Neen, de werksituatie werd niet gewijzigd	☐	☐

55. Verlenen u of uw partner soms hulp (huishoudelijke hulp, verzorging, ...) aan hulpbehoevende personen van uw eigen huishouden of buiten uw huishouden?

1. Ja.

1. Aan hoeveel personen verleent u hulp?

..... persoon (of personen)

2. Hoe dikwijls verleent u hulp?

1. Dagelijks

2. Enkele dagen per week

3. Eén dag per week

4. Minder dan 1 dag per week

3. Hoeveel uren per week verleent u gewoonlijk hulp?

..... uren per week (weekend inbegrepen)

2. Neen

56. Wie vulde deze vragenlijst in?

1. Grootmoeder

2. Grootvader

3. Iemand anders, namelijk (vul verwantschap of relatie in)

.....

57. Hebt u tot slot nog opmerkingen in verband met kinderopvang door de grootouders of in verband met kinderopvang in het algemeen?

.....

.....

.....

Wij bedanken u heel hartelijk voor uw medewerking.

U kan deze vragenlijst terugzenden in bijgevoegde enveloppe 'port betaald door geadresseerde'. U moet de vragenlijst daarvoor wel dubbel vouwen.

Bijlage 3: Vragenlijst naar de kinderopvang door familieleden, buren of kennissen

Het invullen van de vragenlijst

In deze vragenlijst worden enkele vragen gesteld naar uw betrokkenheid bij de opvang van het kindje dat vermeld wordt in de brief. We willen graag weten hoe de kinderopvang georganiseerd is, waarom u de kinderopvang van dit kind opneemt, hoe u staat tegenover deze kinderopvang.

Het invullen van de vragenlijst is vrij eenvoudig en neemt maar enkele minuten van uw tijd in beslag. Meestal volstaat het één of meerdere kruisjes te zetten in de vakjes van de omschrijving die het best uw situatie of uw voorkeur weergeeft. Soms vragen we u om zelf een antwoord in te vullen. De vragenlijst wordt best ingevuld door de persoon van uw gezin die het meest instaat voor de opvang van het betreffende kindje.

Terugzenden van het antwoordformulier

U kan het ingevulde formulier terugzenden in de bijgevoegde enveloppe 'port betaald door geadresseerde' en dit liefst en dit liefst binnen de 14 dagen. Uw deelname is voor ons zeer belangrijk omdat we alleen zo een totaalbeeld krijgen van de rol die familieleden, buren of kennissen spelen in de kinderopvang. Als wetenschappelijke onderzoeksinstelling garanderen wij dat de informatie die u ons geeft vertrouwelijk zal behandeld worden. Het volgnummer dat u onderaan deze bladzijde vindt dient enkel om na te gaan welke vragenlijsten binnengekomen zijn.

De privacy-wetgeving (de bescherming van persoonlijke gegevens)

De privacy-wet van 8 december 1992 reglementeert het verwerken van persoonlijke gegevens. Overeenkomstig de wet geven wij u graag de volgende informatie. Alle in dit registratieformulier verzamelde informatie kan worden geregistreerd in één of meer bestanden. De houder van deze bestanden is de K.U.Leuven (Maatschappelijke zetel: Oude Markt 13, 3000 Leuven). De gegevens zullen uitsluitend gebruikt worden voor onderzoek. U kunt steeds inzage vragen van deze gegevens die de K.U.Leuven heeft geregistreerd. Indien deze gegevens onjuist, onvolledig of niet relevant (meer) zijn, kan de verwijdering ervan gevraagd worden.

Wanneer u problemen ondervindt bij het invullen kan u ons altijd telefonisch of per e-mail contacteren

Volgnummer:

1. Wat is uw relatie (of verwantschap) tot de ouders van dit kind?
Met 'dit kind' bedoelen we zoals gezegd het kind dat vermeld wordt in de begeleidende brief
 - 1. Ik ben een familielid
Vul zelf uw verwantschap in tot de moeder van het kind bijvoorbeeld zus, tante, ...:
 - 2. Ik ben een buur
 - 3. Ik ben een kennis
 - 4. Andere relatie, *vul zelf in:*

2. Hoe oud is het kind dat u opvangt?
 Leeftijd (in jaar en maanden): j m

3. Is dit kind een jongen of een meisje?
 - 1. Jongen
 - 2. Meisje

4. Wanneer dit kind tussen de 2,5 en 3 jaar is gaat het dan reeds naar de kleuterschool?
 - 1. Ja
 - 2. Neen
 - 3. Het kind heeft een andere leeftijd

5. Hoever woont dit kind van uw woonplaats?
Geef de afstand in kilometer, enkele richting
 Aantal kilometer:

6. Wanneer vangt u dit kind gewoonlijk op?
Hier kan u meerdere kruisjes zetten
 - 1. Gewoonlijk iedere week één of meerdere keren (overdag of 's nachts)
 - 2. Niet iedere week maar één of meerdere keren per maand
 - 3. Tijdens de vrije schooldagen
 - 4. Tijdens de schoolvakanties
 - 5. In bijzondere omstandigheden (bijvoorbeeld bij ziekte van het kind, afwezigheid van de onthaalmoeder, ...)
 - 6. Heel onregelmatig, andere regelingen, *vul zelf in:*

7. Hoeveel keer vangt u dit kind gewoonlijk op in de loop van de week (weekend inbegrepen)?
Neem een gewone week, voor schoolgaande kinderen een schoolweek
Wanneer de opvang niet iedere week dezelfde is neem dan de voorbije week.
Vul '0' in wanneer er geen opvang was.
 Aantal *weekdagen* dat het kind bij u is (overdag of 's nachts):
 Aantal *weekenddagen* dat het kind bij u is (overdag of 's nachts):
 Aantal dagen met een opvangbeurt van minstens 5 uur (overdag, weekend inbegrepen):
 Aantal nachten (weekend inbegrepen):
 Aantal keren opvang voor schooltijd (schoolgaande kinderen):
 Aantal keren opvang na schooltijd (schoolgaande kinderen):
 Aantal uren opvang op woensdagnamiddag (schoolgaande kinderen):
8. Wie vangt dit kind daarnaast nog op in de loop van de week of voor of na de school?
De opvang door de ouders rekenen we niet als opvang.
Hier kan u meerdere kruisjes zetten.
- 1. Een kinderdagverblijf (een crèche)
 - 2. Een opvanggezin (onthaalmoeder)
 - 3. Een grootouder
 - 4. Andere familieleden, buren of kennissen
 - 5. De school (voor en na de schooluren)
 - 6. Een specifieke voorziening voor buitenschoolse opvang buiten de school
 - 7. Andere opvangsituatie, *vul zelf in:*
 - 8. Geen andere opvang
9. Hoelang hebt u dit kind reeds in opvang?
 jaar maanden
10. Hoe lang blijft dit kind normaal gezien bij u nog in opvang?
Vul een vraagteken in als het nog niet geregeld is.
 Nog jaar maanden

11. Stellen er zich bij het kind (of het gezin van het kind) bepaalde problemen waarmee u rekening moet houden bij de opvang?
1. Ja
Indien ja, welke zijn deze problemen?
Hier kan u meerdere kruisjes zetten.
1. Het kind heeft gezondheidsproblemen of een handicap
 2. Het kind heeft gedragsproblemen, leert moeilijk op school ...
 3. Er is een moeilijke gezinssituatie (spanningen in het gezin, echtscheiding, ...)
 4. Andere problemen, *vul zelf in:*
2. Neen
12. Welke bijkomende taken buiten de eigenlijke oppas en verzorging neemt u *gewoonlijk* op?
- Hier mag u meerdere kruisjes zetten.*
1. Ophalen en/of brengen kind van en naar huis
 2. Ophalen en/of brengen kind van en naar school
 3. Helpen bij de hobbybeoefening (muziek, sport, ...): naar toe brengen, helpen beoefenen
 4. Helpen bij het huiswerk
 5. Andere taken, *vul zelf in:*
13. Waar gebeurt de opvang?
1. In mijn woning
 2. In de woning van de ouders en het kind
 3. In beide woningen
 4. Op een andere plaats, *vul zelf in:*
14. Waarom deden *de ouders* een beroep op u voor de kinderopvang voor dit kind?
- Hier kan u meerdere kruisjes zetten.*
1. Ze zochten aanvullende opvang voor de onthaalmoeder, de crèche, ...
 2. Er is een onderlinge afspraak om mekaars kinderen op te vangen
 3. De ouders vonden geen andere opvang voor deze uren
 4. Het kwam goed uit omwille van de bereikbaarheid (het is dichtbij huis, dichtbij het werk, dichtbij de school ...)
 5. De ouders zochten de goedkoopste oplossing
 6. Andere redenen, *vul zelf in:*

15. Welke waren *voor u* de redenen om dit kind op te vangen?

Hier kan u meerdere kruisjes zetten.

- 3. Ik wilde de ouders helpen (bijvoorbeeld omdat ze in een moeilijke gezinssituatie zitten, moeilijke werkuren hebben, in een moeilijke financiële situatie zitten, ...)
- 4. Er is een onderlinge afspraak om mekaars kinderen op te vangen
- 5. Het is een bijverdienste
- 4. Ik vind het voor mijn eigen gezin aangenaam (bijvoorbeeld voor de andere kinderen, ...)
- 5. Ik heb toch veel vrije tijd
- 6. Het kost niet veel moeite want ik heb zelf kinderen van die leeftijd
- 7. Andere redenen, *vul zelf in:*
-
-

16. Is er een geldelijke vergoeding voorzien voor de opvang van dit kind?

- 1. Ja
Indien ja, hoe is deze vergoeding geregeld?
 - 1. Een vast bedrag van BEF per keer
 - 2. Een vast bedrag van BEF per uur
 - 3. Een vast bedrag van BEF per dag
 - 4. Een vast bedrag van BEF per week
 - 5. Andere regeling, *vul zelf in:*
- 2. Neen

17. Vangt u soms nog broertjes of zusjes op van het kind?

- 1. Ja
Indien ja, hoeveel andere kinderen?
Aantal:
- 2. Neen

Uw oordeel over de kinderopvang en uw vraag naar ondersteuning

18. Personen die kinderopvang opnemen kunnen verschillende vragen hebben. Welke vragen stelde u zich reeds?

Hier mag u meerdere kruisjes zetten

- 1. Algemene vragen voor men er aan begint (bijvoorbeeld over de moeilijkheden die men kan verwachten, afspraken die vooraf moeten gemaakt worden, de kosten die ermee verbonden zijn, ...)
- 2. Vragen over de verzorging (bijvoorbeeld over gezonde voeding, ...)
- 3. Vragen over gezondheidsproblemen van jonge kinderen, omtrent ziektes, handicaps, ...
- 4. Vragen over de opvoedkundige aanpak (bijvoorbeeld over opvoedingsstijl, spelen, belonen of straffen, verwennen, ...)
- 5. Juridische vragen bijvoorbeeld over aansprakelijkheid, verzekeringen, ...
- 6. Vragen over hoe men kan overleggen met de ouders van het kind (bijvoorbeeld over het stellen van grenzen, ...)
- 7. Andere vragen, *vul zelf in:*
- 8. Ik had nog geen vragen

19. Bij wie ging u te rade voor een oplossing?

Hier mag u meerdere kruisjes zetten.

- 1. Ik had nog geen vragen
- 2. Ik had vragen maar ging bij niemand te rade
- 3. Ik ging te rade bij familieleden (de ouders van het kind, andere familieleden, ...) of vrienden
- 4. Ik ging te rade bij de school
- 5. Ik ging te rade bij de huisarts
- 6. Ik ging te rade bij een sociale dienst (van de mutualiteit, de gemeente, OCMW, ...)
- 7. Ik ging te rade bij een vereniging (de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen, KAV, SVV, KVLV, ...)
- 8. Ik ging te rade bij iemand van Kind en Gezin (een verpleegkundige, het consultatiebureau, het regiohuis, ...)
- 9. Andere, *vul zelf in:*

20. Had u nog (bijkomende) ondersteuning gewild in verband met uw vragen?

1. Ja

Indien ja, van welke (bijkomende) ondersteuning zou u gebruik maken?

Hier kan u meerdere kruisjes zetten.

1. Gesprekken met andere personen die ook opvang doen van kinderen van andere gezinnen

2. Een informatiebrochure over kinderopvang

3. Een dienst waar men telefonisch terecht kan met vragen

4. Een deskundige die eens langskomt

5. Andere, *vul zelf in:*

2. Neen

21. Moeten familieleden, buren, kennissen ... die kinderen opvangen voor andere ouders volgens u nog andere vormen van ondersteuning of hulp krijgen van de overheid?

1. Ja

Indien ja, aan welke andere vormen van ondersteuning of hulp dacht u?

Vul zelf in:

.....

2. Neen

Beschikbaarheid en bereidheid tot opvang naar de toekomst
--

22. Zou u in de nabije toekomst (de volgende 5 jaar) nog willen betrokken zijn bij de opvang van andere kinderen (andere dan het kind dat u nu opvangt)?

1. Ja

2. Neen, want:

Hier kan u meerdere kruisjes zetten.

1. Ik wil daar geen gewoonte van maken

2. Ik ben dan zelf uit de kleine kinderen en dan schikt het niet meer zo goed

3. Ik wil meer vrije tijd

4. De opvang nu was eenmalig om iemand te helpen

5. Andere redenen, *vul zelf in:*

.....

➔ Wanneer u hier neen antwoordde mag u nu verder gaan met 26

23. Hoe dikwijls zou u in de toekomst nog kinderen willen opvangen?
Hier mag u meerdere kruisjes zetten.
- 1. Elke dag van de week (de hele dag, een gedeelte van de dag of voor- of na schooltijd)
 - 2. Enkele dagen per week
 - 3. Eén dag in de week
 - 4. Af en toe eens een dag maar niet iedere week
 - 5. Tijdens vrije schooldagen of vakanties
 - 6. In bijzondere omstandigheden (bijvoorbeeld bij ziekte van het kind, tijdens schoolvakanties, ...)
 - 7. Andere regeling, *vul zelf in:*
24. Welke kinderen zou u in de toekomst (de volgende 5 jaar) nog willen opvangen?
Hier kan u meerdere kruisjes zetten.
- 1. Nog niet schoolgaande kinderen
 - 2. Kinderen in de kleuterschool
 - 3. Kinderen in de lagere school
 - 4. Geen voorkeur
25. Wanneer er in de toekomst nog bijkomende opvangplaatsen (in crèches, bij onthaalmoeders, ...) zouden komen zou u dan nog steeds bereid zijn kinderen van andere ouders op te vangen?
- 1. Ja
 - 2. Neen

Vragen over uzelf

26. In welke gemeente woont u?
 Gemeente:
- Postnummer:

27. Welke personen maken deel uit van uw huishouden (alle personen waarmee u onder één dak woont) en wat is hun leeftijd?

Zet een kruisje bij de passende antwoorden en vul zelf in.

1. Uzelf (de vrouw) Leeftijd:jaar

2. Partner Leeftijd:jaar

Gelieve voor de andere leden van het huishouden de verwantschap of relatie tot uzelf (de vrouw des huizes) in te vullen bijvoorbeeld dochter, moeder ...

3. Leeftijd: jaar

4. Leeftijd: jaar

5. Leeftijd: jaar

6. Leeftijd: jaar

7. Leeftijd: jaar

8. Leeftijd: jaar

28. Welk diploma behaalden u of uw (eventuele) partner?

	1. Vrouw	2. Man
1. Geen diploma	☐	☐
2. Lager onderwijs	☐	☐
3. Lager secundair onderwijs (humaniora, technisch, beroeps)	☐	☐
4. Hoger secundair onderwijs (humaniora, technisch, beroeps)	☐	☐
5. Hoger onderwijs buiten de universiteit (korte type)	☐	☐
5. Hoger onderwijs buiten de universiteit (lange type)	☐	☐
6. Universitair onderwijs	☐	☐
7. Andere vorm, <i>vul zelf in:</i>	☐	☐
.....		

29. Welke is (of was) uw beroepsstatuut en dat van uw (eventuele) partner?

	1. Vrouw	2. Man
1. Arbeider	☐	☐
2. Bediende	☐	☐
3. Kaderlid	☐	☐
4. Ambtenaar (ook onderwijzend personeel)	☐	☐
5. Zelfstandige (of meewerkende echtgeno(o)t(e))	☐	☐
6. Beoefenaar vrij beroep	☐	☐
7. Geen beroep (huisvrouw ...)	☐	☐
8. Andere, <i>vul zelf in:</i>	☐	☐
.....		

30. Welke is uw huidige tewerkstellingssituatie en die van uw (eventuele) partner?

Gelieve slechts één kruisje te zetten.

	1. Vrouw	2. Man
<i>Werkend</i>		
1. Voltijds werkend	☐	☐
2. Deeltijds werkend	☐	☐
<i>Werk tijdelijk onderbroken omwille van:</i>		
3. Ziekteverlof of invaliditeit	☐	☐
4. Loopbaanonderbreking	☐	☐
5. Verlof zonder wedde	☐	☐
<i>Niet werkend</i>		
6. Werkloos	☐	☐
8. Brugpensioen	☐	☐
9. Gewoon pensioen	☐	☐
10. Huisvrouw / huisman	☐	☐
12. Andere, vul zelf in:	☐	☐
.....		

31. Wie vulde de vragenlijst in?

1. Geadresseerde (zie enveloppe)
2. Iemand anders, vul de verwantschap of relatie in tot geadresseerde:
-

32. Hebt u nog andere opmerkingen in verband met kinderopvang?

.....

.....

.....

.....

.....

Wij bedanken u heel hartelijk voor uw medewerking

U kan deze vragenlijst terugzenden in bijgevoegde enveloppe 'port betaald door geadresseerde'. U moet de vragenlijst daarvoor wel dubbel vouwen.

Bijlage 4: Berekening van het percentage grootouders van kinderen tot 11 jaar in de bevolking

Blijkens het CBGS-onderzoek van 1983 (Vanderleyden, 1983) had 95% van de respondenten van 65 jaar of ouder kleinkinderen en 48% kleinkinderen in de leeftijdsgroep tot 10 jaar (en ongeveer 32% had reeds achterkleinkinderen). Daarvan was 28% min of meer regelmatig betrokken. Dit betekent dat men vertrekkende van een doorsnee-populatie van ouderen ongeveer 15% regelmatig betrokken grootouders zou vinden.

De Panel Studie van Belgische Huishoudens (Jacobs, 1993) stelde vast dat van de respondenten tussen 40 en 44 jaar 4% reeds grootouder was, tussen 50 en 54 jaar was dit reeds 40%. Het aandeel grootouders stijgt tot de leeftijd van 75-79 jaar waar de maximale proportie van 78% bereikt wordt. Gemiddeld voor de verschillende leeftijdsgroepen tussen 40 en 85 jaar schatten we (op basis van de grafiek in het artikel) de proportie op 55%. Het betreft hier kleinkinderen van alle leeftijden. Met een gemiddelde regelmatige betrokkenheid van 26% komen we eveneens op ongeveer 15% betrokken grootouders.

In een VUB-studie 'Wat na 55?' (Koninckx e.a., 1997) bij Limburgse 55- tot 65-jarigen die wat leeftijdsgroep betreft aanvullend is op het CBGS-onderzoek bleek dat ongeveer 28,5% van de leeftijdsgroep soms betrokken was bij de kinderopvang. Betrokkenheid betekende hier gemiddeld 6 uur per week. De groep regelmatig betrokkenen zal hier beperkt zijn tot ongeveer de helft of 14%. Dit cijfer zal mogelijk een overschatting inhouden aangezien voor die leeftijdsgroep de betrokkenheid het hoogst is, er geen rekening gehouden werd met de leeftijd van de kinderen (alhoewel dit niet zoweel zal uitmaken aangezien kinderopvang toegespitst is op deze leeftijdsgroepen).

Bijlage 5: Doorgevoerde wegingen bij de uiteindelijke steekproef van grootouders

Wegens de disproportionele stratificatie van de steekproef (i.f.v. van de leeftijdsgroep van de kleinkinderen en naar provincie) en wegens de uitval door de non-respons was het nodig in de uiteindelijke onderzoeksgroep de proportionaliteit door wegingen te herstellen. We pasten wegingen toe ter correctie van de leeftijdsverdeling van de kinderen, de woonplaats, de betrokkenheid van de grootouders (op basis van een pooling van de schriftelijke en telefonische enquête bij de ouders) en het opleidingsniveau van de moeders:

- naar leeftijdsgroep waren er drie groepen in de steekproef: 500 voorschoolse kinderen genomen, 250 kleuterschoolkinderen en 250 kinderen van de lagere school tot en met 11 jaar of een verhouding van 5, 2,5 en 2,5. Feitelijk is de verhouding ongeveer 2,75 (van 3 maanden tot en met 2 jaar), 3 (vanaf 3 tot en met 5 jaar) en 6 (vanaf 6 jaar tot en met 11 jaar).
- naar woonplaats werden de provincies in de definitieve steekproef van de ouders gewogen naar de verdeling van het aantal geboorten per provincie (zie tabel ??).

Tabel B5.1 Verdeling van de grootouders naar provincie (in %)

Woonplaats (provincie)	Aantal geboorten per provincie (1999)	Grootouders met regelmatige opvang N=939	Grootouders met beperkte opvang N=835	Grootouders die zelden of nooit kleinkinderen opvangen N=197
Antwerpen	28,4	26,4	25,6	17,8
Vlaams-Brabant	17,2	11,3	10,6	6,8
Oost-Vlaanderen	18,1	16,4	15,9	12,0
West-Vlaanderen	23,1	16,2	20,3	28,7
Limburg	13,2	27,7	26,4	28,0
Brussel	-	0,6	0,3	0,8
Wallonië	-	1,6	0,9	4,3

Bron: Kind en Gezin (2000), Het kind in Vlaanderen

- Betrokkenheid: Uit de verschillen tussen de schriftelijke enquête en de telefonische stellen we vast dat de schriftelijke respons een oververtegenwoordiging van betrokkenen opleverde: ouders die helemaal niet van kinderopvang gebruik maken of ouders die geen beroep doen op de grootouders reageerden minder of gaven minder adressen op van de grootouders. Door de telefonische enquête kon de omvang van deze vertekening ingeschat worden waardoor het mogelijk werd via een weging dit euvel te herstellen. Wanneer we beide steekproeven poolen (en rekening houden met hun gewicht in de oorspronke-

lijke steekproef) komen we tot een totale betrokkenheid (regelmatig en beperkt) van 54,3% hetzij een betrokkenheid van de grootouders afzonderlijk van 51,2% en een betrokkenheid van de andere familieleden afzonderlijk van 13,4% met een overlapping van 10,3% voor de twee groepen. In een kwart van de gevallen zijn de grootouders regelmatig betrokken en in 3,2% van de gevallen de andere familieleden en derden. Deze cijfers komen daarmee op het niveau te liggen van deze van 'Kinderopvang in Vlaanderen (Vanpée e.a., 2000) (zie hoger). In tabel ?? geven we een overzicht van de feitelijke respons na de beide enquêtes (kolommen 1 en 2). We berekenden daarenboven een gepoolde respons en een gewogen respons (kolommen 3 en 4). Hetzelfde gold voor de betrokkenheid van de grootouders zelf.

- Naar opleidingsniveau van de moeders zagen we eveneens verschillen tussen de schriftelijke en telefonische respons met vooral een verschuiving van het hoger onderwijsniveau naar het hoger secundair (zie tabel ??). In vergelijking met de populatiegegevens krijgen we de lager geschoolden evenwel nog evenmin in het vizier zodat we hier via een weging een correctie moeten doorvoeren.

Tabel B5.2 Kenmerken van de bevraagde gezinnen van de ouders (in %)

	NIS 1998 ³	Gepoolde respons ¹	Gewogen respons ²
<i>Gezinssituatie (van de moeder)</i>			
Gehuwd		97,2	97,0
Alleenstaand		2,1	2,1
Andere		0,7	0,8
<i>Opleidingsniveau (van de moeder)</i>			
Lager onderwijs (of geen diploma)	10,8	3,4	10,2
Lager secundair	17,7	11,6	20,4
Hoger secundair	38,6	34,6	39,9
Hoger onderwijs	33,0	50,2	29,3
<i>Leeftijd (van de moeder)</i>			
20-24		1,4	2,2
25-29		14,5	14,1
30-34		36,0	33,5
35-39		31,9	31,6
40-44		13,1	14,4
45-49		2,9	3,6
50-54		0,3	0,5
>55		0,1	0,1

1 Pooling van schriftelijke en telefonische enquêtes.

2 Gewogen voor verdeling over provincie, leeftijdsgroep en opleidingsniveau.

3 Geschat op basis van de NIS-enquête naar de beroepsbevolking (NIS, 1998) rekening houdend met de leeftijdsverdeling van de moeders van kinderen tot 11 jaar.

- tenslotte corrigeerden we voor het aantal kleinkinderen per grootouder: grootouders met een talrijke schare kleinkinderen zullen oververtegenwoordigd zijn in de steekproef (aangezien ze meer kans hadden geselecteerd te worden). Het effect ervan was niet substantieel aangezien de correctie per leeftijdsgroep van het kleinkinderen gebeurde en er zelden meer dan 2 kleinkinderen binnen dezelfde groep voorkomen.

In onderstaande tabel ?? geven we de resultaten van deze wegingen voor de uiteindelijke respons van de steekproef van de ouders in stap 1.

Tabel B5.3 Resultaten van de schriftelijke en telefonische (nonrespons-) enquête naar de ouders in stap 1

	Schriftelijke respons	Telefonische repons	Gepoolde respons ¹	Gewogen respons ²
Aantal gecontacteerde ouders (aangeschreven, opgebeld)	6 518	1 492		
Geen contact gelegd (onbestelde adressen, telefoon niet opgenomen, antwoordapparaat, weigering ...)	210	702		
Effectief gecontacteerd	6 308	790		
Respons	2 625 (41,6%)	790 (52,9%)	3 415	
Waarvan:				
Ouders waarbij 1 of 2 grootouders en/of andere familieleden betrokken zijn	1 950 (74,2%)	414 (52,2%)		
Ouders waarbij noch grootouders noch andere familieleden betrokken zijn	675 (25,8%)	379 (47,8%)		
Grootouder moederszijde regelmatig betrokken	24,0	18,5	19,8	18,3
Grootouder moederszijde beperkt betrokken	35,0	23,5	27,1	23,5
Grootouder moederszijde niet betrokken	40,7	58,0	53,0	58,2
Grootouder vaderszijde regelmatig betrokken	15,5	10,5	12,0	11,3
Grootouder vaderszijde beperkt betrokken	29,8	17,8	21,8	18,8
Grootouder vaderszijde niet betrokken	54,7	71,7	66,2	69,9
Grootouder(s) regelmatig betrokken	32,7	24,0	26,3	25,0
Grootouder(s) enkel beperkt betrokken	37,7	26,5	29,8	25,2
Geen grootouders betrokken	29,6	49,5	43,9	48,8
Ander familielid of derde regelmatig betrokken	5,0	2,5	3,4	3,2
Ander familielid of derde beperkt betrokken	18,3	6,8	11,1	10,1
Ander familielid of derde niet betrokken	76,7	90,7	85,5	86,6
Noch grootouders noch andere familieleden betrokken	25,7	47,5	41,3	45,7

¹ Pooling van schriftelijke en telefonische enquêtes.

² Gewogen voor verdeling over provincie, leeftijdsgroep en opleidingsniveau.

Uitgaande van de steekproef van de ouders werden adressen van grootouders verzameld die daarna gebruikt werden in stap 2 voor de grootoudersenquête. Ook hier was er uitval zowel bij het opgeven van adressen door de ouders als bij de respons van de grootouders. In de onderstaande tabel ?? vergelijken we de gewogen uitgangssteekproef van de ouders in stap 1, de adressen en de repons van de aangeschreven grootouders. De vergelijkingen van de betrokkenheid zijn benaderend om twee redenen. Vooreerst was er bij de enquête van de ouders niet

voldoende informatie beschikbaar was om de regelmatig betrokkenheid, volgens de definitie van Kind en Gezin, af te lijnen. Ten tweede kunnen er ook verschuivingen optreden doordat de grootouders kleinkinderen van andere ouders opvangen zodat het beeld verkregen via een gezin niet noodzakelijk het volledige beeld is.

Tabel B5.4 Vergelijking betrokkenheid enquête ouders en enquête grootouders

	Respons enquête ouders (gewogen) (n=3 415)	Adressen grootouders (gewogen) (n=3 115)	Respons enquête grootouders (gewogen) (n=1 971)
Grootouder(s) regelmatig betrokken	25,0	29,7	47,6
Grootouder(s) enkel beperkt betrokken	25,2	39,1	42,4
Geen grootouders betrokken	48,8	31,2	10,0

Zoals gezegd werden er 3114 grootouders aangeschreven waarbij reeds een oververtegenwoordiging van betrokkenen merkbaar was. Bij de repons op de enquête van de grootouders zagen we die trend nog sterker waarbij vooral regelmatig betrokken grootouders meer reageerden.

We kunnen dezelfde berekening maken voor de andere familieleden en derden (tabel ??). Hier zien we minder vertekeningen in de respons doch het ging hier dan ook allemaal om betrokkenen.

Tabel B5.5 Vergelijking betrokkenheid enquête ouders en enquête andere familieleden en derden

	Enquête ouders (n=3 415)	Adressen andere familieleden (n=285)	Enquête andere familieleden (n=164)
Andere familieleden (of derden) regelmatig betrokken	3,2	24,4	23,2
Andere familieleden enkel beperkt betrokken	10,1	75,6	76,8
Geen andere familieleden betrokken	86,6	-	-

Bijlage 6: Resultaten van de multivariate analyses

In deze bijlage geven we in tabelvorm de resultaten van de multivariate variantie-analyses die werden uitgevoerd t.a.v. van de verschillende afhankelijke variabelen: betrokkenheid, intensiteit van de opvang, rolopvattingen, grenzen t.a.v. de bereidheid, toekomstige bereidheid. We geven telkens voor de variabelen opgenomen in het model die significant waren (op het 1% niveau) de gebruikte categorieën, de aantallen per categorie, de feitelijke gemiddelden voor de afhankelijke variabele en de herberekende gemiddelden na uitzuivering van de effecten van de andere variabelen in het model (LSMeans). Deze herberekende gemiddelde zijn virtueel en zijn vooral nuttig om de sterkte van de samenhang aan te geven (de verschillen tussen de gemiddelden) evenals de lineariteit (of afwijkingen daarvan).

6.1 Kenmerken van de grootouders en de betrokkenheid

Tabel B6.1 Betrokkenheid bij de regelmatige kinderopvang i.f.v. diverse kenmerken van de grootouders (in %, n=1 971)

Variabelen opgenomen in het model	Categorie	N	Betrokkenheid (in %)	
			Feitelijke percentages	Herberkende percentages (LSMEANS)
Leeftijd van de grootmoeder	<45j	8	46,1	-
	45-49j	41	67,8	48,7
	50-54j	206	52,3	32,0
	55-59j	341	57,6	40,3
	60-64j	339	57,5	37,6
	65-69j	224	43,9	24,7
	70-74j	113	40,8	24,3
	75-79j	30	39,5	25,9
	>80	9	11,8	4,0
Gezinsgrootte (gezin grootouders)	1	213	41,9	20,1
	2	946	53,8	27,4
	3 of meer	242	56,5	35,5
Aantal eigen kinderen	1	139	68,8	57,6
	2	491	56,7	43,6
	3	398	47,2	34,7
	4	205	46,2	36,0
	5	87	39,1	29,2
	6 of meer	48	42,9	30,3
	7	32	24,8	24,3
Aantal jonge kleinkinderen	n.s.			
Opleidingsniveau van de grootmoeder	Lager onderwijs (of geen diploma)	367	51,0	28,3
	Lager secundair	409	63,2	39,2
	Hoger secundair	329	46,8	24,6
	Hoger onderwijs	254	44,7	24,1
Tewerkstellingssituatie van de grootmoeder	Voltijds	88	41,3	17,0
	Deeltijds	103	41,0	18,1
	Niet-werkend	583	54,8	33,5
	Huisvrouw	567	58,4	39,1
Provincie	n.s.			
Betrokkenheid bij mantelzorg	n.s.			

6.2 Determinanten van de intensiteit

Tabel B6.2 Intensiteit (in aantal uren) bij de regelmatige kinderopvang i.f.v. diverse kenmerken van de grootouders (in %, n=939)

Variabelen opgenomen in het model	Categorie	N	Intensiteit (in gemiddeld aantal uren)	
			Feitelijk aantal uren	Herberkend aantal uren (LSMEANS)
Leeftijd van de grootmoeder	<45j	27	36,4	34,9
	45-49j	114	27,4	21,6
	50-54j	192	24,3	20,1
	55-59j	187	27,2	21,2
	60-64j	103	26,0	20,9
	65-69j	44	14,2	10,8
	70-74j	12	18,1	17,6
	75-79j	3	19,7	21,1
	>80	3	47,9	40,7
Gezinsgrootte (gezin grootouders)	n.s.			
Aantal kinderen	n.s.			
Aantal kleinkinderen	n.s.			
Opleidingsniveau van de grootmoeder	Lager onderwijs (of geen diploma)	189	28,9	30,1
	Lager secundair	233	26,5	26,3
	Hoger secundair	162	26,7	26,8
	Hoger onderwijs	105	20,2	21,9
Tewerkstellingssituatie van de grootmoeder	n.s.			
Provincie	Antwerpen	151	24,6	22,9
	Vlaams-Brabant	101	29,1	27,8
	Oost-Vlaanderen	109	33,8	31,1
	West-Vlaanderen	107	23,6	20,6
	Limburg	140	23,2	19,4
Betrokkenheid bij mantelzorg	n.s.			
Gezondheidsklachten	Ja	138	22,5	22,3
	Neen	482	26,8	30,7
Alleen instaan voor de kinderopvang	Ja	238	29,5	29,8
	Neen	382	22,7	22,1
Samenstelling van de groep opgevangen kleinkinderen naar leeftijd	n.s.			

6.3 Determinanten van de belasting

Tabel B6.3 Determinanten van de belasting: kenmerken van de grootouders

Variabelen opgenomen in het model	Categorie	N	Ervaren belasting (grootouders die aangeven problemen te ondervinden)	
			Feitelijke percentages	Herberekende percentages (LSMEANS)
Leeftijd van de grootmoeder	<45j	3	0,0	34,1
	45-49j	27	33,5	74,8
	50-54j	100	22,0	57,4
	55-59j	187	20,9	56,4
	60-64j	170	26,1	50,5
	65-69j	85	13,9	52,0
	70-74j	41	20,8	56,6
	75-79j	13	21,8	59,9
	>80j	3	46,0	81,3
Opleidingsniveau van de grootmoeder	Lager onderwijs (of geen diploma)	166	24,6	55,3
	Lager secundair	223	24,1	64,8
	Hoger secundair	147	24,6	73,5
	Hoger onderwijs	109	21,9	70,6
Tewerkstellingssituatie van de grootmoeder	n.s.			
Gezinsgrootte (van het gezin van de grootouders)	n.s.			
Aantal eigen kinderen (van de grootouders)	1	83	20,0	67,1
	2	260	26,6	64,2
	3	185	21,6	52,2
	4	74	20,4	54,7
	5	33	16,4	53,5
	6	16	36,4	73,5
	7	9	30,8	47,9
Aantal jonge kleinkinderen (t.e.m. 11 jaar)	1	101	11,8	32,7
	2	171	26,1	42,7
	3	124	33,6	54,7
	4	108	19,5	45,9
	5	58	30,6	52,1
	6 (of meer)	97	23,6	52,5
Provincie van de woonplaats (van de grootouders)	Antwerpen	161	18,3	38,3
	Limburg	148	24,2	44,0
	Oost-Vlaanderen	113	34,0	50,6
	Vlaams-Brabant	104	18,8	40,7
	West-Vlaanderen	120	20,6	46,8
Gezondheidsklachten van de grootouders	Ja	141	50,0	73,7
	Neen	519	16,0	44,3
Betrokkenheid mantelzorg	Ja	168	20,3	52,0
	Neen	492	24,7	66,0

Tabel B6.3 (Vervolg) Determinanten van de belasting: kenmerken van de opvangsituatie

Variabelen opgenomen in het model	Categorie	N	Ervaren belasting (grootouders die aangeven problemen te ondervinden)	
			Feitelijke percentages	Herberekende percentages (LSMEANS)
Andere opvang buiten de grootouders (wel of niet)	ns			
Problemen bij de opgevangen kleinkin- deren (gezondheidsproblemen, gedragsproblemen ...)	ns			
Samenstelling van de opvanggroep naar leeftijd (alleen niet-schoolgaande, alleen schoolgaande gemengd)	ns			
Intensiteit van de betrokkenheid	<15 uur	212	14,1	50,3
	15-30 uur	228	24,4	60,6
	>30 uur	172	30,3	65,2

Tabel B6.3 (Vervolg) Determinanten van de belasting: motieven van de ouders

Variabelen opgenomen in het model	Categorie	N	Ervaren belasting (grootouders die aangeven problemen te ondervinden)	
			Feitelijke percentages	Herberekende percentages (LSMEANS)
Het kwam het best uit omwille van de bereikbaarheid (dichtbij huis, dichtbij het werk, dichtbij de school ...)	n.s.			
Het kwam het best uit gezien de werk- uren van de ouders	n.s.			
De ouders zochten de goedkoopste oplossing	Ja	165	50	70
	Neen	495	15	47

6.4 Determinanten van de toekomstige bereidheid

Tabel B6.4 Determinanten van de toekomstige bereidheid (in %, regelmatige grootouders, n=939)

Variabelen opgenomen in het model	Categorie	N	Determinanten van de toekomstige bereidheid (grootouders die bereid zijn nog evenveel of zelfs nog meer opvang op te nemen)	
			Feitelijke percentages	Herberkende Percentages (LSMEANS)
Leeftijd van de grootmoeder	<45j	27	83,2	90,8
	45-49j	100	86,2	90,3
	50-54j	187	88,5	94,6
	55-59j	170	75,7	79,0
	60-64j	85	79,6	76,5
	65-69j	41	76,3	79,0
	70-74j	13	91,9	90,0
	75-79j	3	100,0	99,0
	>80	3	54,0	54,7
Gezinsgrootte (gezin grootouders)	n.s.			
Aantal kinderen	n.s.			
Aantal kleinkinderen	1	101	94,7	89,2
	2	171	80,5	82,0
	3	124	75,2	79,0
	4	108	76,2	71,3
	5	58	77,5	81,7
	6	97	68,7	59,9
Opleidingsniveau van de grootmoeder	n.s.			
Tewerkstellingssituatie van de grootmoeder	Voltijds	31	91,6	86,0
	Deeltijds	46	93,2	94,7
	Niet-werkend	266	81,1	84,3
	Huisvrouw	303	45,1	54,6
Provincie	n.s.			
Betrokkenheid bij mantelzorg	n.s.			
Intensiteit van de opvang	<15 uur	212	87,2	86,7
	15-30 uur	228	73,6	73,6
	>30 uur	172	86,3	88,9
Ervaren belasting	ja	168	63,1	77,3
	neen	492	86,7	87,8
Motief van de ouders: bereikbaarheid	1	200	80,0	88,1
	0	460	81,7	77,0
Motief van de ouders: werkuren	1	261	77,5	78,0
	0	399	84,1	87,2
Motief van de ouders: financieel voordeel	1	165	66,1	77,7
	0	495	86,2	87,5

Opvattingen over kinderopvang n.s.

BIBLIOGRAFIE

- Baele J. & Hedeboom G. (1992), *Gezin en Arbeid, Een enquête bij 458 Vlaamse vrouwen naar hun ervaringen met werken, kinderopvang en mantelzorg*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.
- Brubaker T.H. (1990), 'Families in later life: A burgeoning research area', *Journal of Marriage and the Family*, vol. 52, nr. 4, p. 959-981.
- Cherlin A. & Furstenberg F. (1985), 'Styles and Strategies of Grandparenting', in V. Bengston en J. Robertson (eds.), *Grandparenthood*, Sage Publications, California, p. 97-116.
- Geerts C. (1996), *Het aanpassingsproces van vrouwen aan hun pensionering. Een descriptieve en exploratieve analyse van de aanpassing als dynamisch en transactioneel beoordelingsproces*. Doctoraatsproefschrift, Vrije universiteit Brussel, Brussel.
- Groot W. & Maassen H. (1992), *Labor supply and non-parental child care choice Research memorandum*, Universiteit van Amsterdam.
- Jacobs T. (1993), 'Informeel Zorg: De beschikbaarheid van de kind-generatie voor de zorg aan hoog-bejaarde ouders', in B. Cantillon (ed.), *Ouderen in Solidariteit*, Kluwer, Zaventem, p. 695-715.
- Jacobs T. & Derycke I. (1993), 'De ouder wordende vrouw en het zorgvraagstuk', in L. Vanderleyden en G. Dooghe (eds.), *De ouder wordende vrouw en het zorgvraagstuk. Een uitdaging*, CBGS, Brussel, p. 155-189.
- Jacobs T. (1996), 'Grootouderschap: Demografische en sociologische aspecten', in A. Marcoen (ed.), *Grootouders, tussen mogen en moeten*, Garant, Leuven.
- Jansweijer R. (1992), 'Working women and childcare: The influence of norms and legislation on female labour force participation', *Bevolking en gezin*, vol. 1, p. 1-24.
- Jendrek M.P. (1993), 'Grandparents who parent their grandchildren: Effects on lifestyle', *Journal of Marriage and the Family*, vol. 55, p. 609-621.

- Jendrek M.P. (1994), 'Grandparents who parent their grandchildren: Circumstances and decisions', *The Gerontologist*, vol. 34, p. 206-216.
- Kind en Gezin (2002), *Enquête inzake het gebruik van kinderopvang voor kinderen jonger dan 3 jaar. Najaar 2001*, Kind en Gezin, Brussel.
- Kind en Gezin (2002), *Jaarverslag 2001*, Kind en Gezin, Brussel.
- Kind en Gezin (2001), *Het kind in Vlaanderen 2000*, Kind en Gezin, Brussel.
- Kind en Gezin (2002), *Het kind in Vlaanderen 2001*, Kind en Gezin, Brussel.
- Kivnick H.Q. (1985), 'Grandparenthood and mental health: meaning, behavior and satisfaction', in V.L. Bengton en J.F. Robertson (eds.), *Grandparenthood*, Sage Publications, Beverly Hills, p. 151-158.
- Koninckx E., Verté D. & Ponjaert-Kristoffersen I. (1997), *Wat na 55? Onderzoek naar de kwaliteitsverbetering van de werking van de seniorenbonden in Limburg*, onuitgegeven rapport, VUB.
- Kornhaber A. & Woodward K. (1985), *Grandparents/grandchildren: The vital connection*, Transaction books, New Brunswick.
- LISO (1991), *Onderzoek kinderopvang in Limburg*, GOM-Limburg, Hasselt.
- Maes V. & Van Meensel R. (1994), *Al dat regelen, daar word ik zo moe van. Onderzoek naar determinanten van kinderopvang.*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.
- Maes V., Wyns M. & Van der Hallen P. (1993), *Weer een uurtje uit, met oma en opa op de fiets*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.
- Marcoen A. (1996), 'Grootouderschap: Een Uitdaging', in A. Marcoen (ed.), *Grootouders: tussen mogen en moeten*, Garant, Leuven, p. 9-25.
- NIS (1995), *Bevolkingsvoorzichten 1995-2050*, NIS, Brussel.
- NIS (1997), *Sociale statistieken. Enquête naar de beroepsbevolking jaar 1997*, NIS, Brussel.
- Neugarten B. & Weinstein K. (1964), 'The changing American grandparent', *Journal of Marriage and the Family*, vol. 26, p. 199-204.
- OECD (2001), *Starting strong. Early childhood education and care*, OECD, Paris.
- Ponjaert-Kristofferson I. (ed.) (1996), 'Grootvaderschap: Een vak apart?', in A. Marcoen (ed.), *Grootouders, tussen mogen en moeten*, Garant, Leuven.
- Poulain M. (1982), 'Changes in the life-space during the final stages', in E. Gebrink, C. Hobu en R. Mackensen (eds.), *Later Phases of the Family Cycle*, Clarendon Press, Oxford.
- Presser H. (1989), 'Some economic complexities of child care provided by grandmothers', *Journal of Marriage and the Family*, vol. 51, nr. 3, p. 581-591.

- Put C. (1996), *Kinderopvang en vrouwelijke arbeidsmarktparticipatie*, Ongepubliceerde licentiaatsthesis, Leuven.
- Ruelens L. & Hedeboom G. (1999a), *De rol van de grootouders in de kinderopvang: verkenning van toekomstige ontwikkelingen*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.
- Seghers N. (1995), *Kleine baasjes worden groot, Onderzoek naar het consumptiegedrag en het behoeftenpatroon van gezinnen met jonge kinderen inzake preventieve kinderopvang*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.
- Speltinckx E. & Jacobs T. (1997), *Vijf jaar uit het leven van kinderen. Een longitudinale analyse van hun carrière in de kinderopvang en de samenhang met verschuivingen in hun gezinssituatie, de arbeidssituatie van hun ouders en de materiële situatie van hun huishouden*, UIA, Antwerpen.
- Steunpunt WAV (2001), *De arbeidsmarkt in Vlaanderen: Jaarboek*, Steunpunt WAV, Leuven.
- Van Crombrugge H. (1993), 'Grootouders en de hedendaagse Gezinnen', in B. Cantillon (ed.), *Ouderen in solidariteit. Vlaams Welzijnscongres 1993*, Kluwer, Zaventem, p. 939-953.
- Van Crombrugge H. (1991), 'Kinderopvang. En wat met de kinderen?', *Het Kind*, vol. 2, p. 17-26.
- Van der Loeff B. (1998), 'Op weg naar een zinvolle ouderdom. Hoe verkennen Babyboomers hun toekomst?', *Denkbeeld*, vol. 2, p. 6-8.
- Van der Merwe S. (1987), 'Grampies: A new breed of consumers comes of age', *Business Horizons*, vol. Nov/Dec, p. 14-19.
- Vanderleyden L. (1983), 'De betekenis van het grootouderschap', *Bevolking en gezin*, vol. 3, p. 343-356.
- Vanderleyden L. (1987), 'De zorg voor de derde leeftijd', *Tijdschrift voor Sociologie*, vol. 8, nr. 2-3, p. 239-256.
- Vanderleyden L. (1996), *Intergenerationele relaties, zorgrelaties en netwerken*, in R. Cliquet, *Gezinnen in de verandering. Veranderende gezinnen*, CBGS, Brussel.
- Vanderleyden L. & Dooghe G. (1993), *De ouder wordende vrouw in de samenleving. Een uitdaging*, CBGS, Brussel.
- Vanderleyden L. & Dooghe G. (1984), *Het relatie- en hulpverleningspatroon tussen bejaarden en kinderen*, CBGS, Brussel.
- Vanpée K., Sannen L. & Hedeboom G. (2000), *Kinderopvang in Vlaanderen, Gebruik, keuze van de opvangvorm en evaluatie door de ouders*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.

Verschuere K. & Van Ranst N. (1996), *Grootouders en kleinkinderen: wat betekenen zij voor elkaar?*, in A. Marcoen (ed.), *Grootouders, tussen mogen en moeten*, Garant, Leuven.

Verschuere K., Van Ranst N. & Marcoen A. (1993), 'De betekenis van grootouders voor jongvolwassen kleinkinderen', *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, vol. 24, p. 3-11.